

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI**

**İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI SONRASINDA İRAK'TA İRAK
EL-KAİDESİ'NE KATILAN SÜNNİ GRUPLARIN
RADİKALLEŞME NEDENLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa KAPLAN**

**Danışman
Dr. Oğuzhan YANARIŞIK**

Ankara – 2022

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI**

**İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI SONRASINDA IRAK'TA
IRAK EL-KAİDESİ'NE KATILAN SÜNNİ GRUPLARIN
RADİKALLEŞME NEDENLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa KAPLAN**

**Danışman
Dr. Oğuzhan YANARIŞIK**

Ankara – 2022

ONAY

Mustafa Kaplan tarafından hazırlanan “İkinci Körfez Savaşı Sonrasında Irak’ta Irak El-Kaidesi’ne Katılan Sünni Grupların Radikalleşme Nedenleri” başlıklı bu çalışma, 26/08/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası Güvenlik anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Doç. Dr. Buğra SARI (Başkan)

.....

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan YANARIŞIK (Danışman)

.....

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KIYICI

TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ

GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferinde yollama yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim. Enstitü veya başka herhangi bir mercii tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih...../...../.....

Mustafa KAPLAN

ÖNSÖZ

Araştırmaktan ve çalışmaktan keyif aldığım konular üzerinde tez yazmam hususunda teşvik eden değerli hocam Doç. Dr. Selim Öztürk'e, tezimi hazırlamamda desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Oğuzhan Yanarışık'a, birlikte bu süreci yürüttüğümüz kıymetli kardeşim Yusuf Kaya'ya ve bu dönemde bana moral ve motivasyon kaynağı olan annem, babam, eşim ve kızıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

T.C.

Polis Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı

İkinci Körfez Savaşı Sonrasında Irak'ta

Irak El-Kaidesi'ne Katılan Sünni Grupların

Radikalleşme Nedenleri

Hazırlayan: Mustafa KAPLAN

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Oğuzhan YANARIŞIK

2022/88

Bu çalışmanın amacı, Irak Savaşı'nın ardından Irak'ta ve bölge coğrafyasında görülen değişimi açıklamak ve anlamak için literatüre katkı sağlamaktır. Çalışma Irak Savaşıyla beraber Irak ve bölge coğrafyasında yaşanan radikalleşmenin bölge güvenliğine etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, Irak Savaşı sonrasında Irak'ın yeniden yapılanmasındaki uygulamaları incelemeyi amaçlayarak, söylem analizi ve literatür taramasından yararlanmış, dönemin siyasi isimlerinin Irak'ın işgali ve sonrasındaki gelişmelere dair anıları, görüşleri ve gerçekleştirdikleri mülakatları incelemiş, Irak'ta İkinci Körfez Savaşı ile Nuri El-Maliki'nin Başbakanlık dönemi arasındaki süreçte Sünni gruplarda meydana gelen radikalleşmenin nedenleri sorgulanmıştır. Çalışmanın temel iddiası, Irak Savaşı'nın bölgedeki radikal unsurların artışında büyük etkiye sahip olduğu; Irak'ta uygulanmak istenilen demokrasinin ülke içerisindeki Sünni ve Şii gruplar arasında öteki oluşturduğu; siyasi istikrarsızlığın Irak'ın ekonomisinde, eğitiminde, sağlık sisteminde olumsuz etkilere neden olduğu ve radikalleşen bölgede göç ve mülteci krizlerinin artmış olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Radikalleşme, Irak, ABD'nin Irak Politikası, Irak Savaşı, Irak'ın Radikalleşmesi, Irak El-Kaidesi.

ABSTRACT

**Turkish National Police Academy
Institute of Security Sciences
Department of International Security
Reasons for Radicalization of Sunni Groups
Joining Al-Qaeda in Iraq
After the Second Gulf War
Mustafa KAPLAN
Master's Thesis**

Supervisor: Dr. Oğuzhan YANARIŞIK

2022/88

The aim of this study is to contribute to the literature in order to explain and understand the change in Iraq and the regional geography after the Iraq War. The study aims to reveal the effects of the radicalization in Iraq and the region's geography, along with the Iraq War, on the security of the region. In this context, this study aimed to examine the practices in the restructuring of Iraq after the Iraq War, benefited from discourse analysis and literature review, examined the memories, opinions and interviews of the political figures of the period about the occupation of Iraq, the developments after it and the Second Gulf War in Iraq. The reasons for the radicalization that occurred in Sunni groups during the period between Nuri El-Maliki's Prime Ministry were questioned. The main claim of the study is; The Iraq War had a great effect on the increase of radical elements in the region; the democracy desired to be implemented in Iraq created the other between Sunni and Shiite groups in the country; political instability caused negative effects on Iraq's economy, education, health system, and immigration in the radicalized region and refugee crises.

Keywords: Radicalization, Iraq, USA's Iraq Policy, Iraq War, Iraq's Radicalization, Iraq El-Qaida.

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI SONRASINDA IRAK'TA RADİKALLEŞEN SÜNNİ GRUPLAR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONAY	II
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TANIM VE KAVRAMLAR

1.1. TERÖRİZM	4
1.2. RADİKALİZM.....	6
1.3 ULUSLARARASI GÜVENLİK	9
1.4. LİBERAL DEMOKRASİ.....	10
1.5. İÇ GÜVENLİK	11

İKİNCİ BÖLÜM TARİHSEL SÜREÇ

2.1. IRAK'IN TARİHSEL SÜRECİ.....	13
2.2. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA IRAK DÖNEMİ	14
2.3. 1958 DARBESİ VE IRAK'TA KRALLIĞIN SONU.....	15
2.4. IRAK BAAS PARTİSİ'NİN DARBESİ.....	17
2.5. İRAN İLE IRAK ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR.....	18
2.6. SADDAM HÜSEYİN'İN IRAK SİYASETİNDE BİRİNCİ ADAM OLUŞU	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM IRAK SAVAŞI

3.1. IRAK SAVAŞININ NEDENLERİ	23
3.2. SAVAŞ SONRASI IRAK'TA TEMEL İNSANİ DURUM.....	32

3.3. SAVAŞ SONRASI IRAK	33
3.4. PAUL BREMER İDARESİ.....	35
3.5. ABD DEMOKRASİSİNİN IRAK SAVAŞINDAKİ HUKUKSUZLUĞU: EBU GUREYB VE GUANTANAMO	36
3.5.1. Ceza Hukukunun Temel Prensiplerine Göre Değerlendirme	42
3.5.2. ABD askerlerinin Irak'taki illegal faaliyetleri	43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK SAVAŞI SONRASINDA İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

4.1. IRAK SAVAŞI SONRASINDA İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER	46
4.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN KİTLE İMHA SİLAHLARINA İLİŞKİN İSTİHBARAT YETENEKLERİ KOMİSYONU	49
4.3. BUTLER RAPORU	49
4.4. DUELFER RAPORU.....	50
4.5. CHİLCOT RAPORU	50

BEŞİNCİ BÖLÜM

SÜNNİ GRUPLARI RADİKALLEŞMEYE İTEN UNSURLAR

5.1. SÜNNİ GRUPLARI RADİKALLEŞMEYE İTEN UNSURLAR	53
5.2. ABD YÖNETİMİNDE YAPILAN POLİTİK HATALAR	54
5.3. EBU MUSAB ZARKAVİ	58
5.4. MALİKİ YÖNETİMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN HATALAR.....	67

SONUÇ.....	722
KAYNAKÇA	777
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.9

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu
PNAC	: Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi
SSCN	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

- Şekil 4.1:** Collin Powel'in 5 Şubat 2003 tarihinde BMGK'da yapmış olduğu sunumdan kimyasal silahların nasıl taşındığına dair hazırladıkları görsel 47
- Şekil 5.1:** Nickholas Evan Berg isimli ABD vatandaşının servis edilen infaz görüntülerinden bir kare 66

GİRİŞ

Soğuk Savaşın ardından Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu ve Son İnsan" adlı çalışmasında altını çizdiği liberal demokrasinin tarihin nihai sonu olduğu söylemi liberal demokrasiye sahip olan ülkeler ile diktatörlük yönetiminde olan veya liberal demokrasiye sahip olmayan ülkeler arasında karşıtlık oluşturmuştur. 1998 yılında ABD'de kurulan Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi adlı düşünce kuruluşunun eski ABD Başkanı Bill Clinton'a gönderdiği açık mektupta ABD'nin 1. Körfez Savaşı sırasında Saddam Hüseyin yönetimini devirmemesinin bir hata olduğunu ve Irak'a karşı askeri müdahalenin ABD'nin güvenliği için önemli olduğunu vurgulamaları, II. Irak Savaşının gelişiminde önem arz etmiştir. Nitekim bu söylemler diktatörlüğün ABD için tehlike oluşturduğunun altını çizmiş, Fukuyama'nın teziyle örtüşmüştür. Clinton yönetiminin ardından George W. Bush döneminde ABD yönetimi liberal demokrasiye sahip olmayan ülkelere karşı askeri adımların atılması gerektiği fikirlerini üretmeye devam etmiş, tehdit olarak ise Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak vurgusu tekrarlanmıştır.

11 Eylül 2001 tarihine gelindiği zaman ABD'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon olmak üzere iki önemli merkeze terör saldırıları gerçekleştirilmiş olup, bu saldırıların kaynağı olarak ise El-Kaide olduğu tespit edilmiştir. ABD kuruluşundan itibaren neredeyse dokunulmaz olarak görülmekteydi ve bu durum ABD'nin dokunulmazlığına karşı atılmış önemli saldırılardı. Bu yüzden ABD bu saldırılara hızlı bir karşılık vermek zorunda kalmıştır. ABD 11 Eylül'den yalnızca birkaç ay sonra saldırıdan sorumlu tutulan El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'i yakalamak için Afganistan'a işgal gerçekleştirmiş, fiilen topraklarına girmiştir. Sonraki aşamada ise Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu ve 11 Eylül saldırılarında bağlantılı olduğu iddia edilerek Irak Savaşı başlatılmıştır. ABD Irak'a karşı BM kararı olmaksızın hukuka aykırı bir şekilde savaş kararı almış ve kısa bir süre içerisinde Irak'ı işgal etmiştir. ABD her ne kadar kendi ulusal güvenliği için savaş kararı almış olsa da Irak Savaşı sırasında ve savaşın ardından Irak'ın iç ve dış güvenliğine olumsuz etkilerde bulunmuştur. Irak'ın işgalinden sonra Irak'ın sınır güvenliği sağlanamamış, Afganistan ve farklı bölgelerden bu bölgeye ABD ile savaşmak için birçok radikal terör örgütü mensubu akın etmiştir. Bu gruplara mensup insanlar zaman içerisinde çok

ciddi sayılara ulaşmışlar, bölge halkını mobilize ederek başta Irak olmak üzere Suriye gibi bölge ülkelerini de olumsuz bir şekilde etkilemişlerdir. Bölgede DEAŞ gibi örgütlerin oluşmasının temelleri ABD ile savaşmak için gelen radikal unsurlara dayanmakta olup bu da Suriye ve Irak'ta yüzbinlerce insanın ölmesinin yanı sıra milyonlarca insanın bu topraklardan ayrılmasına neden olmuştur. Bu duruma ek olarak ABD, işgalin ardından Irak'ta demokrasinin oluşmasını amaçlayarak yeni bir hükümet kurulmasını desteklemiş; fakat kurulan hükümetin mezhepsel çatışmalara neden olması Irak'ta iç güvenlik sorunu haline gelmiştir.

Ülke içerisinde Şii ve Sünni ayrışması nedeniyle ortaya çıkan istikrarsızlaşma, terör örgütlerinin bu bölgede güçlenmesine sebep olmuştur. Nitekim çok uluslu ve Müslüman çoğunluğa rağmen farklı ve katı mezhepsel yapılardan meydana gelen ülkede, Saddam Hüseyin sonrasında kurulacak düzen daha çoğulcu ve sistemli bir devlet yapısı gerektirmiştir. Ülkede kurulan yapının farklılıkların ayrışması üzerine sistemleştirilmesi, Irak'ı kaosa sürüklemiştir. Baas Rejiminde laik görüşe sahip olan Sünni gruplar, mezhepsel yönetim ve uygulanan yanlış politikalar nedeniyle gitgide radikal düşüncelere savrulmuştur. Bu durum yalnızca Irak'ın iç güvenliğini etkilememiş, ayrıca uluslararası güvenlik tehdidi haline gelmiştir. Irak'ın işgalinin ardından bölgede görülen radikal terör örgütlerindeki artış ve demokrasinin yeniden inşası sürecinde kurulmak istenen yönetim, belirli gruplar üzerinde güven tesis edememesi nedeniyle Irak'ta kaos meydana gelmiştir. Irak'ın yeni yönetiminin mezhepsel olarak Şii gruplardan seçilmiş olması diğer mezhepler veya gruplar üzerinde olumsuz etkilere neden olmuş, bu da yeni yönetime olan güveni sarsmıştır. Şii yönetimin gücünün artması ve bölgedeki istikrarsızlıklar nedeniyle Baas Partisi gibi Sünni grupların ötekileştirilmesi bu grupların radikalleşmesine neden olmuştur. Bu durum Irak'ın iç güvenliğine olumsuz etkilerde bulunmuştur.

ABD'nin uluslararası güvenlik sorunu olarak sunduğu Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ta rejimin değişmesi gerektiğini vurgulaması işgalin er ya da geç gerçekleşeceğinin göstergesi olmuştur. Her ne kadar işgal sonrası belli başlı planların olduğu belirtilse de işgal sonrasında Irak devlet yapısı ciddi şekilde değişime uğramıştır. Saddam Hüseyin döneminde kamu otoritesini elinde bulunduran Sünni Araplar "Baas destekçisi" olarak görülerek tamamıyla devletten uzaklaştırılmıştır. Askeri olarak da tecrübeli olan bu kitlenin kamudan ve toplumdan uzaklaşması Irak

dışından gelen radikal dini unsurların istismarına açık hale gelmelerine neden olmuştur. İşgal sonrasında Irak devlet yapısının tamamıyla çökmesi radikal unsurların sınırdan Irak topraklarına rahatlıkla girerek saha oluşturmasına yol açmıştır. Dini radikalleşmenin artmasında bölge ülkelerde bulunan yine dini radikal terör örgütü mensuplarının etkisi olmuştur. ABD bürokrasisinin işgal sonrasında gerçekleştirilen programının aksama ve sonuçları üzerinde inceleme yapılmış olup, süreç içerisinde Irak Sünnilerinin radikalleşmesine neden olan sebepler ile işgale yönelik eleştiriler incelenmiştir.

ABD'nin işgal sonrasında devlet otoritesinin yeniden oluşturulmasında gerçekleştirdiği hatalar mezhep çatışmalarının olduğu bir ülkeyi daha da kırılğan hale getirmiş olup aşırı terör odaklarının bölge insanına ulaşmasına olanak sağlamıştır. Nitekim gelişen süreçle nitelik kazandırılmaya çalışılan devlet sistematığının mezhep çatışmalarını arttıracak nitelikte organize edilmesi iç çatışmayı arttırmış, dışlanan grup olan Sünni halkın aşırı gruplarca kontrol edilebilir hale gelmesine yol açmıştır. 2006 senesinden itibaren 8 yıl boyunca Irak Başbakanlığı görevini yürüten Nuri El-Maliki'nin mezhep çatışmalarını arttıran politikaları incelenerek sonuçları araştırılmıştır.

Bu çalışma 2. Körfez Savaşı'nın ardından Irak'ta meydana gelen iç karışıklıkların, iç güvenlik sorunlarının ve artan radikalizmin nedenlerini anlaşılır kılmak amacıyla Irak Savaşı sonrasında Irak'ın yeniden yapılanmasındaki uygulamaları incelemeyi amaçlayarak, söylem analizinden faydalanılarak nitel araştırma yöntemi olarak literatür taramasından yararlanılmış, dönemin siyasi isimleri ve bürokratlarının Irak'ın işgali ve sonrasındaki gelişmelere dair anıları, görüşleri ve gerçekleştirdikleri mülakatları incelemiştir. Özellikle savaş dönemi ve sonrasında görev yapmış ABD bürokratlarının ve Iraklı savaş mağdurlarının beyanları incelenmiştir. Yazılı kaynakların yanı sıra görsel medya unsurlarından da faydalanılmış olup, ayrıca Irak El-Kaidesinin görsel medyayı nasıl kullandığı incelenmiştir. Çalışma sonucunda güvenlik çalışmalarında literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANIM VE KAVRAMLAR

1.1. TERÖRİZM

Terörizm kelimesinin temeli olan “terör” sözcüğü köken bilim olarak Fransızca “terrere” kelimesinden türediği iddia edilmektedir. Büyük korku, endişe, elem hissi oluşturan eylemlere verilen isim olmakla birlikte Latince “terrorem” kelimesinden türediği savunulmaktadır (Online Etymology Dictionary).

Terör kelimesinin köken bilim olarak “terrere” sözcüğünden türetildiğini reddeden görüşe göre; “terrere” kelimesi “korkutma” anlamına gelmesi nedeniyle ki kendisi türetilmiş bir kelimedir. Latince arazi/vatan kavramlarını karşılayan “terre-terro” kelimeleri tarihsel akış ile vatana ve toprağa yönelik saldırıları tanımlamak adına “timor” kelimesine evrilmiş ve korku anlamını karşılamıştır. Buradan “terrere” kelimesinin de öncesi belirtilerek, terör kavramının etimolojik olarak Latince “timor” kelimesine dayandığı belirtilmektedir (Şen ve Özuyar, 2015: 11-12).

Türkçede “terör” kelimesinin eski kullanımı olan “tedhiş” kelimesi anlamını tam olarak karşılamaktadır. Arapça kökenli “d-h-ş” köklerinden türetilen bir kelime olan “tedhiş”, kökeninde terörün toplumda oluşturmaya çalıştığı amaçlardan biri olan “dehşet” kelimesini de içermektedir (Şen ve Özuyar, 2015: 12).

İradî, fikrî, siyasi ve sistemli şiddet eylemleri ise terörizm (tedhişçilik) olarak tanımlanmaktadır (Ayhan, 2015: 122).

Belli bir politik ideolojiye sahip silahlı bir grup tarafından belirli siyasi gayelere ulaşmak ve hedef topluluğun belli hususlardaki davranış ve tercihlerine şiddet kullanmak suretiyle etki etmek amacıyla bilerek ve planlı olarak özellikle sivillere yönelik ancak sivillerle sınırlı kalmayacak şekilde, toplumda kaos ve korku ortamı meydana getirecek propaganda ve mesaj verme amaçlı sembolik şiddet eylemleri gerçekleştirilmesi terörizmin tanımını ortaya koymaktadır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017: 695).

Terör, yapısal olarak karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunda zulmeden tarafın yanı sıra zulme uğrayan tarafın kendini müdafaa etme adına başvurabileceği bir yol olarak görülmesi bir etmendir (Ergil, 1992). ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası oluşturulan yönetimin nasıl yapıcı olmaktan çok yıkıcı bir yapıya dönüştüğünü terörizm tanımındaki bu karmaşıklık açıklayabilmektedir. Irak'ın mezhepsel farklılıkları, ABD'nin işgali ile mevcut dengesizliği farklı yönde değiştirerek tanımda belirttiği bir şekilde sistematikleşmiştir.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na göre terör tanımı: “Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, 1991) şeklindedir.

Arıboğan, terörizm tanımlamasında başvurduğu ağaç metaforu oldukça dikkat çekicidir. Ağacı terörizm olarak değerlendiren yazar, ağacı besleyen suyu ve gübreyi; adaletsizlik, sosyal farklılık, eşitsizlik ve despot devlet sistemleri olarak, topraktan elde edilen doğal besinleri ise mutsuz toplumun bireyleri olarak nitelendirmiştir. (Arıboğan, 2007, s.34)

Terörizmin bir yaklaşımı da şiddet barındıran radikalleşmedir. Nitekim salt, şiddet içermeyen radikalizme karşı aşırı katı tutum sergilemek radikal düşüncelere sahip bireyleri şiddet barındırabilecek eylemlere sürükleyebilmektedir. Bu boyutta incelendiğinde “şiddete varan radikalleşme” ve “militan radikalleşme” tanımlarının suç içeren terör fiilleri olduğu anlaşılmaktadır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017:589).

Terörizm 3 temel unsurdan oluşmaktadır:

- Fikri olarak terör eylemine zemin oluşturan; İdeoloji,

- Terör eylemi için bir araya gelmiş organize kalabalık; Örgüt,
- Terör eylemi ile sansasyon oluşturmayı sağlayacak olan; Şiddet (Şen ve Gümüş Özuyar, 2015: 56-68).

Terörizmin temel birleşenleri 5 madde halinde sıralayacak olursak:

- Politik bir hedef uğrunda hareket eden bir ideoloji çevresinde örgütlenir.
- Politik hedeflerine erişebilmek için şiddeti en uygun araç olarak kullanır.
- Masum insanlar üzerinde korku ve dehşet duygusu oluşturmayı hedefler.
- Şiddetin sembolik bir mesajı vardır. Devletin bireylerin güvenliğini sağlayamadığı şeklinde bir algı oluşturmayı hedefler.
- Hukuk sisteminin dışında ve gayri meşru hareket eden bir mücadele yöntemidir (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017: 695).

1.2. RADİKALİZM

Radikalizm kökenbilim perspektifte incelendiğinde “kök” anlamındaki “radix” ve “radic” kelimelerinden geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim radikalizm de “köktencilik” ve ”fundamentalizm” olarak anlamlandırılabilir (Kaplan, 2019). Ancak Yapı itibariyle “fundamentalizm” dini saikler içeren bir yapıya sahipken (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017: 239), radikalizm daha genel bir perspektifte pasifizmden şiddete sürüklenen sürece odaklanmaktadır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017: 589). Fundamentalizm geçmişte yaşamış şahıs ya da şahısların yolunun doğru olduğunu savunan inanç unsurunu tanımlamaktadır.

“Radikal” terimi geçmişten bugüne anlam olarak aynı kalsa da kastedilen grup olarak değişiklik göstermiştir. 18. Yüzyılda aydınlanma destekçilerine,19. Yüzyılda Fransız ve Amerikan devrimcileri için bu tanımlama kullanılmıştır. Anlaşıldığı üzere tarihsel süreçte “aşırı kesim” olarak kastedilen gruplar “Radikal” olarak değerlendirilmiştir (Schmid, 2013).

Birleşmiş Milletler’in tanımlamasında ise, radikalleşme, bireylerin ve grupların ana akım inançlardan aşırı ideolojilere geçme sürecidir. Her ne kadar şiddet

yanlısı aşırıçılık radikalleşmenin ön koşulu da olsa, ikisi süreç içerisinde belirginleşmektedir (United Nations Development Programme, Temmuz 2015, s. iii).

Radikalizm terimi; “sosyal meselelere temelden ve alışagelmış, denenmiş usul ve prensiplerden tamamıyla farklı şekilde çözüm bulma hareketi, kökten ve tamamen değişme, değiştirme hareketi, köktencilik, cezriye” (Aydınalp, 2011) veya “değişimi aşamalı, yanlışları eleyerek reformcu bir biçimde değil, var olanı tamamen ortadan kaldırıp yerine yenisini koymak şeklinde gerçekleştirmeyi amaç edinen düşünüş ya da eylem tarzı” (Demirel, 2005) şeklinde de tanımlanmaktadır.

Radikalleşmenin temel sebebi olarak tek bir nedenin olması beklenemez. Bu durum göstermektedir ki yoksulluk, baskıcı siyasi rejim ile gergin siyasi düzen, insan hakları ihlali, maddi sıkıntılar yaşayan genç vatandaşların genel toplumdan soyutlanması ile temel insani düzene yabancılaşma gibi politik ve sosyoekonomik nedenler bireylerin radikalleşmesinde ana kaynaklardandır (Schmid, 2013).

Radikalleşmeyi türlere ayrılması farklılık göstermekle birlikte temel olarak üç farklı şekilde ayrıma uğradığı savunulmaktadır. El-Kaide ve DEAŞ örneğindeki gibi dini istismar eden radikal terör örgütleri, ETA ve Tamil Kaplanları gibi ayrılıkçılığa ve etnik kimlik oluşumlarına dayanan radikal terör örgütleri, MLKP, DHKP-C benzeri radikal sol terör örgütleri ile aşırı sağ terör örgütü NSU gibi ideolojik radikal terör örgütleri olarak sınıflandırılabilir (Çelik, 2021).

Bertsan Doosje ve Fathali Moghaddam tarafından gerçekleştirilen çalışmada Radikalleşmenin tasniflenmesi hususu temelde 5 farklı sınıflandırmaya dayanmaktadır.

Milliyetçi ideolojilere sahip, otonom ve ya ayrılıkçı fikirleri olan gruplardan oluşan “Milliyetçi veya Ayrılıkçı Gruplar”dır. Ülkemizdeki PKK terör örgütü ve İspanyada bulunan ETA terör örgütü, Sri Lankadaki Tamil Gerillaları bu yapılanmalara örnek verilebilir.

Belirli bir ırkın yüksekliğini savunan ve yabancı/mülteci karşıtlığı odağındaki yapılanmalarla “Aşırı Sağ Kanat Gruplar” bir başka oluşumdur. Avrupada yükselişte olan Pegida Hareketi, ABD tarihinde kanlı cinayetleriyle meşhur Ku Klux Klan cemiyeti ve Hindistandaki Müslüman karşıtı oluşumlar örnek verilebilir.,

20. yüzyılda iki kutuplu dünya yapısıyla birlikte sol görüşün hakim güç olmaya çalışmıştır. Bu süreçte ideolojilerini kabul ettirme adına zaman zaman terör yoluna kaymaları “Aşırı Sol Kanat Gruplar”a sahip radikalleşme olarak sunulmuştur. Ülkemizde DHKP-C, MLKP gibi terör örgütleriyle birlikte Kolombiya’da FARC ve İtalya’da bulunan Kızıl Tugaylar bu yapılara örnek verilebilir.

Tek bir ana hedefleri olan ve bu hedef doğrultusunda hareket ederek gerekirse radikalleşen yapılar “Tek Konuya Odaklanan Gruplar” olarak belirtilmiştir. Bu konuda ABD’deki kürtaj karşıtı Tanrının Ordusu Cephesi ve Hayvan Kurtuluş Cephesi buna örnek verilebilir.

Son olarak dini istismar ederek kitleleri radikal eylemlerde bulunmaya ikna eden oluşumlar olarak “Dini Motivasyonlu Gruplar” gelmektedir. DAESH, El Kaide, Boko Haram bu yapılanmalara örnek verilebilmektedir (Yaşa,2021:801).

Radikalleşmenin dinamik sosyal kimlik yaklaşımlarından olan birisi olarak Moghaddam’a ait Merdiven Teoremi de farklı bir bakış açısı sunmuştur.

- Zemin Kat: İdeoloji ve düşünce yapılarına göre toplumun bir kesimini oluşturan bir grubun haksızlığa uğradıklarına yönelik genel bir kanı.
- Birinci Kat: Haksızlığa uğradığını belirten topluluğun bu haksızlığın giderilmesi adına başvurabileceği yolların kısıtlı olduğu düşüncesiyle alternatif yol arayışına girmesi. Toplulukta dışlanmışlık, kimliklerine karşı oluşan negatif tutumların olduğu düşüncesi oluşur
- İkinci Kat: Haksızlığa uğradığını düşünen kitle bu haksızlığın sorumlusu olarak gördüğü kişilere karşı nefret ve kin beslemeye başlar. Yoğunlaşan negatif duygularla yıkıcı fikirleri benimseyen kişiler bir sonraki basamağa doğru geçer.
- Üçüncü Kat: Haksızlığın kaynağı olarak görülen kişilere yönelik terör eylemleri meşru olarak görülmeye başlar.
- Dördüncü Kat: Terör eylemlerini meşru gören kişiler artık terör eylemlerinde görev almayı benimsemiştir. Terör eylemlerine hazırlık başlamıştır.
- Beşinci Kat: Kamu ve/veya sivilleri hedef haline alan terör örgütü üyelerinin saldırıya başlaması aşamasıdır (akt. Demirden,2019: 154)

Bahse konu modelin mimarı olan Moghaddam basamakların eylem ve düşüncelerin gelişmesiyle yukarıya çıktığını ve git gide daraldığını belirtmiştir. Moghaddam modellemesinde bireyin terör eyleminde bulunmadan merdiveni terkedebileceğini öne sürmüştür. Bu durum radikalleşmenin eyleme dönüşmeden önce engellenebileceği öne sürülmüştür.

Son dönemde Öztürk tarafından geliştirilen “Mutant Tarikatlar ve Cemaatler” terimi de radikalleşmeyi coğrafyamızda anlamlı kılmaktadır. Ülkemizde gerek taşrada gerekse şehir merkezlerinde birbirleriyle ilişkili ya da ilişkisiz çok sayıda cemaat, tarikat ve dini oluşum bulunmaktadır. Yapısal olarak “Sufi” akımdan etkilenen bu yapılar son dönemde “Selefi” akaidin yaygınlaşmasıyla bu yapılara da hakim olmaya başlamıştır. Nitekim sufi kültüre sahip yapıların selefileşmeye başlayarak “Mutant” bir yapıya dönüştüğü belirtilmiştir. Öztürk bu yöndeki radikalleşmeyi Dini Motifli Radikalleşmenin içerisinde ele alarak Mutant Tarikat ve Cemaatler olarak adlandırılmasını savunmuştur (Öztürk,2022: 58-59).

Radikal unsurlar “seküler değişimlere” karşı ruhsal temeli koruma amacıyla meydana gelmişlerdir. Bu akımların genel özelliği ise tarihte yaşamış ve doğru olarak nitelendirilen kişi ya da kişilerin yollarından gitmektir.

Araştırmada da belirtilen nedenlerin Sünni Iraklıları ne şekilde etkilediği üzerinde durulacaktır.

1.3 ULUSLARARASI GÜVENLİK

Güvenlik kavramını birey, devlet ve sistem düzeyinde - veya bunların aralarına da farklı düzlemleri yerleştirerek- ele alan yaklaşımlarla birlikte iç ve dış güvenlik şeklinde veya siyasi, ekonomik, askeri, sosyal, müşterek güvenlik ve çevre güvenliği şeklinde kategorilere ayırarak değerlendiren yaklaşımlar bulunmaktadır.

John H. Herz tarafından ileriye sürülen Güvenlik İkilemi uluslararası sistemin anarşik yapısından nedeniyle meydana gelen ikilem durumunu nitelendirmektedir. Güvenlik ikilemi olarak özellikle Soğuk Savaş dönemini konu almaktadır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017: 258). Karşılıklı taraflar birbirlerine saldırmasalar bile bir tarafın silahlanması diğer tarafın korunma ihtiyacı nedeniyle

silahlanmasına yol açmaktadır. Bu durum aynı zamanda realist bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Bu bağlamda ABD’de Soğuk Savaş sonrası dönemde Yeni Muhafazakarlar (Neo-Conservatives) tarafından realist bir politika izlendiği ve Uluslararası Güvenlik çalışmalarına örnek teşkil edecek durum gözlenmiştir. Dolayısıyla Uluslararası güvenlik konusu ile Yeni Muhafazakarların Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın hala tehlikeli bir yer olduğuna yönelik üretilen söylemlerle beraber realist bakış açısıyla ABD’nin politikalar ürettiği ve uluslararası alanda “kötü” ve “iyi” devletlerin olduğu sıklıkla Yeni Muhafazakar söylemlerle ifade edilmiştir. Bu konudaki detaylı inceleme “3.1. Irak Savaşının Nedenleri” başlığı altında yer almaktadır.

1.4. LİBERAL DEMOKRASİ

Demokrasi kelimesi dilimize Fransızcadan gelmiş olup etimolojik açıdan Yunanca “halk” anlamına gelen “demos” ile “iktidar, güç” anlamına gelen “kratos” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmektedir.

Klasik Demokrasi ilk olarak Atina Şehir Devletinde 20 yaş üzeri erkeklerin yönetimde söz söylemelerini sağlamaktayken yabancılar, kadınlar, çocuklar ve köleler bu haktan mahrumdur. Liberal Demokrasideyse tüm yetişkin bireylerin siyasal karar alma sürecine dahil olabilmesine denmektedir. Belirli aralıklarla gerçekleştirilen seçimler aracılığıyla bireylerin yönetim hakkında söz söyleyebilmeleri gibi otoritenin kimi durumlarda bireylerin görüşlerine başvurması aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bunlara ek olarak düşünce, ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü sağlanarak siyasal iktidar üzerinde etkide bulunmalarını da sağlamaktadır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017: 152).

Bu bilgiler ışığında ABD’de Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından *Yeni Muhafazakarların Sonu ve Yol Ayrımındaki Amerika adlı* kitapta Francis Fukuyama’nın tarihin nihai sonuna gelindiği, bu sonun “liberal demokrasi” ile sağlandığı ifadeleriyle birlikte ABD’de Yeni Muhafazakarlar tarafından liberal demokrasiye karşı olan devletlerin düşman ve ABD’nin ulusal güvenliğine aykırılıklar içerdiğine yönelik söylemlerin üretildiği görülmüştür. Bu söylemler hem diktatör rejimlerin hem de otoriter rejimlerin ABD’nin ulusal güvenliğine karşı tehditte

bulduğunu ifade eden söylemlerle beraber Irak ve Saddam Hüseyin sıklıkla düşmanlaştırılmıştır. Dolayısıyla Liberal demokrasiye sahip olmayan ülkelerden olan Irak'ın ABD'nin güvenliğini tehdit ettiği vurgulanmıştır. Bu konudaki detaylı inceleme “3.1. Irak Savaşının Nedenleri” başlığı altında yer almaktadır.

1.5. İÇ GÜVENLİK

İç güvenlik tanımsal ve sistemsal olarak ülkelerin yaşadıkları gelişmeler ve travmalara göre şekil alabilmektedir. Nitekim ülkemizin uzun yıllardır maruz kaldığı bölücü terör örgütü saldırıları ve dini istismar eden radikal terör örgütlerinin ülkemize yönelik faaliyetlerine karşı direnç türleri geliştirilmektedir.

İç güvenlik, devletin ülkesine ve vatandaşlarının yaşamına, yaşam tarzına, toplumun birlikteliğine ve birlikte yaşama arzusuna yönelik saldırı ve tehditlere karşı güvenliğin sağlanmasıdır. Kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması görevi temel kamu hizmetleri arasındadır (Ak, 2018: 74).

“İç Güvenlik” terimi ise, başlangıcı ve amacı ülke sınırları içinde tanımlanan ve o ülkede yaşayan toplumun huzur ve güvenini sağlamaya çalışan bir kamu hizmeti olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgür ve Erciyes, 2017: 80).

Kamu düzeni kavramı, iç güvenliğin sağlanması anlamında kullanıldığında, fertlerle toplumun güvenlik içinde olması, sağlıklı, barışık bir ortamda ve refah içinde yaşamlarını sürdürebilmeleri şeklinde tanımlanabilir. Tanımdan hareketle iç güvenliğin sağlanmış olmasıyla kamudaki düzenin sağlanmış olacağı yargısına varabiliriz. İç güvenliğin sağlanması, genel manada hukukun uygulanarak düzenin sağlanmasını ifade eder (Akyüz, 2015: 68).

11 Eylül saldırıları öncesinde daha özgürlükçü ve serbest bir güvenlik prensibi izleyen ülkeler bahse konu cüretkar saldırıların neticesinde güvenlikçi prensiplere göre kendilerini güncellemiştir.

Devletler kamu hizmeti görevi olarak sunduğu iç güvenliği sağlamak üzere farklılıkları ve engelleri gözeterek adımlar atması ve ülke içi düzenin sağlanarak yönetimin stabil tutulmasını görev olarak yerine getirmelidir. Bu tanımlardan yola çıkıldığında Irak Devleti'nin işgal sonrasında nasıl başarısız devlet haline gelmesini

ve ülke içerisindeki bölünmenin hızla gerçekleşmesinin nelere yol aabildiğinin önemini belirtmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ

2.1. IRAK'IN TARİHSEL SÜRECİ

Osmanlı Devleti, Irak'ı Kanuni Sultan Süleyman döneminde topraklarına katmıştır. Safevi Devleti her ne kadar 1623 senesinde Bağdat'ı ele geçirse de IV. Murat gerçekleştirdiği Bağdat Seferi ile kontrolü yeniden ele almıştır (Kaynak, 1992: 21). Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar Irak'ın Kontrolünü elinde tutmuş olup Birinci Dünya Savaşı'nın ilk safhalarında Basra Körfezi'ni işgal eden İngiliz Kuvvetleri, 1917 yılında Bağdat'ı da işgal ederek Osmanlı Devleti'nin yönetimine son vermiştir. Irak, hukuki olarak Sevr Anlaşması neticesinde Osmanlı Devletinden ayrıldığı belirtilse de Sevr Anlaşması'nın hiçbir zaman yürürlüğe girmediği ele alındığında de jure olarak Lozan Anlaşması'na kadar Osmanlı Devleti'nin toprağı olarak kabul edilebilir. Lozan Anlaşması neticesinde yeni bir devlet olarak kurulan Irak'ın Türkiye sınırlarına dair anlaşma imzalanmamıştır. 28 Nisan 1919'da kurulmuş olan Cemiyet-i Akvâm (Milletler Cemiyeti)'in yasasının 24. maddesi savaşın galiplerine mandaterlik hakkını tanımış olduğu için bu doğrultuda galip devletler arasında 1920 senesinde düzenlenen San Remo Konferansı'nda varılan anlaşma neticesinde Irak, İngiliz mandası olmuştur (Saatçi, 1996: 127).

İngiltere, Irak'ın sınırlarının oluşturulması safhasında farklı ırk, inanç ve mezhepleri bir araya getirerek ülkeyi güvenlik açısından hassas bir yapıya sokmasının yanı sıra çizilen sınırların tutarsız oluşu ülke ticaretine de zarar vermiştir. Irak'ın deniz ticaretini yapması adına tek kapsısı olan Basra Körfezi çıkışının dar ve sık olması nedeniyle nitelikli bir liman inşa edilmesine elverişli olmamıştır. Bu açıdan Irak'ın Basra Körfezine çıkışını geliştirebilmek adına komşusu Kuveyt'in sahil şeridinde göz dikmesi Cleveland tarafından tutarlı karşılanmıştır (Cleveland, 2015:230). Bu kadar büyük bir kara parçasına ve önemli petrol sahalarına sahip Irak'ın hiçbir deniz yolu çıkışının bulunmaması ülkeyi ilerleyen yıllarda zora sokmuştur. Komşu Kuveyt ise Irak'ın tam aksine uzun sahil şeridi ve elverişli adaları sayesinde petrol ticaretini rahatlıkla gerçekleştirmiştir (Özcan, 2003: 51).

1921 senesinde ise öncesinde Şam'da Suriye kralı ilan edilen fakat orada mandater devlet olan Fransızlar tarafından uzaklaştırılan Mekke Şerifi'nin üçüncü oğlu Faysal, Irak kralı ilan edilmiştir (Özcan, 2003: 11). İngiltere'nin amacı Faysal'ı kral ilan ederek Arap milliyetçilerinden gelebilecek tepkileri bertaraf etmek olmuştur (Kodal, 2009: 393). Haşimi Hanedanı, Arap Yarımadası kökenli bir aile olması hasebiyle Irak toplumunun kültürüne ve yapısına yabancı kalmıştır. Bu nedenle Irak halkı hanedanı benimsememiştir. O dönemde herhangi bir hükümet sistemi, eğitim, milli savunma planlamaları gerçekleştirilmemiş veya bir milletin tanımı yapılmamış ve kamu kurumların hiçbiri kurulmamıştır. Kral Faysal sadece ismen Iraklı olan halklar karışımını bir devlet haline getirmek gibi oldukça zor bir işi üstlenmiştir (Cleveland, 2015: 232). Kral Faysal 1930 senesinde yaptığı bir değerlendirmede Irak halkının çok farklı ırk ve mezheplere dahil olmasının "Irak" çatısı altında bir birlik sağlamasını zorlaştırdığı hususlarından yakınmıştır (Özcan, 2003: 13). Bu durum Irak'ın kuruluşundan bugüne gelene kadar halkta devlete karşı aidiyet duygusunun oluşmadığını ve kimlik duygusunun var olmadığını da bir göstergesi olmuştur. Kral Faysal idaresindeki Irak 1922, 1926, 1927 ve 1930 senelerinde İngiltere ile manda himayesini öngören 25 yıllık anlaşmalar imzalamıştır. İlerleyen süreçte, 30 Mayıs 1932'de imzalanan ve 3 Ekim 1932'de ilan edilen bir anlaşma ile Irak, Milletler Cemiyetinin üyesi olmuş ve böylece Irak üzerindeki manda yönetimi sona ererek bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Finans, iş, eğitim ve mali konularda anlaşma hükümlerine göre diğer milletlerin danışmanlarındansa daha çok İngiliz danışmanlar kullanılacağı kabul edilmiştir. (Kasalak, 2007, s. 196). Irak'ın devlet oluşunda başka bir önemli faktör de Osmanlı Devleti sonrası devletler arasında en az hazırlıklı olanı, egemenliği uluslararası düzeyde kabul gören ilk devlet olmuştur (Cleveland, 2015: 233). Kral Faysal, 1933 yılında hayatını kaybetmiş ve yerine oğlu Gazi tahta çıkmıştır.

2.2. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA IRAK DÖNEMİ

William L. Cleveland'ın tanımlamasına göre Kral Gazi beceriksiz ve devlet görevlerini umursamayan bir yapıya sahip olmuştur (Cleveland, 2015: 234). Faysal döneminde toplumun onu benimseyememesi ve yerel statü sahiplerinin oluşu Kral'ın yönetimini kısıtlamıştır. Bahsedilen dönemde, Osmanlı ordusunda görevli fakat İngilizler tarafında savaşan eski subaylar, Osmanlı Devleti zamanındaki bürokratlar ve

büyük tüccarlar ciddi güç sahibi olmuştur. Kırsal alanda etkili olan şeyhler ile iş birliği yapan bu gruplar mecliste de etkin hale gelmiştir. (Stork, 1989: 32). Özellikle Osmanlı Askeri Okullarında okuyan, Birinci Dünya Savaşında İngilizlere yardımcı olan ve Irak'ta siyasete atılan grup, yönetimde söz hakkında sahipti ve dönüşümlü olarak Başbakanlık görevini yürüttükleri bir döngü oluşmuştur. Aylıklı memur olarak başladıkları yeni düzende zengin toprak sahibi ve sanayi girişimcileri olmuşlar ve siyasi yönetimde yetki bekleyen köklü aile ve aşiretlerle kendilerini denk görmüşlerdir. Kral Gazi, Arap milliyetçisi ve Arap birliğini savunan fikirlere sahip bir lider olmuştur. İngilizlerin, Irak'tan çekilmesini ve siyasetine karışmamalarını beklemiştir. (Tripp, 2000: 81). İngiltere'de ve ülkesinde askeri eğitimler almış bir asker olması nedeniyle askeri vesayeti kullanmayı seven bir lider olmuştur. 1936 senesinde, modern Arap ülkelerindeki ilk darbe olan, Bakr Sıdkı'nın (Bekir Sıtkı Paşa) önderliğini yaptığı sivil hükümete karşı darbeye destek vermiştir. Bekir Sıtkı Paşa 1933 senesinde kuzey komutanıyken gerçekleştirdiği Asuri katliamlarıyla ünlenmiş bir askerdi ve pan-arap ideolojik görüşleriyle tanınmıştır (Cleveland, 2015: 236). Bekir Sıtkı Paşa'nın desteği ile Irak, İran ve Türkiye arasında Sadabad Paktı imzalanmıştır (Kodal, 2009: 397). 1936 senesinde başlayan kabile isyanları 1941 senesine kadar devam etmiş ve bu durum dönemin Irak Devleti adına yıpratıcı olmuştur. İngiltere'nin himayesi altında olan Kuveyt'in Irak'ın bir şehri olduğunu savunulmuş ve Irak'ın toprak bütünlüğü için Kuveyt'in idaresinin Irak'ta olması gerektiği iddia edilmiştir. Kral Gazi'nin bu politikasını gerçekleştirebilmek için 1939 senesinde Alman Nazi Hükümetiyle yakınlaşmıştır (Tripp, 2000: 98). Kral Gazi 1939 senesinde geçirdiği trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir.

2.3. 1958 DARBESİ VE IRAK'TA KRALLIĞIN SONU

Kral Gazi'nin tek oğlu Faysal henüz dört yaşında olmasına rağmen tahtın öncelikli varisi olması nedeniyle kral olmuştur. Kral II. Faysal'ın naipliğini aynı zamanda Nuri el-Said'in yakın siyasi müttefiki olan amcası veliaht Prens Abdulillah üstlenmiştir. Prens Abdulillah'ın yanı sıra Başbakan olan Nuri el-Said'de yeni Kral üzerinde etkili olmaya çalışmış fakat İkinci Dünya Savaşı'na İngilizlerin yanında girme isteği ordudaki Alman yanlıları tarafından tepkiyle karşılanmış ve istifa etmiştir. İlerleyen süreçte Alman destekçisi subayların gerçekleştirdiği askeri darbe sonucu Raşit Ali

(Geylani) Başbakan olarak atanmıştır. Başbakan Raşit Ali İngilizlerin ittifak teklifini reddettiği gibi 1930 senesinde İngilizlerle yapılan anlaşmanın maddelerini kendince yorumlayarak Basra Körfezindeki İngiliz askerlerinin ülkeyi terk etmesini talep etmiştir. Bunun üzerine İngiliz Ordusu Irak'ı ikinci kez işgal etmiş ve Nuri Said yeniden Başbakan olarak atanmasını sağlamıştır (Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi, 2008: 143). Irak halkı, İkinci Dünya Savaşında genel olarak Alman güçlerini desteklemiş, bunda özellikle Nazi Almanya'sının İngiltere'nin egemen olduğu Orta Doğu ülkelerinde yürüttüğü propaganda faaliyetleri etkili olmuştur. "Kim özgür olmak istiyorsa İngilizlere karşı kurulan cephede yer almalı" temalı propagandalar halihazırda İngilizler tarafından desteklenen ve halk tarafından seilmeyen bir iktidarın bulunduğu Irak'ta ciddi şekilde karşılık bulmuştur (Stratejik Ortak, 2017). İngilizlerin tabanda desteklenen bir Başbakanı indirerek kendi desteklediği yönetimi getirmesi Irak halkında hem milliyetçiliğe yol açmış hem de hanedan ve destekçilerine öfke duyulmasına sebep olmuştur. Bu olay Irak tarihinde küçük bir detay olarak gözükmesine rağmen bu olaydan on yedi yıl sonra gerçekleşecek darbeye temel teşkil eden faktörlerden biri olmuştur. 1958 senesinde darbe yapan subaylar, sadece 1941 senesinde yarım kalmış işi tamamladıklarını söyleyecek olmaları bu durumun göstergesi olmuştur (Marr, 2012: 86). Irak idaresinde Nuri Said ile Prens Abdulillah'ın yanı sıra Kral II. Faysal'ın da büyümesi ile etkisi ortaya çıkmıştır. İlk kurulduğu yıllarda tarıma dayalı ekonomiye sahip olan Irak'ta petrolün yeri her geçen gün artmıştır. Petrolün ülkeye olan getirisi de sürekli olarak artış göstermiştir. Ancak ülkenin kuruluş safhalarında güdülen yanlış politikalar ve yolsuzluklarla gelir dağılımının bozulması toplumda genel huzursuzluğa yol açmıştır. Alt tabakadan gelen ancak aldıkları eğitim sayesinde önemli makamlara gelen bürokratlar ve subaylar, Irak'ta her durumdan nemalanan tüccar sınıfından ve çalışan sınıftan daha kalabalık bir hal almıştır. Genel olarak düşük gelir sınıfından gelen bu kişiler, yaşadıkları tecrübelerle sosyal eşitliğe önem veren, aynı zamanda milliyetçi ve antiemperyalist fikirlerin savunucusu olan bu eğitilmiş sınıfın üyelerinin çoğu monarşiye karşı olmuşlardır (Sluglett ve Sluglett, 1987: 36). Toplumdaki rahatsızlıkları gidermek adına 1950 senesinde kapsamlı yatırım planları gerçekleştirilmiştir. Fakat kaynakların dengesiz dağıtılması, yolsuzluklar ve düşük gelir seviyesindeki kesime kısa zamanda herhangi bir etkisi olmayan bu kalkınma

planları Kral idaresinin istediğini elde edememesine yol açmıştır (Özcan, 2003: 16). Darbeye zemin hazırlayan dış faktörler ise 1951 senesinde İran petrolünün millileştirilmesi ve aynı politikayı Irak halkının talep etmesi, 1955 tarihinde Bağdat Paketi'nin imzalanmasına yol açan görüşmeler, Mısır'da 1952 senesinde iktidara gelen Cemal Abdül Nasır'ın 1956 Suveyş Krizinde Mısır'ın İngiltere, Fransa ve İsrail'le başa çıkması olarak değerlendirilmiştir (Sluglett ve Sluglett, 1987: 42-43). Özellikle Irak Ordusunda, Mısır'da 1952 senesinde darbeyi gerçekleştiren Hür Subaylar Hareketi'nin etkisi görülmüştür. Sonuç olarak 1958 yılında General Abdülkerim Kasım'ın liderlik ettiği darbe sonucunda kraliyet ailesinin neredeyse tamamı ve Nuri Said Paşa öldürülmüştür.

Abdülkerim Kasım darbe sonrası Irak başbakanı olmuştur. Her ne kadar Arap milliyetçisi olsa da Birleşik Arap Cumhuriyeti fikrine mesafeli kalarak, Irak'ın iç dinamikleriyle kendisini toparlaması gerektiğini savunmuştur. Muhalefette bulunan Baas, Iraklı Komünistleri ve Kürtleri kazanmak adına etkin siyaset yapabilecekleri bir alana kavuşmuştur. Mustafa Barzani'nin sürgünden Irak'a dönmesine izin verilmiş, Irak Komünist Partisinin kurulmasına izin vererek Sovyetler Birliğinden destek sağlanmıştır. Ancak 1960 sonrası iktidarının sarsıldığını düşünerek muhalefet oluşumlarına karşı hareket edilmiştir. 1961 senesinde İngiltere Kuveyt'e bağımsızlık tanınması, Irak yönetiminin hoşnutsuzluğuyla karşılanmış ve Kuveyt'in kendine bağlanması talep edilmiştir. Olumsuz yanıt alan Irak'ın askeri operasyonundan çekinen Kuveyt Şeyhi, İngiliz askeri birliklerini ülkesine davet etmiş, Kuveyt'in Arap Birliği'ne de kabulü Irak'ın çabalarını boşa çıkarmıştır (Kaynak, 1992: 22). Dış ve iç politikadaki başarısızlıkları artan Başbakan Abdülkerim Kasım, 1963 tarihinde Baas Partisi'nin Irak kolu tarafından düzenlenen darbe ile Başbakanlığı yitirmiş ve yargılanarak idam edilmiştir. Yeni yönetimin uluslararası arenada karşılaştığı ilk yenilgi ise Kuveyt'in bağımsızlığını Birleşmiş Milletler'in de kabul etmesi olmuştur.

2.4. IRAK BAAS PARTİSİ'NİN DARBESİ

Darbe Baas destekçisi olan askerler tarafından gerçekleştirilse de istediklerini elde etme hususunda başarısızlığa uğramışlardır. Pasif bir Cumhurbaşkanlığı makamı ile koltuğa oturan Abdüsselam Arif ülke içerisindeki siyasi karmaşadan faydalanarak gücü eline almıştır. Aynı sene Suriye'de Baas Partisi lideri Hafız Esad yönetimi ele

geçirmesi Irak ve Suriye arasında yakın bir politika izlenmesini sağlamıştır. Ancak kısa süre sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi Irak Baas Partisi üyelerini etkilemiş ve devlet kadrolarında Baas ideolojisine sahip kişiler uzaklaştırılmıştır (Kaynak, 1992: 22). Komünist ideolojiye sahip kişiler için ise durum tam bir cadı avına dönüşmüştür. 1966 senesinde helikopter kazasında hayatını kaybeden Abdüsselam Arif sonrası oluşan iktidar boşluğunda Irak Baas Partisine mensup askerler 1968 senesinde darbe ile iktidarı ele geçirmiştir.

İktidarı ele geçirerek Cumhurbaşkanı ve Başbakanlık unvanlarını alan General Ahmed Hasan El Bekr, aynı yılın Kasım ayında, o zaman 32 yaşında olan yeğeni Saddam Hüseyin'i yardımcısı olarak atamış ve bu tarihten itibaren Saddam Hüseyin, Irak'a egemen olmaya başlamıştır (Kaynak, 1992: 23). Saddam Hüseyin'i büyüten ve dindar bir Sünni Müslüman olan amcası, 1941 senesinde Raşit Ali isyanına katılmış ve İngiliz güçleriyle çatışması nedeniyle hapis cezası almıştır. Babasını hiç tanıması, üvey babasından şiddet görmesi ve annesinden uzak büyümesi Saddam Hüseyin'i olumsuz etkilemiştir. Saddam Hüseyin 1964 ile 1968 yılları arasında siyasi mahkum, parti örgütçüsü ve komplocu olarak deneyimleri ile siyasal davranışlara yönelik tavrını belirlemiştir. Baas Partisi, yasaklı bir muhalefet partisi olması nedeniyle faaliyetler mecburen gizli olarak yürütülmüştür. Sonuç olarak Saddam Hüseyin, gizli karar verme tarzı, etrafındakilere karşı kuşku duyma ve onlara güvenmeme eğilimi geliştirmiştir. Bunların yanı sıra kızdırılmaması gereken birisi olarak ünlenmiştir (Cleveland, 2015: 452-453). Saddam Hüseyin'in bu özellikleri gelecek süreçte Irak siyasetine damga vurmasının yanı sıra çevre ülkelere de ciddi zararlar vermiştir.

Yönetimi geniş tabana yaymak isteyen Baas Partisi 1970'de Kürtlerle çatışmaya son vermiştir. Buna ek olarak Irak Komünist Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi ve bazı milliyetçi veya sol eğilimli siyasal güçlerle iş birliğine yönelerek katılımcı bir ülke politikası oluşturmaya çalışmışlardır (Kaynak, 1992: 23).

2.5. İRAN İLE IRAK ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR

Baas Partisi, Osmanlı Devletinden bu yana sorunlu bir konu olan Irak-İran sınırından hoşnutsuz olmaları sebebiyle değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Osmanlı Devleti zamanında Safevi ve Kaçar Hanedanlıkları dönemi İran ile yapılan anlaşmalar sınır

tespiti için değil ateşkes odaklı olmuştur (Özcan, 2003: 85). Bu da kalıcı ve tutarlı sınırların oluşumuna engel teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra Osmanlı döneminin Bağdat, Basra ve Musul vilayetleri Irak'a kaldı ve bu sorun da bir Arap-Acem sorununa dönüşmüştür. Irak ve İran arasındaki probleme temel teşkil eden bölgeler Körfez, bereketli Fırat ve Dicle vadisi ve Kuzey Irak üzerindeki hâkimiyet mücadelesi olmuştur (Marr, 2012: 291). Irak ile İran arasındaki sınırı belirleyen anlaşma 1937 senesinde İngilizlerin bölgeyi terk ederken arkalarında kendilerini rahatsız edecek bir konu bırakmamak adına zorlamasıyla imzalanmıştır. İran yapılan anlaşmadan her ne kadar hoşnutsuz olsa da İngiltere'nin baskıları nedeniyle şartları kabul etmek zorunda kalmıştır (Özcan, 2003: 89). İran'ı huzursuzluğa iten konu ise Baas Partisi'nin yönetimi ele geçirmesi sonrası Şattularap'ın tamamının Irak'ın toprağı olduğunu ve İran'ın Kuzistan (Huzistan) bölgesinde işgalci pozisyonda olduğunu ileri sürmeleri olmuştur (Tehrani, 1999: 12) (Hünseler, 2011: 10). Buna ek olarak 1970 senesinde İngiltere'nin bölgeden tamamıyla çekilmesi İran'ın daha aktif politika izleyebilmesi hususunda önünü açmıştır. Bu gelişmeler ışığında, İran 1970 senesinde Irak ile imzaladığı sınır anlaşmasını bozmuştur. Bu kapsamda Baas Partisi'nin farklı siyasi, dini ve etnik yapıdaki kesimleri siyasetin içerisine çekme amacının İran ile sınır konularında mücadele ederken ülke içerisinde bir sorun çıkmamasını amaçladıkları değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Şah dönemi İran'ın batı yanlısı politikaları karşısında, Baas Partisi'nin Irak Komünist Partisi'ne siyaset izni tanınması Sovyetler Birliği'nin desteğini alarak bu mücadelede güç kazanmaya çalışması olarak anlaşılmıştır. Nitekim 1972 yılında Irak Sovyetler Birliği ile dostluk ve iş birliği anlaşmaları imzalamış, Sovyetler Birliğinden silah dahil her türlü desteği almıştır (Kaynak, 1992: 23). Irak'ta Kürtler ile Baas Partisi'nin arasının bozulması, ülkesindeki azınlık gruplara ayaklanma için destek veren Irak'a karşı bir cevap verebilmek adına İran için bir fırsat olmuştur. İran o dönem Şahlık idaresinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiki, Irak ise Sovyetler Birliğinden destek görmekte olan bölgesel rakibi olmuştur. Politik olarak Irak'ın baskısı altında olan İran, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail'in destekleriyle birlikte Irak'ta yaşayan Kürt gruplara silah ve askeri eğitim yardımında bulunmuştur. Bunun yanı sıra İran'daki Kürt grupların Irak'a geçerek isyana destek vermelerine destek vermiştir. Bu durum İran-Irak arasındaki diplomasiyi dip konuma getirmiştir (The Middle East, 2005: 127). Irak ile İran 1974

senesinde Birleşmiş Milletlere başvurarak aralarındaki sorunların barışçıl bir yolla halledilmesini talep etmiştir. 1975 senesinde başlayan görüşmelerin gizli İstanbul ayağı başarısız sonuçlansa da aynı yıl Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC) kapsamında Cezayir’de yapılan toplantıda sürpriz bir şekilde anlaşmaya varılmıştır (Fisher, 2003: 505). Bu anlaşmanın imzalanmasında her iki ülkenin de 1973 Petrol Krizi sonrası OPEC’in yapısını güçlendirmek istemeleri ve Sovyetler Birliği’ni bölgeden uzak tutmak gibi ortak amaçları olmuştur (Fisher, 2003: 505). Buna ek olarak Irak, Kürtlerin ayaklanmalarını bastırmak istiyor ancak İran, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail’in Kürt gruplara verdiği destek nedeniyle etkili olamamaları Irak’ı anlaşmaya itmiştir. Bu anlaşma sayesinde Irak, Kürt isyancı grupların yalnız kalacağını ve isyanı askeri olarak bastırma planı yapılmıştır. Cezayir Anlaşması kapsamında İran ile Irak kara sınırları konusunda 1913 İstanbul Anlaşmasına sağdık kalacaklar, Şattularap’taki sınır ise *thalweg* (nehir derinlik noktasına göre sınır belirleme yöntemi) sistemine göre tespit edileceği üzerine anlaşma yapılmıştır (The Middle East, 2005: 127). İran açısından bakıldığında oldukça başarılı bir anlaşmadır. Irak anlaşma doğrultusunda Şattularap’ın yarısını İran’a teslim etmiştir. Ancak Irak’a güvenlik konularında ciddi bir rahatlık sağlamıştır. Anlaşma sonrasında İran, Irak’ın kuzeyindeki Kürt gruplara desteğini kesmiş ve Irak Ordusu isyanı kolaylıkla bastırmıştır (Özcan, 2003: 99).

2.6. SADDAM HÜSEYİN’İN IRAK SİYASETİNDE BİRİNCİ ADAM OLUŞU

Devlet Başkanı Ahmed Hasan El-Bekr’ 1976 senesinde kalp krizi geçirmesi onun yönetimden uzaklaşmasına yol açmış ve Saddam Hüseyin’i Baas Partisi içerisinde daha ön plana çıkarmıştır. El-Bekr’in çoğu yetkisini kullanmakta olan Saddam Hüseyin, 1979 senesinde Ahmed Hasan El-Bekr’in sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa etmesiyle Irak Cumhuriyeti’nin yeni devlet başkanı olmuştur. “Irak Baas Partisi’nin Darbesi” bölümünde bahsedildiği üzere Saddam Hüseyin’in sorunlu psikolojisi sonucu güvenmediği isimleri hapse atırarak ya da idam ettirerek gücünü oturtmak için mücadelede bulunmuştur.

Irak’ta yaşayan Şii kesim giriş bölümünde belirtildiği üzere çoğunluğu temsil etmesine rağmen Irak yönetim erkleri Sünni Arap kesimin elinde toplanmış ve bu şekilde devam etmiştir. Irak’ta değişen Sünni yönetimler Şii kesimi baskı altına

tutmaya çalışmıştır. Genel olarak güneyde yaşayan Şii Iraklılar, İkinci Dünya Savaşı sonrası başta Bağdat olmak üzere kentlere göçerek memurluk ve ticaretle uğraşmaya başlamışlardır. Bu durum Iraklı Şiilerde, Kürt kökenli Iraklılara benzer bir şekilde yeknesak hareket ederek bir isyan hareketi oluşturmalarını engellemiştir. Genel olarak ekonomik ve siyasi itirazda bulunmakta olan Şiiler, Baas Partisi döneminde ve Saddam Hüseyin yönetiminde ciddi baskı ve şiddetle karşılaşmıştır (Keskin, 2007: 71). Burada baskı gören Şiiler aşırı uçta olan İslamcı Şiiler olmuştur (Bezirgan, 2012). Ancak Irak'ın güneyinde kırsal kesimlerde yaşamaya devam eden Şii kesim dini yaşayışlarına devam etmesi Baas Partisi içinde potansiyel bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. İleri gelen ulema ve takipçilerinin Baas Rejimine karşı çıkmalarının nedenleri; Baas Partisinin laikliği destekliyor oluşu, partinin veya hükümetin üst mevkilerine Şii kesimden birini atamayı reddetmeleri ve dini kurumlar da dahil olmak üzere toplumun bütün kurumlarına hakim olma istekleri Cleveland tarafından değerlendirilmiştir (Cleveland, 2015: 456). 1977 senesine gelindiğinde Baas Rejimi Şiilerin bütün kutsal mekanlarının yönetimini ve dini törenlerin düzenlenmesini devlet yönetimindeki Diyanet İşlerine bağlama kararı alması Şii din adamları tarafından sert tepki ile karşılanmıştır. Aynı yıl Necef ve Kerbela'da düzenlenecek dini törenler Rejim tarafından yasaklanmış buna rağmen Şii ulema törenlerin yapılması için çağrı yapmıştır. Şiilerin kutsal şehirlerinde Erbain Törenleri düzenlenmiş ancak bu törenler kitlesel protestolara dönüşmüştür. Gelişmeler üzerine Saddam Hüseyin çoğu Şii ulemayı astırmış, nesillerdir Irak'ta yaşayan İran vatandaşı olan yaklaşık on beş bin kişiyi sınır dışı etmiştir. Bu olaylardan itibaren İslamcı Şiilerin Irak siyasetinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Bahgat, 2007: 153) (Cabbar, 2004: 30).

1979 senesinde İran'da gerçekleşen İslam Devrimi, dış güvenliği olduğu gibi iç güvenlik konuları yönünden de Irak'ı tehdit altına almıştır. İran'daki yeni iktidar "Velayet-i Fakih" ideolojisi ile, Baas ideolojisine alternatif bir fikir akımı olarak ortaya çıkmış ve bunun yanı sıra Irak'taki Şii kesimi de etki altına alması açısından ciddi bir tehlike olarak değerlendirilmiştir. Irak'ta Şii kesimin temsil edildiği parti olan Dava Partisi'nin İran İslam Devrimi sonrasında Humeyni'yi tebrik etmesi Baas Rejimi'nin çekincesinin haklılığını göstermiştir (Baştürk vd., 2013: 18). Sonuç olarak İslam Devrimi sonrası Iraklı Şii kesimde hareketlenmeler olmuş ve bu durum ciddi olayların

çıkmasına dahi yol açmıştır. Dava Partisi lideri Muhammed Bakır El Sadr, Humeyni'yi devrimin ilk gününden itibaren desteklediğini bildirmiştir. Ayrıca El Sadr, Haziran 1979'da Baas iktidarı aleyhine Necef ve Kerbela'da büyük gösteriler düzenlemiş ve bu gösteriler Baas iktidarı tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır (Arı, 2007: 398-399). Şubat 1980'de Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz'e başarısız suikast girişimi ve Bağdat'taki Mustansırıyya Üniversitesi'ne düzenlenen saldırı, Baas Rejimi ile Iraklı Şiiler arasında iplerin tamamen kopmasına neden olmuştur. Baas Rejimi söz konusu saldırıların sorumlusu olarak hükümeti yıkma amacıyla Dava Partisi liderleri tarafından organize edildiğini iddia etmiştir (Arı, 2007: 400). Suikast girişimi de Dava Partisi üstlenilmiştir (Ömer, 2007: 53). Yaşanan gelişmeler üzerine Dava Partisi'nin ve Iraklı Şiilerin lideri Muhammed Bakır El Sadr ile kız kardeşi Emine El Sadr, Baas Rejimi tarafından idam edilmiştir. Ayrıca Dava Partisi'ne üye olmanın suç olduğu ilan edilerek, parti üyesi olanların da idam edileceği duyurulmuştur. El Sadr'ın idamı ve Baas iktidarının baskısı sonucu İslamcı Şii muhalefet büyük bir darbe almıştır (Arı, 2007: 404).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK SAVAŞI

3.1. IRAK SAVAŞININ NEDENLERİ

Eski ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından “kötülük imparatorluğu” olarak tanımlanan Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında yıkılmasıyla beraber Soğuk Savaş bitmiş, ABD hem ekonomik hem de askeri olarak hegemon güç olmuştur (Güler, 2022, s. 276). 1945-1991 yılları arasında güvenlikçi dış politika yürüten iki süper gücün rekabeti henüz bitmemişken, 1989 yılında kendisini eski bir Neo-Con, yani Yeni-Muhafazakâr olarak tanıtan Francis Fukuyama *The National Interest* dergisinde “Tarihin Sonu” başlıklı makalesinde liberal demokrasinin dünyaya hâkim olacağı görüşünü belirtmiştir. “Makale genel çerçevesiyle liberal demokrasinin komünizm ve faşizm karşısında galip geldiğinden [...] İnsanlığın ideolojik evriminin son noktasına ulaştığı ve nihai siyasal yönetim biçimine ulaştığının altını çizmektedir” (Güler, 2019, s. 38).

Fakat Fukuyama’nın makalesi henüz Soğuk Savaş bitmemişken yayımlanmış, kitabı ise Soğuk Savaş’ın bitiminden yalnızca bir yıl sonra çıkmıştı. Dolayısıyla Fukuyama’nın altını çizdiği noktalarda dünya ideal noktaya ulaşmış değildi. Nitekim dünyanın süregelen değişimine ve ilerleyişine baktığımız zaman da sadece bir fikrin son nokta olarak gösterilmesi teorik olarak da gerçekçi olamazdı. (Güler, 2019: 40).

Öyle ki Soğuk Savaş’ın detant yani denge politikasını eleştiren Neo-Conlar Soğuk Savaşın bitmesiyle beraber yeni düşmanlara ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Örneğin, Kristol ve Kagan, “Zorba rejimleri, anlaşmalar, uluslararası hukuk veya normlar çerçevesinde hareket eder duruma getirmenin tamamen gerçek dışı olduğunu [...] 1991 yılındaki Körfez Savaşı esnasında ABD’nin Saddam Hüseyin’i öldürmek üzere Bağdat’a girmemesinin bir hata olduğunu söylüyorlardı” (Fukuyama, 2006: 6). Bu da aslında Neo-Conların şahinci ve güvenlikçi dış politika yansımalarını içermekteydi. Neo-Conların güvenlikçi dış politika algılarına göre düşman olmazsa, ABD zayıflayacaktı ve ABD’nin Sovyetler Birliğinden sonra yeni bir düşmana ihtiyacı

vardı. Yeni Muhafazakârlar çeşitli dergi, makale ve düşünce kuruluşlarında bu görüşlerini savunmuşlardır.

1998 yılında birçok Yeni Muhafazakâr ismin imzasının bulunduğu ve dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'a yazdıkları mektupta ABD'nin Irak'a karşı savaş açması gerektiğini ve Saddam Hüseyin rejimini devirmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Sayın Başkan, Bu mektubu yazmamızın nedeni, Irak'a ilişkin mevcut Amerikan politikalarının başarılı olmadığına ve Ortadoğu'da yakın bir zamanda, soğuk savaşın sona ermesinden bu yana bildiklerimizin tümünden daha ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalabileceğimize inanmış olmamızdır. Önümüzdeki Birliğin Durumu konuşmasında, bu tehlikeyi karşılamak üzere açık ve kararlı bir hareket hattı çizme fırsatınız bulunuyor. Bu fırsatı kullanmanızı ve ABD'nin tüm dünya daki dost ve müttefiklerinin çıkarlarını koruyacak yeni bir stratejiyi açık bir dille ifade etmenizi kuvvetle tavsiye ediyoruz. Bu strateji her şeyden önce Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesini amaçlamalıdır. Bu zor, fakat gerekli girişim için tüm desteğimizi sunmaya hazırız. Saddam Hüseyin'i "etkisizleştirme" politikası, son birkaç aydır sürekli aşınmaktadır. Son gelişmelerin gösterdiği gibi, BM denetimlerini engellediği ya da savsakladığı zaman Saddam'ı cezalandırmak veya yaptırımları uygulamaya devam etmek için artık Körfez Savaşı'ndaki ortaklarımıza bel bağlayamayız. Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları üretmediğinden emin olma olanağımız büyük ölçüde azaldı. Denetimler tümüyle kaldığı yerden yeniden başlasa bile –ki şu anda bu, hayli ihtimal dışı görünüyor– Irak'ın kimyasal ve biyolojik silah üretimini izlemenin imkânsız değilse bile zor olduğunu geçmişteki deneyimlerimizden biliyoruz. Denetçilerin uzun bir süre boyunca Irak'taki birçok tesise giremeyecek olması, Saddam'ın tüm sırlarını açığa çıkarmalarını daha da olanaksız hale getirdi. Sonuç olarak çok uzak olmayan bir gelecekte, Irak'ın bu tür silahlara sahip olmadığına yeterince kesin biçimde karar veremeyeceğiz. Böylesi bir belirsizlik, kendi başına, Ortadoğu'nun bütününde ciddi bir istikrarsızlaştırıcı etki yaratacaktır. Eklemek gereksiz; eğer Saddam kitle imha silahları elde etme yeteneğine kavuşursa –ki mevcut politik hattı izlemeyi sürdürdüğümüz takdirde bunu yapması hemen hemen kesindir– bölgedeki Amerikan askerlerinin, İsrail ile ılımlı Arap ülkeleri gibi dost ve müttefiklerimizin yanı sıra, dünyanın önemli bölümüne petrol sağlanması işinin güvenliği tümüyle tehlike altına girecektir. Sayın Başkan, haklı olarak açıkladığımız

gibi, 21. yüzyılın ilk bölümünde dünyanın güvenliği, büyük ölçüde bizim bu tehlike karşısında nasıl davranacağımıza bağlı olacaktır. Tehdidin büyüklüğü göz önüne alınırsa, başarısı ancak koalisyon ortaklarımızın sadakatine ve Saddam Hüseyin'in iş birliğine bağlı olan mevcut politika, tehlikeli biçimde kifayetsizdir. Tek kabul edilebilir strateji, Irak'ın kitle imha silahlarını kullanma ya da kullanmakla tehdit etme olasılığını saf dışı eden bir stratejidir. Bu, kısa vadede, diplomasinin açık biçimde başarısızlığa uğraması halinde askeri eyleme girişmeye hazır olmak anlamına gelir. Uzun vadede ise, Saddam Hüseyin ve rejimini alaşağı etmek demektir. Şu anda Amerikan dış politikasının amacının bu olması gerekiyor. Bu amacı açık bir şekilde dile getirmenizi ve yönetiminizin dikkatini Saddam rejiminin devrilmesine yönelik bir stratejiye çevirmenizi kuvvetle tavsiye ediyoruz. Bu tüm diplomatik, politik ve askeri çabaların birleştirilmesini gerektirecektir. Bu politikayı uygulamanın tüm tehlike ve zorluklarının farkında olsak da, bunu yapmamanın tehlikelerinin daha büyük olduğuna inanıyoruz. Her halükârda Amerikan politikası, BM Güvenlik Konseyi'nin oybirliğine varmasını bekleme konusundaki yanlış ısrarla daha fazla sakatlanamaz. Kararlılıkla davranmanızı kuvvetle tavsiye ediyoruz. ABD'ye ve müttefiklerine karşı kitle imha silahları tehdidinde son vermek için derhal harekete geçerseniz, ülkenin en temel ulusal güvenlik çıkarları doğrultusunda davranıyor olacaksınız. Zayıflık ve akıntıya kapılma hattını kabullenirsek, çıkarlarımızı ve geleceğimizi riske atarız. Saygılarımızla. (Aktaran Yanardağ, 2013: 74).

Yeni Muhafazakârların dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'a yazdıkları bu mektuptan anlaşılacağı üzere, Neo-Conlar tarafından Soğuk Savaş'tan sonra soft power yani yumuşak güç yerine yeni bir güvenlikçi dış politika benimsemiş fakat şahinciler olarak da adlandırılan politika ve felsefe üreticileri olan Yeni Muhafazakârlar aktif olarak siyaseti etkileyememişlerdir. Fakat Bill Clinton yönetiminin ardından ABD Başkanı George W. Bush döneminde Yeni muhafazakârlar ABD siyaseti ve bürokrasisi içerisinde ve düşünce kuruluşları, medya gibi çeşitli etkili alanlarda Clinton dönemine göre daha fazla yer almışlardır. Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'a karşı öteki söylemlerini üreten Yeni Muhafazakârlar hem The National Interest, Foreign Affairs, Commentary gibi dergilerde yaptıkları çalışmalarla hem de PNAC' gibi düşünce kuruluşlarında yayınladıkları mektupta Irak rejiminin yıkılması gerektiğini açıkça ifade etmişlerdir (Güler, 2022, s. 283).

Yeni Muhafazakarlığın kurucu düşünürler olarak adlandırılan Leo-Straus ve Albert Wohlstetter Chicago Üniversitesinde akademisyenlik görevlerini yürütmüşlerdir. Hem arkadaş hem de benzer fikirlerin savunucularıdır. Fakat ilginç olan nokta ise bu noktadan sonra başlamaktadır. Carl Schmitt, Leo Strauss'un hocası ve aynı zamanda Leo Strauss'a yazdığı tavsiye mektubuyla Strauss'un Rockefeller bursu kazanarak ABD'ye gitmesini sağlayan Alman filozof, hukukçu, siyaset bilimcidir. G.W. Bush dönemi Savunma Politikaları Kurulu Başkanı Richard Perle, hocası Albert Wohlstetter'in hem damadı hem de öğrencisidir. [...] ABD'nin Endonezya Büyükelçisi, ABD Savunma Bakan Yardımcısı ve John Hopkins Üniversitesinde, Paul H. Nitze Okulu İleri Uluslararası Çalışmaları eski dekanı olan Paul Wolfowitz, Albert Wohlstetter'in Chicago Üniversitesinden başka bir öğrencisidir. Dick Cheney'in Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Mart 2015'te Dışişleri sözcüsü olarak atanan Victoria Nuland ise Robert kagan'ın eşidir. Amerikan Girişim Enstitüsü uzmanlarından Lynne Cheney ise dönemin ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in eşidir (Güler, 2019: 31).

George W. Bush döneminde ABD'nin çeşitli kurum ve kuruluşlarında şahinciler olarak adlandırılan Neo-Conlar önemli yerlerde görev yapmaktaydılar. Bu dönemde ise önemli olan bir başka olay 11 Eylül terör saldırılarıdır. Soğuk Savaşın bitmesiyle beraber 11 Eylül terör saldırıları, Soğuk savaş sonrası tek süper güç olarak egemen olan Amerika Birleşik Devletleri'nde şok etkisi yaratmıştır. Bunun başlıca nedenlerinden biri ABD hem eski kıta olarak adlandırılan Avrupa, Asya ve Afrika'dan hem de savaş bölgelerinden uzakta, coğrafi olarak güvenli bir alanda yer almaktaydı. Buna ek olarak ABD dönemin süper gücü olmasından dolayı böyle bir saldırıyı beklememekteydi. ABD'nin simgelerinden biri olan ikiz kulelere gerçekleşen bu saldırı, Uluslararası arenada güvenlikçi dış politika görüşüne sahip ABD içerisinde önemli konumlarda olan şahinci politika benimseyen bürokratlar için oldukça ciddi bir saldırı olarak tarihe geçmiştir. Yalnızca New York'taki ikiz kuleler olarak adlandırılan Dünya Ticaret Merkezi'ne değil, aynı zamanda ABD'nin savunma bakanlığı olan Pentagon'da da eşzamanlı saldırılar gerçekleşmişti. Dönemin ABD hükümeti bu saldırılar karşısında Yeni-Muhafazakarların uzun yıllar boyunca önerdiği dış politika kuramlarını kullandığı veya o anda ellerinde alternatif bir politika olmamasından dolayı kullanmak zorunda kaldığı bir dönemin kapısını aralamıştır. 11 Eylül terör

saldırılarından sonra yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Strateji Raporu (NSS)'de "Ulusumuzun karşı karşıya olduğu en büyük tehlike, radikalizmdir. [...] Düşmanlarımız kitle imha silahı elde etmeye çalıştıklarını açıkça dile getirmişlerdir ve eldeki kanıtlar, bu çabaların başarıya ulaşmasına izin vermeyecektir" ifadeleri açıkça Irak'ı hedef göstermiştir" (Güler, 2022, s. 278).

ABD saldırılarıyla ilişkili ilk olarak El-Kaide terör örgütü lideri Usame Bin Ladin'i suçlamış ve Afganistan'dan Bin Ladin'in iadesini talep etmiştir. Fakat Taliban kontrolündeki dönemin Afganistan yönetimi bu istekleri reddederek, Usame Bin Ladin'i teslim etmemiştir. "ABD, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından neredeyse 1 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde Usame Bin Ladin'i yakalamak için Afganistan'a askeri müdahaleyi başlatmış, bu operasyonun amacını "terörle mücadele" olarak açıklamıştı" (Güler, 2019: 50).

ABD'nin 11 Eylül 2001 tarihinde New York şehrinde bulunan ikiz kulelere ve Pentagon'a yönelik uçak kaçırılmak suretiyle düzenlenen saldırıların ardından 25 gün sonra Afganistan'a, El Kaide'ye ve Usama Bin Ladin'e yönelik müdahaleyi başlatmıştır. Afganistan müdahalesinin ardından ABD hükümeti Saddam Hüseyin'i "terör destekçisi" olarak hedefine almıştır. ABD'nin Saddam Hüseyin'i hedefe koyma nedenleri kitle imha silahlarına sahip olması, terörist yapılarla iletişim halinde olması ve bu yolla ABD'yi hedef alma riskinin olması ve Irak'ı Saddam Hüseyin'in halkına yönelik baskısını sonlandırarak BM kararlarını dikkate alan bir şekilde yönetilir bir hale getirmektir. 10 Ekim 2002 tarihinde Bush yönetimi Kongreden istediği onayı almıştır.

Kongreden alınan onay öncesinde ABD yönetimi BM kararı olarak Irak'a müdahale düzenlemek istemiştir. Bu amaçla BMGK'da gerçekleştirilen oturumda Rusya ve Fransa'nın baskılarıyla öncelikle Irak'ta BM görevlilerince kontroller gerçekleştirilmesi fikri gündeme gelmiştir. Bu minvalde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararı uyarınca BM yetkilileri tarafından Irak'ta kitle imha silahı, nükleer silah ve nükleer geliştirme programlarına dair çalışmaların bulunup bulunmadığı kontrol edilecektir (Resolution 1441: 2002). Görevlendirilen BM yetkilileri nükleer program ve nükleer silahlanma hususunda herhangi bir bulguya rastlanılmadığını bildirmiştir. Ancak BM İzleme, Soruşturma ve Denetleme

Komisyon Başkanı (UNMOVIC) Hans Blix kitle imha silahlarının Saddam Hüseyin yönetimince saklandığına dair ifadeleri ABD'ye işgal için BM nezdinde talepkar olabileceği bir imkan sağlamıştır (CNN, 2003).

ABD'nin Irak müdahalesine meşruiyet kazandırması adına BMGK onayı alması elzemdi. Bu hususta Saddam Hüseyin'e yönelttikleri ABD ulusal güvenliğine tehdit, terör örgütleriyle iltisaklı olma, soykırım gibi suçlamalar altı doldurulamamış ve ABD yönetimi Irak işgalinden ve sonuçlarından ötürü hedef alınmıştır. Bu hususlarda Saddam Hüseyin'in ABD'ye doğrudan ve kasıtlı bir saldırısının olmadığı, terör örgütleriyle iletişiminin bulunmadığı ve Birinci Körfez Savaşından itibaren halkına yönelik soykırım ve saldırgan bir tutumunun bulunmadığı ortadaydı. Saddam Hüseyin'in zan altına alınabileceği tek husus BM yetkililerini kimi faaliyetlerinden uzak tutmasıydı (Bojang, 2016: 2).

ABD'nin Irak'a müdahale planları 11 Eylül saldırılarından kısa süre sonra hazırlanmış ancak ABD yönetimi önceliği El Kaide ve Afganistan'a vermesi nedeniyle geri plana itilmiştir. Afganistan'da elde edilen zaferin hemen ardından Başkan Bush, Irak işgaliyle alakalı olarak Savunma Sekreteri Rumsfeld'i görevlendirmiştir. Bu aşamadan sonra ABD Merkez Komutanlığı işgale yönelik doğrudan hazırlıklara başlamıştır (Collins, 2008: 6).

Colin Powell'in Başkan Bush'a: *“Irak’ı işgal konusunda Bağdat’a gitmek basit bir mesele değil. Bunu nasıl olacağını biliyorum. Sonra ne olur? Anlamalısınız, bir hükümet çıkarırsanız, bir rejim çıkarırsanız, tahmin edin hükümet ve rejim kim olur ve ülkeden sorumlu kim? Siz. Yani kırarsan, sahip (sorumlu) olursun. 28 milyon Iraklının orada dikilip bize bakacağını anlamalısınız ve ben bu olasılığa ilişkin planlamayı yeterince duymadım”* açıklamasını yaptığını belirtmiştir (Breslow, 2016).

Collin Powell, müttefik ülkelerin talepleri nedeniyle Başkan Bush'u Irak konusunda diplomatik kanalların zorlanması hususunda ikna etmiştir ve bu açıdan konu diplomatik kanalların zorlanması amacıyla BM'ye taşınmıştır (Collins, 2008: 7). Nitekim ABD'nin BM nezdinde Büyükelçisi John Negroponte, BMGK görüşmelerinde askeri müdahale hususunda doğrudan harekete geçme gibi bir niyetlerinin bulunmadığını vurgulamıştır (Global Issues, 2002). BM gözlemcilerinin Irak'ta gerçekleştirdikleri inceleme ışığında Saddam Hüseyin'i gerçekleştirdiği birkaç

engelleme haricinde doğrudan hedef alabilecek bir husus bulunmamaktaydı. Ancak ABD Müsterek Kuvvetler Komutanlığı'nın hazırladığı raporda askeri yapıların ve ya bazı yapılanmaların kitle imha silahlarına sahip olabileceği vurgusu vardı (Collins, 2008: 7). Her ne kadar ABD müdahaleden önce diplomatik kanallara ağırlık verdiğini belirtse de Colin Powell'in BMGK konuşmasından daha önce Temsilciler Meclisi'nin ve Senato'nun Başkan Bush'a Irak'ı işgal yetkisinin verildiği gözden kaçırılmamalıdır.

Müdahale planları yapılırken ABD'nin planı Irak'ı devlet olarak ayakta tutarak kurumlarını, güvenlik yapısını koruması amaçlanmış bu sayede Saddam Hüseyin ortadan kaldırıldığı gibi yeni devlet sistematiği oluşturularak ABD üzerindeki yükün minimize edilmesi amaçlanmıştır. Bakanlık sistemi üzerinden Irak polisi ve ordusu dağıtılmadan faydalanılacak ve Irak fonları kullanılarak ülkenin yapılandırılması amaçlanmıştır. Savaş öncesi oluşturulan yol haritası Irak'ın bütünlüğünün korunması, demokratik bir model haline getirilmesi, terörle mücadele için hareket edilmesi ve Iraklıların kamusal alanlarda ivedi bir şekilde vazifelendirilmesi şeklindeydi (Jhaveri, March 2004: 3). Müdahalenin asli amacı olarak Irak'ta Saddam Hüseyin iktidarına son verilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir (Bilensoy, 2018: 61).

Askeri plan olarak I. Körfez Savaşında güçlü ve deneyimli düzenli ordusunu kaybeden Saddam Hüseyin, daha sonradan ABD'nin dış tehdit unsuru olmayacağı ve topyekûn bir savaş durumunun gerçekleşmeyeceğini beklemekteydi. Bu nedenle kaybettiği ordusu yerine iç güvenliği sağlama adına daha kolay mobilize edebileceği milis unsurlar oluşturmuştur (Rayburn ve Sobchak, 2020: 13).

Saddam Hüseyin'in sahip olduğu öne sürülen kitle imha silahları ile nükleer çalışmalara dair denetimleri gerçekleştiren BM ile Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunu karar alma ve yaptırımlarda yetersiz olduğu ve devletlerarası hukukunsa Soğuk Savaş dönemi şartlarına göre dizayn edildiği gerekçesiyle ABD ile müdahaleye katılan müttefikleri küresel terörün destekçisi olarak gördükleri Saddam Hüseyin ve Baas yönetimini bertaraf etmek adına BMGK 1441 sayılı kararın işgal için geçerli bir belge olduğunu savunmuşlardır (Bal, 2006: 174).

ABD öncülüğündeki müttefik kuvvetlerce müdahalenin ardından 22 Mayıs 2003 tarihinde BMGK Irak'la ilgili 1483 numaralı bir karar almıştır. Burada dikkat çeken husus ABD ve müttefik kuvvetlerin "İşgalci güçler" olarak tanımlanmasıdır

(Resolution 1483, 2003). Bu husus BM'nin etkinliğinin ve saygınlığının düzeyini ortaya koymuştur.

Irak üzerinde belirli konuların üzerinde durularak delillerin yeterliliğinin üzerinde durulmaması müdahalenin "petrol" odaklı olduğuna dair görüşlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (PNAC) Ortadoğu'da bulunan bereketli petrol rezervlerinin kontrol altında tutulmasının önemini vurgulamaktaydı. Nitekim PNAC tarafından "Irak'ın Kurtuluş Komitesi kuruldu ve 1998 senesinde Bill Clinton'a Irak petrolünün ABD kontrolü altında olması gerektiğini içeren bir mektup iletiler. Irak'ı bu hususta önemli hale getiren detay Suudi Arabistan'ın 262 milyar varille en büyük rezerve sahip ülke konumundayken, Irak'ın tespit edilen rezerv miktarının 113 milyar varille bölgede ikinci sırada yer almasıdır. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte de bu amaca hizmet edebilecek zeminin olduğu görülmektedir (Jhaveri, 2004: 3-4). Ayrıca 11 Eylül saldırılarının planlayıcısı olan Usame Bin Ladin ve saldırganlardan 15'i Suudi Arabistan uyruklu, Eymen El Zevahiri ve bir saldırgan Mısırlı, ikisi Birleşik Arap Emirlikleri, biri de Lübnan vatandaşı (Jackson, 2021) olmasında rağmen bu saldırılarda Irak'ın zan altına alınması eleştirilmiş ve bunun altında ABD'nin petrol kaynaklarına 1972 OPEC Krizi korkusuyla hükmetme isteği olabileceği öne sürülmüştür (Jhaveri, 2004: 4).

ABD iç siyasetine odaklanıldığında George W. Bush ile birlikte Yeni Muhafazakar olarak adlandırılan ve "şahin" duruşunu savunan kişilerin düşünce kuruluşlarında ve politika üreticiler arasında yer almasının özellikle 11 Eylül sonrası değişen güvenlik algılarıyla birlikte sert güç odaklı bir bakış açısı çizdiği anlaşılmaktadır. ABD tek güç olarak bulunmayı, bu duruma rekabet gösteren güçleri engellemeyi ve kurduğu ekonomik sistemde mutlak hakimiyetini kabul ettirmeyi öncelemiştir. Afganistan ve Irak rnekleleriyle herhangi bir ülkede teröre destek verme potansiyeli bulunması halinde saldırı durumu olmasa bile bunu engellemek üzere her türlü önlemi değerlendirebileceğini ilan etmiştir (Tunç, 2004: 66). Tüm bu gelişmeler ışığında değişen ve gelişen güvenlik algılarıyla beraber Irak Savaşı meydana gelmiştir.

Irak'a müdahale konusunda dönemin ABD yönetimi fikir ayrılığı içine girmiştir. Condoleezza Rice ve Colin Powell, askeri müdahaleden ziyade Avrupa, Çin ve Rusya ile iletişim içerisinde ulusal çıkarların savunulmasından yanayken Dick

Cheney, Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz askeri müdahale yaklaşımını desteklemekteydi (Okur, 2010: 463).

ABD, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından neredeyse 1 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde Usame bin Ladin'i yakalamak için Afganistan'a askeri müdahaleyi başlatmış, bu operasyonun amacını "terörle mücadele" olarak açıklamıştı. Yeni Muhafazakarlar tarafından üretilen ABD'nin ulusal güvenliğine aykırı yönetimlerin cezalandırılması gerektiğine yönelik ifadelerin zaman içerisinde 11 Eylül terör saldırılarıyla beraber ABD'nin ulusal güvenlik politikasına dönüştüğü görülmüştür. Böylece ABD'nin Yeni Muhafazakar grup tarafından üretilen söylemlerle beraber güvenlikçi bir dış politika benimsediği, üretilen söylemlerin güvenlik konusuna zemin hazırladığı izlenmiştir. Ulusal Güvenlik Strateji Raporu (NSS) yayımlandıktan yaklaşık 7 ay sonra ise yani 20 Mart 2003 tarihinde Irak savaşı başlamıştı. ABD, Irak'ın kitle imha silahlarıyla bölge ve dünya barışını tehdit ettiğini ve BM kararlarına aykırı olarak silah denetçilerinin ülkede çalışmalarına izin vermemesini öne sürerek Irak'a savaş açtı. Savaşın başlamasıyla beraber Irak ordusunun çoğu hava saldırılarının ardından görevlerini bırakmış, sonraki süreçte de Geçici Koalisyon Yönetimi kararıyla Irak ordusu terhis edilmişti. Otoritenin ortadan kalkmasıyla beraber sınırları kontrolsüz bir hale gelen Irak'tan sürgün edilmiş veya Irak dışından birçok grup Afganistan, Ürdün, Lübnan gibi ülkelere ABD ile savaşmak için ülkeye tekrar girebilme şansını yakalamıştı. Bu grupların içerisinde El-Kaide militanları, İran'da kurulmuş olan Bedr milisleri, Mukteda es-Sadr, İslami Fazilet ve birçok radikal grup mevcuttu. Sonraki dönemlerde ise DEAŞ ülkede faaliyet gösterecekti. Siyasal anlamda ise Geçici Hükümet Konseyi'nin kurulmasından sonra Irak siyaseti kota sistemiyle oranlanmış, Şii liderliğinde hükümet kurulmuştu. Bu durum ülke içerisinde mezhep çatışmalarından doğan eylemlere sebebiyet vermiş, 2003 yılından itibaren ülkede iç savaş tehlikesi yaratmıştır. Etnik temeller üzerine yerleştirilen Irak hükümetinde; Şii'lerden 12, Sünnilerden 5, Kürtlerden 5, Hristiyanlardan 1 ve Türkmenlerden 1 temsilci yer almaktadır. İlk olarak Şii asıllı İyad Allavi'nin kurduğu geçici hükümet göreve gelirken onu Irak Anayasası yapımından sonra Şii Davet Partisi Başkanı İbrahim Cafer takip etmiştir. Bu dönemde Şii ve Sünni gruplar arasındaki çatışmalar giderek artmıştı. 2006 yılında Sünnilerin seçimleri protesto ettiği dönemde Nuri Maliki Başbakan olarak seçilmişti. 2010 yılına gelindiği zaman ise Sünnilerin desteklediği

Irak Ulusal Hareketi seçimi kazanmasına rağmen Başbakan Maliki'nin Anayasa Mahkemesi'ne itirazlarından sonra mahkeme Maliki lehine karar verdi. Bu karardan sonra Şii ve Sünni gruplar birbirlerine karşı çatışma yaşarken ülkede istikrarsızlık ve mezhep çatışmaları iyice yükselmişti. 2019 yılına gelindiği zaman bile bu çatışmalar ve Irak içerisindeki istikrarsızlık görülmektedir.

3.2. SAVAŞ SONRASI IRAK'TA TEMEL İNSANİ DURUM

Irak'ın başarısız devlet (failed state) durumuna düşmesi ülke içerisindeki terörü tetikleyen ana faktördür. Irak'ın başarısız devlet haline gelmesindeki süreci Irak Üniversitelerindeki akademisyenlerin 2003-2005 yılları arasında gerçekleştirdiği araştırma verileri çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır. %91'i ölüm korkusuyla yaşayan akademisyenlerden 2005 senesine kadar 296'sının hayatını kaybettiği, eğitim kurumlarında 2006 senesine kadar 180 öğretmenin öldürüldüğü, 100'ünün kaçırıldığı ve 3250 eğitimcininse görevini bırakmak zorunda kaldığına ulaşılmıştır. Müdahalenin ardından 3.500.000 öğrenciden ancak %30'u okullarına devam edebilmiş, 2005 senesinde okullara düzenlenen saldırılarda 110 öğrenci hayatını kaybetmiş, 95'i ise yaralanmıştır. Irak'ta eğitimciler görevlerinden uzak kalmak zorunda kalmış, eğitime ihtiyacı olan öğrencilerse okullara ulaşamamıştır. Ülkenin en büyük şehri olan başkent Bağdat'ta da öğretmen oranı %30 oranında düşüş gösterirken, ilkokul çağındaki 1.000.000 öğrenci ise eğitim alamamıştır. İşgalin üzerinden bir yıl dahi geçmeden ülkede kaçırılan kadın sayısı resmi rakamlarla 2.000 olarak belirtilmiştir. (Samarai, 2007: 934).

Irak'ta çöken altyapı ve kanalizasyon sistemi nedeniyle 2003-2005 yılları arasında kolera ve tüberküloz salgınları gerçekleşmiş, gelişim çağındaki çocukların yarısının yetersiz beslendiği tespit edilmiştir. İşgal öncesi olan 2001 senesinde sağlığa 16.000.000\$ harcadığı yaşanan salgınlar ve yetersiz beslenme neticesinde bu harcamanın 1.000.000.000\$ seviyesine yükseldiği gözlemlenmiştir. İşgal öncesinde Irak Sağlık Bakanlığı bünyesinde 30.000 doktor görev yaparken 2007 senesinde bu sayı 7.000 düzeyine gerilemiştir. İşsizlik oranlarının %60 seviyelerine geldiği, Iraklıların %5'inin ağır bir yoksullukta yaşadığı, %69'ununsa gıdaya erişimde problemler yaşadığı belirtilmiştir (Samarai, 2007: 935-936).

Verilerden anlaşıldığı üzere temel devlet hizmetleri, altyapı, güvenlik ve gıda gibi ana insani ihtiyaçların karşılanamaması ülkede kaos ortamına hızlı bir suretle gidilmesinin nedenlerini göstermektedir. Nitekim bu süreçte ABD yönetiminde bulunan siyasilerin Irak'ta yaşanan olumsuzlukları görmezden gelmesi, çözüm üzerine odaklanmamaları bölgede konuşlanan terör örgütlerinin temel oluşturabilecekleri kaos ortamının oluşmasına çanak tutmuştur.

3.3. SAVAŞ SONRASI IRAK

Afganistan'da kendine bağlı bir Arap cihatçı grubu bulunan Ebu Musab El-Zerkavi, ABD ve müttefiklerinin Afganistan'da Taliban ve El-Kaide'yi köşeye sıkıştırması üzerine yapılanmasını önce İran'a daha sonra Irak Kuzeyi'ne taşımıştır (Rayburn ve Sobchak, 2020: 12).

Ebu Musab El-Zarkavi'nin Afganistan'da kurduğu ve ABD işgaliyle oluşacak kargaşa ortamından faydalanacağını düşünerek Irak'a taşıdığı örgütü Tevhid ve Cihad Cemaati (Cemaat el-Tehvid vel-Cihad) Irak'ta ağır bir iz bırakmıştır. Kaos ortamından faydalanan ve görsel medyayı kullanarak yeni teröristler topladığı gibi radikal çevrelerde yetişmekte olan gençleri de etkisi altına almıştır. 2004 senesindeyse Irak El-Kaidesi ismini almış, Irak'ta mezhepler arası çatışmayı başlatmıştır. 2006 senesinde örgütün kurucusu Ebu Musab Zarkavi öldürülse bile onun kurduğu terör örgütü ve onun temel zihniyeti ilerleyen yıllarda Ortadoğu coğrafyasında uzun yıllar unutulamayacak acılar bırakmıştır.

Baas yönetimi ile El-Kaide arasında bir iletişim olduğuna dair ciddiye alınması güç istihbaratlar olduğu bilinmekteydi. Bunların arasında 11 Eylül saldırganlarından Muhammed Atta ile Iraklı bir istihbarat görevlisinin Prag kentinde bir araya geldiği yönünde bilgiler de bulunmaktaydı fakat bu tali bilgiler Saddam Hüseyin ve Usama Bin Ladin arasında bir iletişim olduğunu ve Baas rejiminin El-Kaide terör örgütüne kimyasal silah temin edeceği yönünde bir kanıt oluşturmamaktadır (Fukuyama, 2006: 97).

Konu iddia edildiği üzere nükleer çalışmalardan ve kimyasal silahlar perspektifinden değerlendirilirse Baas Rejiminin nükleer silah geliştirmemenin yanı sıra Colin Powell'in belirttiği şekilde yüklü biyo-kimyasal kitle imha stoklarına da

sahip değildi. Birinci Körfez Savaşı sonrasında Irak'a uygulanan yaptırımlar İran-İrak Savaşı sırasında sahip olduğu bu ve benzeri silahları Saddam Hüseyin'in bertaraf etmesi için oldukça yeterli olmuştur. Ayrıca ABD yönetimi, Dick Cheney'nin Baas Rejimi'nin nükleer çalışmalarda bulunduğu ve bu çalışmalardan duyulan korkuyu abartma hususunda bariz bir kabahate sahiptir. (Fukuyama, 2006, s. 101). Ayrıca dönemin CIA şefi George Tenet'in Başkan Bush ve Dick Cheney tarafından Irak işgalini dayandırabilecekleri haklı sebepler bulması için baskı altına alındığı belirtilmektedir. Başkan Bush, yardımcısı Cheney ve dönemin Savunma Bakanı olan Donald Rumsfeld, savaş konusunda ikna oluşturmak adına eski bir üst düzey asker olan ve toplum nezdinde güvenilirliği olan Colin Powell'ı ön plana sürmüştür. (Filkins, 2021).

ABD'nin Vestfalya Sistemini tamamıyla görmezden gelerek diplomatik kanalları aktif olarak kullanmaması, sadece Irak'a savaş ilan etmesi üzerine kurgulaması Irak'a olduğu kadar komşu ülkelere ve halklarına da zarar vermiştir. İşgal sonrası plansızlık ve öngörüsüzlük hataların yeni hatalara yol açmasına neden olmuştur. Nitekim 2003-2011 seneleri arasında 112.000-112.438 sivilin hayatını kaybettiği bilinmektedir (Iraq Body Count, 2021).

Irak'ın Yeniden Yapılandırılmasından Sorumlu Özel Müfettiş Stuart Bowen Irak işgalinin maliyeti üzerine hazırladığı rapor oldukça dikkat çekicidir. Raporla ABD'nin Irak'tan çekildiği 2011 yılına kadar savaş için 800 milyar \$, işgalin hemen sonrasında su, elektrik, sağlık, gıda ve idari harcamalar ile Irak'ın yeniden imarı için aktarılan fonlar aktarıldığı, ABD yönetiminin ayrıca 60 milyar \$ yardım gönderdiği belirtilmiştir. Bahse konu paralardan koordine eksikliği, yolsuzluk ve güvenlik zafiyetleri gibi nedenlerden 8 milyar \$'ın çöpe gittiği vurgulanmıştır (TRT Haber, 2013). Ekonomist Joseph Stiglitz'in çalışmasına göre ABD'nin Irak işgalinin 2003-2008 yılları arasındaki dönemdeki maliyetini 3 trilyon \$ olarak belirtmiştir. Tutarın bu denli yüksek çıkmasında Stiglitz'in görünmeyen harcamalar ve savaşın gelecek kuşaklara miras kalacak olan etkilerinin de hesaba katıldığı vurgulanmıştır (BİANET, 2008). İşgalin gerçekleştiği 2003 senesinden 2020 yılına kadar yoğunlukla 2011 yılına kadar olmak üzere toplamda 4.586 ABD askeri hayatını kaybetmiştir (Statista Research Department, 2021).

İşgal öncesinde gerçekleştirilen planlar Irak Ordusunun geri kalanlarının güvenlik ve istikrarın ülke genelinde sağlanma çalışmalarından ABD güçlerine yardım edeceği beklentisiyle hazırlanmış fakat bu beklentilerin gerçekleşmediği anlaşılmıştır. Bu perspektiften değerlendirme yapıldığında ABD yönetimi Irak işgalinde operasyonel açıdan başarılı olmuş ancak stratejik olarak başarısız olmuştur (Rayburn ve Sobchak, 2020: 16).

Savaş sonrasında hazırlanan Duelfer Raporunda kitle imha silahlarına dair bir iz rastlanılamaması genel olarak ABD yönetimine karşı tepkiye dönüşmüştür. Raporda Irak'ın elindeki nükleer, biyolojik ve kimyasal silah envanterini I. Körfez Savaşı'nın sonrasında imha edildiğinin anlaşıldığı vurgulanmıştır. Ayrıca işgal öncesinde yani 2003 senesi baharı öncesinde de Irak'ın elinde kitle imha silahı bulunmadığının tespit edildiği belirtilmiştir (Scheschkewitz, 2004).

3.4. PAUL BREMER İDARESİ

Savaş sonrasında müttefik yeni görevi ulus inşasının gerçekleştirmek amacıyla planları uygulamak olmuştur. Bu doğrultuda Başkan Bush Paul Bremer'i Irak Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanı olarak görevlendirmiştir. Bremer'in ilk büyük kararları, Irak'ın daha sonraki istikrarsızlaştırılmasında kritik öneme sahip olan orduyu dağıtmak ve Saddam Hüseyin'in iktidardaki Baas Partisi'nin tüm üyelerini kamu hizmeti görevlerinden çıkartmak olmuştur. Bu karar 100.000 kişinin üzerinde memur, bürokrat, askeri öfkeli ve işsiz bir halde ortada bırakmıştır. Korgeneral Jay Garner ani olarak alınan bu kararın çok sayıda eğitimli ve deneyimli Iraklı askeri “yeni doğmakta olan isyan için potansiyel askerler” haline getirdiği konusunda uarmıştır. (Stern ve Berger, 2015: 19)

Colin Powell, Paul Bremer'in Irak hakkında aldığı kararları gazeteden öğrendiğini belirterek sadece kendisinin değil devletin çoğu makamına bu konuda eksik bilgi verildiğini vurgulamıştır. Bahsedildiği üzere savaş öncesi projeksiyona göre Irak ordusu görevine devam edecek ve ABD yönetimine Irak'ın yeniden yapılandırılmasında yardım edecekti. Paul Bremer mevcut Irak Ordusunun göreve devam etmesine Irak'ta bulunan yerli siyasetçilerin karşı olacağı düşüncesiyle tüm Irak ordusunun terhis edilmesi kararını almıştır. Bu fikrin Pentagon'un tavsiyesi olduğu ve 2003 Mayıs ayında bu kararların alındığını, kararın alınmasından ne

kendinin, ne Condolleeza Rice'nin ne de Başkan Bush'un bilgisinin olduğu belirtilmiştir. CIA ve sahada bulunan komutanların alınan karar nedeniyle zor duruma düştüğünü, bunun güvenlik sorununun çözümü olması nedeniyle onların görüşlerinin önemli olduğunu belirtmiştir (Breslow, 2016).

Baassızlaştırma politikası ise öngörülemez ve ezbere tutumlarla gerçekleşmiştir. Baas Partisi'nin üst kesimlerinin alınmasının yeterli görüldüğü belirtilirken Irak'ta kamuda iş bulmak için zorunlu olan Baas Partisi üyesi olma zorunluluğu yüzünden tüm kamu kadrolarının işten çıkarılması Irak'ın sistemini tamamıyla çökertmiştir. Ayrıca kamu görevlileri işlerine devam ettirilerek Baas Partisi üst yönetiminin alınması halinde çoğunluğu Sünni kamu görevlilerinin üst yönetimle bağının koparılması için fırsat sağlayacaktı. Bu karar kamu sistemini çökertmiş, işsiz ve parasız Sünni kesimi ortada bırakmış ve onları kendi çerçevesinde kümelenmeye itmiştir.

Silahlı insanların sadece ellerinden silahlarının alınarak parasız bir şekilde ortada bırakılması Irak genelinde ciddi bir güvenlik boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Irak'ta örgütlenmeye çalışan terör örgütleri için de bu gibi boşluklar kolayca doldurulabilen ve kendi çıkarlarına devşirilebilen fırsatlardır. Henüz yeni işgale uğramış bir ülkede isyan sürecini başlatmak alınan bu gibi yanlış kararların devamında gerçekleşmiştir.

Colin Powell bu durumu "*Saddam Hüseyin'e en yakın olanları almalydık. Baas Partisi'nde bunu yapmadık ve güvenlik, istikrar ve bürokrasi açısından büyük bir boşluk yarattık. Ve bu boşluk isyancılar tarafından dolduruldu. Bence bu büyük, büyük bir stratejik hataydı*" cümleleriyle özetlemiştir (Breslow, 2016).

3.5. ABD DEMOKRASİSİNİN IRAK SAVAŞINDAKİ HUKUKSUZLUĞU: EBU GUREYB VE GUANTANAMO

Önce Afganistan sonrasında Irak işgaliyle hem terörist hem de terör destekçilerini hedef alarak söz konusu ülkelere demokratik sistemler içerisinde yönetilmeyi vadederek bölgeye gelmiştir. 11 Eylül saldırıları akabinde gerçekleşen işgal hareketlerinde bölgede akliselim politikaların izlenmemesi atılan her yeni adımda başka bir yanlış atılan adım olarak geri dönüş sunmuştur.

İşgal sonrasında hedeflenen planların geçersizliği, bölgeye yabancı askerler ve yanlış politikaların getirdiği direniş ABD yönetimini Irak'ta daha şüpheci ve baskıcı bir hale getirmiştir. Olaylarla alakalı veya alakasız tutuklanan insanlar ve bu insanların sorgusuz-sualsiz Guantanamo ve Ebu Gureyb gibi hapisanelerde tutsak edilmeleri, tutsakların orada gördüğü insanlık dışı muameleler onları radikal görüşlere daha da itmiştir. ABD müdahalelerle antidemokratik sistemlerle yönetilen ülkelerde yaşayan insanların radikal görüşlere itildiği bu nedenle demokratik sistemlerin inşa edilmesi üzerine çalışılacağını çok defa açıklamıştır. Açıkçası yerel halkın da müttefiklerden bu yönde bir umudu bulunmaktaydı (Svensson, 2009). Fakat ABD yönetiminin işgal öncesi iddialarının karşılığının olmaması, uyguladığı politikalar, ABD askerlerinin gaddarca tutumları ve Guantanamo ve Ebu Gureyb hapisanelerinde yaşananlar hedeflenenin çok uzağında tutumlar sergilendiğini göstermiştir. Üstüne üstlük binlerce insan hayatını kaybetmiş binlercesi ise göçe zorlanmıştır.

Nisan 2004 tarihinde Ebu Gureyb'te yaşanan görüntülerin sızması ülke içinde yabancılara yönelik tutum değişikliğini tetikledi. Artık yabancılar kaçırılmaya, işkence görmeye ve infaz edilmeye Ebu Gureyb'te yaşananların dışarıya sızmasıyla başlamıştır. Ayrıca öncesinde saldırılar müttefiklerin askeri hedeflerine ve onlara çalışan kişileri hedef alırken bu olayla hedef ayırt etmeksizin düzenlenmeye başlamıştır. (Svensson, 2009).

Ebu Gureyb hapisanesinden sızan çırılçıplak soyularak başlarına çuval geçirilen, elektrik verilen, üst üste yığılan ve köpekli işkenceye uğrayan erkek tutuklulara dair görüntüler oldukça tepki çekmiştir. Üstüne Ebu Gureyb'te tutuklu kaldıktan sonra serbest kalan Iraklıların anlattıkları da olayın daha da vahim seviyede olduğunu göstermekteydi. İmtisal el Hüseyini isimli kadının komşusunun asılsız ihbarı nedeniyle Ebu Gureyb'e getirildiğini düşündüğünü dahası çocuklara dahi işkenceler yapıldığı yönündeki beyanları tepki çekmiştir. Bu duruma ek Ebu Gureyb'te olan bir komşusuna kocasının önünde tecavüz edildiği yönünde beyanları da olmuştur. İmtisal el Hüseyini'nin röportajında en dikkat çeken husus özgür kalmasını direnişçilere ve aşiret liderlerine borçlu olduğunu belirtmesidir (CNN Türk, 2004).

Ebu Gureyb Cezaevinde bulunan mahkumlara işkence edildiği dönemde çalışan ve idari yaptırımla rütbesi düşürülen Çavuş Samuel Provance kimi

mahkumlardan bilgi alabilmek adına mahkumlardan ziyade çocuklarına işkence edildiğini ve babalardan bilgi alabilmek adına çocuklarına işkence edildiğini belirtmiştir. Çavuş Provance Amerikan Temsilciler Meclisinde Iraklı General Hamid Zabar'dan bilgi alabilmek için onunla birlikte gözaltına alınan 16 yaşındaki oğlunun kötü muameleye maruz kaldığını belirtmiştir (Yeni Şafak, 2006).

Müdahale öncesinde öne sürdüğü iddiaların tutarsızlığı ve BMGK kararını kendi perspektifinden yorumlayarak uluslararası hukuku dikkate almaması Ebu Gureyb hapishanesinde ortaya çıkmıştır. İşkence, taciz, tecavüz ve geri kalan insanlık dışı koşullar uluslararası hukuka karşı işlenmiş bir suçtu. Cenevre Sözleşmesi'nin III. Maddesi ve Avrupa Birliği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini açık bir şekilde tanınamaktı (Yamaner vd., 2009: 55).

Ebu Gureyb hapishanesinde yaşananlara dair açılan davalarda ise verilen cezalar yaşananlara göre çok hafif kalmıştır. Ebu Gureyb hapishanesinden sorumlu üst düzey sorumlu subay Steven Jordan sadece uyarılmış, mahkumlara doğrudan işkence uyguladığına dair görüntüler bulunan askerler ise altışar ay ceza almıştır. Sadece söz konusu insanlık dışı tutumları sergileyen askerlerin ele başı olduğu belirtilen Charles Graner 10 sene hapis cezası almıştır. İşkenceci askerler yaptıklarını "istihbarat edinimi için üstlerinin emri" olarak tanımlarken subaylar ise hapishanede bulunan bir avuç askerin hatası olarak yorumlamıştır. (BBC, 2005).

Görüntülerin sızmasından bir süre sonra Avusturalya eksenli medya kuruluşu SBS tarafından yayınlanan görüntülerde Ebu Gureyb Cezaevinde gerçekleştirilen işkenceye dair yeni görüntüler ortaya çıkmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Condoleeza Rice'ın hukuk danışmanı John Bellinger sızan fotoğrafları iğrenç olarak nitelendirmiş Pentagon ile Irak Dışişleri Bakanlığı ise görüntülerin olay üzerinden zaman geçmiş ve olaya karışan askerlerin cezalandırıldıktan sonra ortaya çıkmasının ABD askerlerinin ve Irak'ın güvenliğini riske attığı düşüncesiyle eleştirmiştir (DW, 2006).

ABD yönetiminden dönemin Dışişleri Bakanı Colin Powel "ABD Başkanı George Bush, ülkemiz adına özür dilemişti. Bu özrü destekliyorum. Ebu Gureyb Cezaevi'nde olanlar bizi mahvetti. Böyle korkunç biçimde işkenceye maruz kalanlardan özür diliyorum" şeklinde yorum yapmıştır (Güler, 2019, s. 61).

Guantanamo Hapishanesi de söz konusu işkence ve hukuksuzluklar açısından Ebu Gureyb'ten farksızdır. Olay yerine yakın olması ya da asılsız ihbarlarla çok sayıda kişi dünyanın bir ucundaki hapishaneye götürülmüş ve insanlık adına yakışmayacak muamelelere maruz kalmıştır. Söz konusu hapishanenin ABD sınırları içinde olmaması tutukluların ne ABD yasalarına ne de uluslararası hukuka göre yargılanmalarını engellemiştir. Bariz bir hukuksuzluk cenderesinde kalan bu insanlar ABD vaatlerinin çok uzağında muamelelere uğramışlardır.

Ayrıca Dönemin Dışişleri Bakanı Collin Powell'ın Danışmanlarından eski asker Lawrence Wilkerson,2009 senesinde yaptığı bir açıklamada Guantanamo'da tutuklu bulunan kişilerin çoğunun masum olduğunu ve boş yere orada tutulduklarını belirtmiştir. Bu durumun Guantanamo'da görevli komutanlarca da bilindiği fakat herhangi bir işlem yapmadıklarını belirtmiştir (The Associated Press, 2009). Guantanamo'da 18 yaşının altında bulunan çokça tutuklunun bulunduğu, hiçbirine gerçekten suçlu ya da masum olduklarına dair bir tahkikat yapılmadığı ve çocuk olmalarına rağmen yetişkinlere koşulan şartlarda ve işkence altında tutuklu buldukları görgü tanıklarının ve Guantanamo'dan çıkan tutukluların açıklamalarıyla bilinmektedir (Gilani, 2021).

Ebu Gureyb Cezaevinde ise Irak'ta tutsak edilen insanlar bulunmaktaydı. İşgal sonrasında tutuklanan ve daha sonra serbest kalan Iraklılar cezaevinde işkence, cinayet ve tecavüz gibi vakalarla karşılaştıklarını anlatmışlardır. Yaşadıklarının üzerinden yıllar geçse de travmalar nedeniyle hayatlarının halen zor olduğunu belirtmişlerdir (Sputnik Türkiye, 2018).

Saddam Hüseyin'i uluslararası hukuka karşı hareket etmekle suçlayan ABD yönetiminin faaliyetleri gerçek bir hukuksuzluk inşa etmiştir. Nitekim tutukluların terör eylemleri herhangi bir devlet çatısı altında gerçekleştiren asker olmamaları nedeniyle savaş esiri olarak tanımlanamayacağını ve Cenevre Sözleşmesi'ndeki III. Maddenin koruyucu hükümlerden faydalanamayacaklarını savunmuşlardır. BM yetkililerince Guantanamo Hapishanesi hakkında hazırlanan raporda mahkumlara yargılanma hakkının tanınmadığını, ifadelerinin alınmamakla birlikte neden tutuklandıklarını dahi bilmemeleri ayrıca işkenceye uğramalarını göz önünde bulundurarak 500 kadar mahkumun serbest bırakılmasını ve Guantanamo

Hapishanesinin kapatılması gerektiğini vurgulamıştır. ABD yönetimi sözcüsü ise konuyu raporu hazırlayanların arasında Cezayir ve Pakistan uyruklu kişilerin olmasının raporun güvenilirliğini zedelediğini ve hukuk kurallarının barış zamanında uygulanacağını, savaş zamanında farklı şekilde kararlar alındığını belirtmiştir (Schubert-Ankenbauer, 2006). Fakat ABD Yüksek Mahkemesi söz konusu tutumu ABD ve uluslararası hukuka uygun bulmamış ve Cenevre Sözleşmesi'nin mahkumlara tanıdığı hakları uygulamak zorunda olduğunu ilan etmiştir (Greenhouse, 2006).

Cenevre Konvansiyonundaki III numaralı sözleşme olan Harp Esirlerine Yapılacak Muamele İle İlgili Cenevre Sözleşmesi 3. Maddesine göre, "Silahlarını terkederek silahlı kuvvetler mensuplarıyla hastalık, yaralanma mevkufiyet dolayısıyla, veya sair herhangi bir sebeple harp dışı edilmiş bulunan şahıslar da dahil olmak üzere muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmiyen şahıslara, ırk, renk, din ve akideye, cinsiyet, nesep veya servete, veya bunlara mümasil herhangi diğer bir kıstasa dayanan aleyhte bir tefrik gözetilmeksizin bilumum hallerde insanca muamele edilecektir." hükmü amirdir. Nitekim devam eden maddelerde "her zaman ve her yerde" hususu belirtilerek;

- a) *Cana veya vücut bütünlüğüne halel getiren taaddiler, ezcümle bütün şekilleriyle katil, sakatlamalar, zalimane muameleler, işkence ve tazipler;*
- b) *Rehineler alınması,*
- c) *Şahısların vakarına taaddiler ezcümle haysiyet kırıcı ve tezlil edici muameleler,*
- d) *Usulü dairesinde teşkil edilmiş ve medeni milletlerce elzem olarak kabul edilmiş bulunan adli teminatı haiz bir mahkemece evvel emirde hüküm ısdar edilmeden mahkumiyet kararları verilmesi ve bunların icra ve infazı, memnudur ve memnu kalacaktır. (Yamaner vd., 2009: 50)*

hükümleri belirtilmiştir. Devletlerarası hukuk gereğince söz konusu hükümler ortadayken ABD yönetiminin bunu hiçe sayması, söz konusu sözleşme maddelerini kendi çıkarlarına yönelik şekil vermeye çalışması tüm dünyanın tepkisini çekmiştir.

ABD yönetiminin tezlerine karşın Cenevre Konvansiyonundaki Harp Esirlerine Yapılacak Muamele İle İlgili Cenevre Sözleşmesi 5. Maddesine göre, "Şayet

bir muhariplik fiili işleyip, düşman hükmüne düşen şahısların 4'ncü maddede sayılan zümrelerden birine mensubiyetleri hakkında şüphe olursa, bu şahıslar, vaziyetleri selâhiyetli bir mahkemece tayin olununcaya kadar bu Sözleşme'nin himayesine mazhar olurlar” hükmü amirdir (Yamaner vd., 2009: 52). Bahsedildiği gibi Guantanamo Hapishanesinde bulunan mahkumlar bir devlet adına savaşmaları söz konusu olmasa dahi mahkemece karar almadıkça sözleşme hükümleri geçerlidir.

Cenevre Konvansiyonunun IV numaralı sözleşmesi Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin 5. Maddesi hükmü gereğince ABD yönetimi müttefik devletlere yönelik saldırı, sabotaj, ajanlık faaliyeti ya da müdahalede bulunan güçlerin güvenliğini hedef alan eylemleri olduğu gerekçesiyle mahkum edilen şahısların Cenevre Sözleşmesinin ilgili maddelerinden faydalanamayacaklarını savunmuştur. Aynı maddenin devamındaysa;

“Maamañih, bu hallerin her birinde, yukarıki bentlerde zikredilen şahıslara insani muamele yapılacak ve bunlar, adli takibat takdirinde, işbu Sözleşmede derpiş edildiği üzere, nizami ve adilane bir muhakemeye olan haklarından mahrum bırakılmayacaklardır. Keza bunlar, sırasına göre, devletin veya işgal devletinin emniyetleri bakımından kabil olduğu kadar kısa bir zamanda, işbu sözleşme medlulünce himaye görececek şahısların hak ve imtiyazlarından faydalanacaklardır” (Yamaner vd., 2009: 123).

hükmü çerçevesinde ABD'nin haklılık savunusu dayanak bulamamıştır. Nitekim ABD'nin tutsak aldığı kişiler gördükleri insanlık dışı muamelenin yanı sıra mahkeme sürecini dahi görememişlerdir.

Fakat ABD'nin Ebu Gureyb ve Guantonamo'da atmış olduğu adımlar, yukarıdaki alıntıdaki Batı'nın merkezileştiği demokraside büyük yaralar açmıştır. Dönemin ABD hükümetinin düşman ülkelerin veya diktatörlük ile yönetilen rejimlerin demokratikleştirilmesi gerekmektedir projesiyle yola çıktığı serüvende, kendi yönetimlerinin hukuk tanımaz şekilde attığı adımları gözler önüne sermektedir.

3.5.1. Ceza Hukukunun Temel Prensiplerine Göre Değerlendirme

İşgal Kuvvetlerinin Irak'ta bulunan faaliyetlerini değerlendirmek adına başarısız devlet haline gelen Irak'ın yasaları yerine evrensel ve temel Ceza Hukuku prensiplerine göre inceleme yapılması tutarlı olacaktır. Bu hususta temel ilkeler;

- Kusursuz suç ve ceza olmaz ilkesi,
- Hukuk devleti ilkesi
- İnsan onurunun korunması (humanizm) ilkesi'dir (İçel, 2016: 622).

Kusursuz suç ve ceza olmaması ilkesi, kusursuz şahsı koruyarak ceza verilmesini engellediği gibi faile kusurundan daha ağır bir cezanın verilmesine de izin vermez. Bu ilkenin bir sonucu da ceza sorumluluğunun bireyselliği ilkesidir. İnsanları, bir başkasının fiilinden ötürü cezalandıran baskıcı rejimlerin yaşattığı ağır sonuçların hukuka getirdiği bir prensiptir. Hukuk devleti ilkesinin kapsamında olan suçta kanunilik prensibi bir kimsenin ancak gerçekleştirdiği fiilin kanunla suç olarak tanımlandığı zaman cezalandırılabilmesini tanımlar. Yine hukuk devleti ilkesinin bir başka prensibi cezada kanunilik ilkesinde ise –ki işgal kuvvetlerin en fazla ihlal ettiği ilkedir- cezaların ve hürriyeti kısıtlayıcı tedbirlerin yalnızca kanunla uygulanabilmesi anlamına gelmektedir. Maddî anlamda hukuk devleti ilkesiyse, ceza hukukunun içerik olarak ne şekilde hazırlanması gerektiğini açıklar. Bu minvalde, ceza kanunlarının insana saygı esasından hareket etmeleri, eziyet ve işkence gibi faaliyetlerden uzak durmaları, insanlık onuruyla uyuşmayan cezalar vermemeleri, yargıçların keyfî ve duygusal bir şekilde karar almalarında sebep olabilecek durumlara izin vermemeleri, tedbir uygulanmasında tehlikenin seviyesi ve fiilin şiddetiyle dengeli olmayan hususlara dayanılmasını engellemeleri ve eşitlik ilkesinden asla ayrılmamaları hukuk devleti ilkesinin gereğidir. İnsan onurunun korunması ilkesi ise suça karışan failin yeniden toplum içine karışabilecek sosyal seviyeye gelmesini ve sorumluluğa sahip olmasını amaçlayan ilkedir. (İçel, 2016: 623-624).

İşgal kuvvetlerinin faaliyetleri, hukukun evrensel ilkeleriyle ayrıca değerlendirildiğinde işgal öncesinde olduğuna benzer bir şekilde hukuki yönden ciddi ihlallerin bulunduğu değerlendirilmektedir. Hapse atılan kimi Iraklıların olaylarla alakalarının olmaması açık bir şekilde bireysellik ilkesinin ihlalidir. Ayrıca

hapishanede sorgulanan kimi tutuklulardan bilgi alabilmek adına psikolojik baskı oluşturmak adına çocuklarına işkence ve eziyet edilmesi de bireysellik ilkesinin ihlali olmakla birlikte insan onurunun korunması ilkesinin de apaçık bir ihlalidir.

Totaliter rejimlerin halkı üzerinde gerçekleştirdiği zulümlerden ders alarak hukukun temel prensiplerinden biri haline gelen hümanizm ilkesi, işgal öncesinde demokratik ve hukuksal bir sistem kurma amacı olan ABD yönetiminin Irak politikasında stratejisini yitirdiğinin bir göstergesidir. Nitekim Saddam Hüseyin yönetiminde benzer zulümlere uğrayan Iraklılar ABD işgali sonrasında da farklı bir sonuca kavuşamamışlardır.

Hapishanelerden sızan fotoğrafların tutsaklara ne şekilde muamele edildiğini tüm dünyaya göstermiştir. Nitekim işkence yasağına uyulmamakla birlikte benzer şekilde insan onurunun korunması ilkesi gereği mahkumların topluma kazandırılması bir yana hapishanede yaşadıkları tutuklularda görünür ve/veya görünmez yaralara sebep olmuştur. Ayrıca hapishaneden çıkan insanların, müttefik güçlerine ve birlikte çalıştıkları paydaşlarına saldıran radikal yapılara hissettikleri intikam duygusuyla sempati beslemesine neden olmuş kimi durumlarda ise terör örgütü üyesi olduklarına rastlanılmıştır.

3.5.2. ABD askerlerinin Irak'taki illegal faaliyetleri

ABD ve müttefiklerinin işgal sonrası kurmayı hayal ettiği sistemin tamamıyla dışına çıkmıştır. Yönetimsel hataların yanında alt düzeyde askerlerin sivil halkla iletişimde de ciddi problemler meydana gelmiştir.

İşgalin ilk zamanları olan 23 Mart 2003 tarihinde birliği pusuya düşürülen Jessica Lynch hakkında çıkarılan söylentiler ABD askerlerini Iraklılara karşı nefret duymaya itecek seviyedeydi. Jessica Lynch esir edilirken El Jazeera kanalının kameraları tarafından çekilmesi de olayı daha çarpıcı hale getirmiştir. Lynch hakkında çıkan haberlerde ve kitapta onun hastanede işkence ve tecavüze uğradığı yönündeydi. Fakat bu iddia onunla ilgilenen Iraklı doktorlar ve Jessica Lynch tarafından açık bir dille reddedildi (McIntyre, 2003). İşgal başında az da olsa kayba uğrayan ABD ordusu bu gibi haberlerle nefret duygusu artmış ve masum siviller de psikolojisi bozulan askerlerce hedef alınmıştır.

Hayfa Caddesi Olayı olarak adlandırılan başka bir olayda Zarkavi'ye müzahir terörist grubun ABD askerlerinin bulunduğu zırhlı araca düzenledikleri mayınlı saldırıda 4 ABD askeri yaralanmıştır. Yanan ABD askeri aracının etrafında sevinç gösterileri gerçekleştiren Iraklılara ise olay yerine gelen ABD askeri helikopteri ateş açmış biri basın mensubu olmak üzere 13 kişi hayatını kaybetmiş, 60 kişi de yaralanmıştır. ABD ordusu olayı askeri aracı yağmalanmasını engellemek adına ateş açıldığını söylemiş ve olayı normal karşılamıştır. Mazen Tumeisi isimli Filistinli gazeteci yayın sırasında vurularak hayatını kaybetmiş ve trajik görüntüler ortaya çıkmıştır (Asser, 2004).

Hayfa Caddesi Olayında dikkat çekici olan başka bir husus söz konusu caddenin "Babil Şanzelizesi" olarak adlandırılan ve Saddam Hüseyin döneminde yaşayan Sünni Arap elitlerin ikamet ettiği lüks bir caddeyken terör odaklarının merkezi haline gelmesidir. Lüks mekan ve eğlence yerlerinin yerini ABD askerlerinin ölen askerlere verilen mor kalp nişanından yola çıkarak "Purple Heart Boulevard" adını verdikleri yere dönüşmesidir. Nitekim eski bir Baas Partisi üyesi olan Iyad Allavi'ye karşı bile "Allavi'ye hayır, Zarkavi'ye evet" yazıları aynı caddenin duvarlarını kaplamıştır (Weis ve Hassan, 2016: 42). Uygulanan yanlış politikaların ve dışlamaların seküler ve rahat bir hayat yaşayan toplumu sekter kavgaların içerisinde nasıl terörize olabileceğinin bir sembolü olarak Hayfa Caddesi önemli bir örnek olmuştur.

Hadisa Katliamında ise 19 Kasım 2005 ABD askerleri sivillerin bulunduğu bir konvoya ateş açmış ve 24 silahsız Iraklı'nın hayatını kaybetmesine neden olmuşlardır. 6 yıl süren dava sürecinden sonra kimse hüküm giymemiş ve bu durum Irak Hükümetinin de tepkisini çekmiştir (Kami, 2012).

ABD askerlerinin kendi çektikleri videoda bir operasyon sonrasında Iraklı kişilerin ölü bedenleriyle dalga geçen, yerdeki yaralıları tekmeleyen görüntülerin "The Palm Beach Post" isimli medya kuruluşunun yayınlaması yine ABD askerlerini eleştiri altına almıştır. ABD Savunma Bakanlığı'nın görüntülere dair sadece "uygunsuz görüntüler" şeklinde açıklama yapması ve askerlere adli veya idari soruşturma açmaması tepkilere neden olmuştur (NTV MSNBC, 2005).

ABD ordusuna mensup askerlerin “Mahmudiye Katliamı” olarak adlandırılan olaylarda Mahmudiye kasabasına bağlı Yusufiye köyündeki 34 yaşındaki anne Fahriye Taha Muhasen, 45 yaşındaki baba Kasım Hamza Rahim ve 6 yaşındaki kızları Hadel Kasım Hamza El Cenabi 6 ABD askerince öldürölmüş diğer kızları 14 yaşındaki Abir Kasım Hamza El Cenabi önce çoklu tecavüze uğramış, vurularak öldürölmüş ve cesedi yakılmıştır. Evleri ABD askerlerinin tafik devriyesi gerçekleştirdiği noktaya 200 metre uzaklıktaydı ve tecavüzcü askerlerin 14 yaşındaki kızı sıklıkla taciz ettikleri de olaydan önce bilinmekteydi (CBS News, 2006).

Müttefik kuvvetlerinin Irak sokaklarında keyfi bir şekilde Iraklılara zarar verdiği görüntüler oldukça tepki çekmiştir. Sokakta sivil araçları hedef alarak gerçekleştirilen silahlı müdahalelerde çok sayıda insan yaralanmış ve ya hayatını kaybetmiştir. Sosyal medyaya düşen görüntülerde ateş açılan sivil araçlarda yaralanan insanlı gördükçe kahkaha atan askerlere yönelik tepkiler meydana gelmiştir (justhuman99, 2007).

ABD askerlerinin Irak’ta uyguladığı insanlık dışı tutumlar ABD ve Müttefiklerine karşı nefrete dönüşmüştür. Yönetim olarak da hukuksuzluklarla karşılaşıldığında bunun hukuki çerçevede ele alınarak suçluların cezalandırılmadığı Irak toplumu üzerinde “işgalci” devlete karşı hiddete dönüşmüştür. Iraklılarda ABD güçlerine karşı duran radikal unsurlara bu nedenlerle sempati duymaya başlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK SAVAŞI SONRASINDA İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

4.1. IRAK SAVAŞI SONRASINDA İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

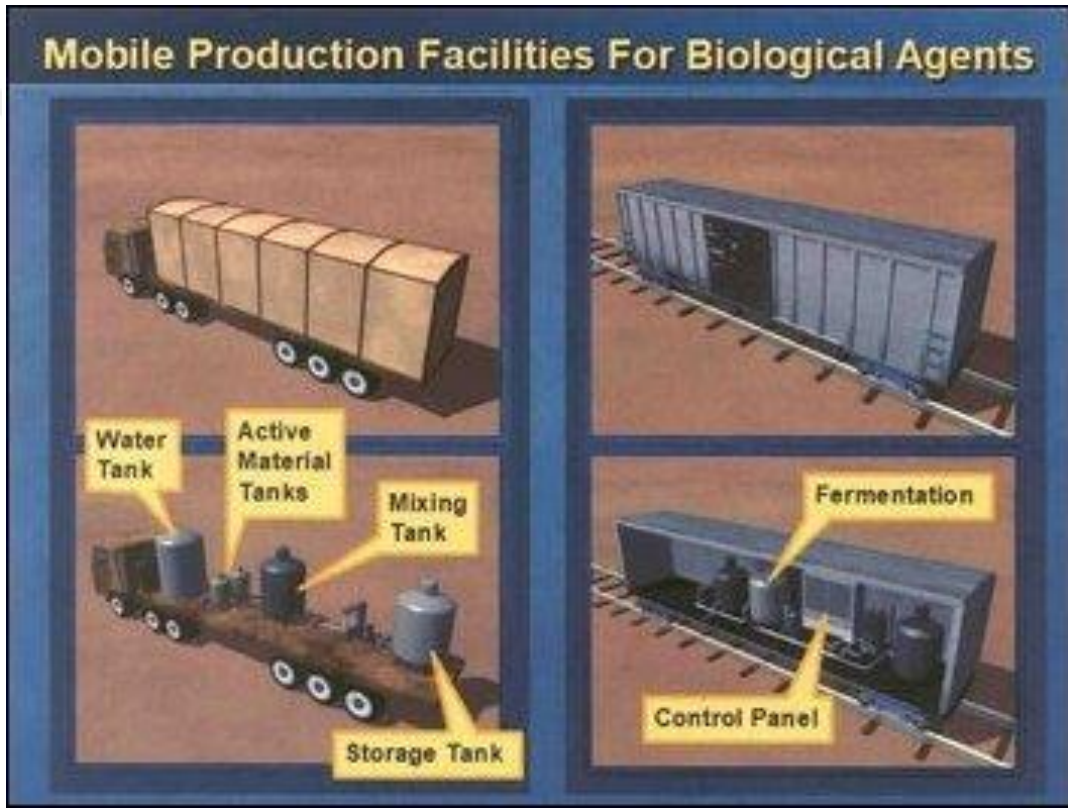
Afganistan İşgalinde başarılı olan ABD bahsedildiği üzere Irak işgali için de planlarını çok öncesinde yapmıştır. Hedefinin işgal olduğu, bunun için de nedenlere ihtiyacı olan ABD, Irak'ın elinde kitle imha silahlarının olduğunu, nükleer zenginleştirme programı içerisinde olduğunu ve 11 Eylül saldırıları öncesi ve sonrasında El-Kaide ile ilişki içerisinde olduğunu sebep göstererek işgale hukuki dayanaklar oluşturmaya çalışmıştır. İşgal öncesinde BM yetkililerinin kitle imha silahına rastlanılmadığı ve nükleer programla ilgili çelişkili açıklamalar olsa da bu durum Irak El-Kaide ilişkisi gibi somut ve tutarlı kanıtlarla beslenememiştir. İşgal sonrasında müdahaleye gerekçe gösterilen sebeplere rastlanılmaması okların ABD yönetimine olduğu kadar İngiltere yönetimine de döndürmüştür. Neticesinde kimi yöneticiler özür dilerken kimi ise istifa etmiştir.

Henüz işgal öncesinde Colin Powell'ın BMGK'da gerçekleştireceği konuşma metninin öncelikle Condoleezza Rice tarafından hazırlandığı söylendi. Ancak Rice'ın bu durumu reddetmesi üzerine metnin Başkan Yardımcısı Cheney'in ofisinde hazırlandığı ve gerekli istihbari bağlantıların kurulması adına CIA çalışanlarının baskı altına alındığı belirtilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı görevinin sona ermesinin ardından verdiği bir demeçte 2003 senesinde BMGK'da Saddam Hüseyin'in nükleer zenginleştirme programı olduğu ve kitle imha silahlarına sahip olduğu yönündeki açıklamalarından ötürü utanç duyduğunu belirtmiştir. Gerçekleştirdiği konuşmadan ve Dünya'yı Irak savaşı konusunda ikna etmesini kariyerindeki kara bir leke olarak gördüğünü belirtmiştir (Breslow, 2016). Powell bu konuda CIA eski şefi George Tenet'i suçlamadığını fakat CIA içerisinde kaynakların güvenilirliğinin yeterli olmadığı hususunda bilgi sahibi kişilerin olduğu onların bu konuda bilgilendirme yapmamları nedeniyle hayal

kırıklığına uğradığını açıklamıştır (Schrader, 2005). Powell'in yaptığı bir açıklamada Irak'ın kitle imha silahlarını kamyonlar ve demir yolu aracılığıyla mobilize edebilme imkanına sahip olduğu CIA tarafından sunulan istihbarat raporlarındaydı fakat ilerleyen süreçte bunun doğru olmadığını anladıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu istihbarat başarısızlığının altında NIE (National Intelligence Estimate) birimi ile CIA yönetimi arasında olan koordinesizlikten kaynaklandığını belirtmiştir (Breslow, 2016).

Şekil 4.1: Collin Powel'in 5 Şubat 2003 tarihinde BMGK'da yapmış olduğu sunumdan kimyasal silahların nasıl taşındığına dair hazırladıkları görsel (The White House Archives, 2003).

Colin Powell ile o dönem birlikte çalışan Lawrence Wilkerson BMGK öncesi CIA Başkanı George Tenet ve yardımcısı John McLaughlin ile toplantı gerçekleştirildiğini Saddam Hüseyin'e yöneltilecek her suçlama için üç ya da dört farklı kaynakların bulunduğunu fakat toplantı zamanı geldiğinde bu farklı üç veya dört kaynağın genel olarak bire düştüğünü, tek kaynağında Bush yönetiminin güvenin kazanan ve onlara Saddam Hüseyin'i devirmenin gerekliliği konusunda ikna eden Saddam Hüseyin karşıtı Irak Ulusal Kongresi başkanı Ahmed Chalabi olduğunu öğrendiklerini belirtmiştir. Powell'in istihbarat raporlarının neredeyse hepsinin

“Curveball” kod adlı Irak uyruklu sığınmacının ifadelerine dayandığını farketdiğinde çok geç olduğunu belirtilmiştir. Ayrıca Wilkerson, Tenet ve McLaughlin'in zayıf istihbarat konusunda Alman müttefikleri tarafından uyarıldığından şüphelendiğini, ancak Powell'ı uyarmak yerine CIA tarafından bu bilgilerin kullanıldığını belirtmiştir. (Filkins, 2021). Yine Colin Powell, 2003 konuşmasını “Büyük bir istihbarat başarısızlığıydı” şeklinde açıklamıştır.

İstihbarat raporlarının ABD siyasetinin kararlarını ve tercihlerini belirlemede etkisi olmuştur. Cumhuriyetçi Parti'nin ağırlıkta olduğu Senato'da Cumhuriyetçi Parti'den 48, Demokrat Parti'dense 29 Senatör Başkan Bush yönetimine Irak'ı işgal yetkisini vermişken 21 Demokrat Partili ve 1 Cumhuriyetçi Partili senatör ise reddetmiştir. Nitekim Cumhuriyetçi bir Başkan olan George W. Bush'a Irak'ın işgali konusunda Demokratların ağırlıkta olduğu Temsilciler Meclisinden 215 Cumhuriyetçi Parti'den 215 ve Demokrat Parti'dense 82 temsilci kabul oyu verirken Cumhuriyetçi Parti'den 6 ve Demokrat Parti'dense 126 temsilci red oyu kullanmıştır (White, 2019). Özellikle Demokrat Partililerin yoğunlukta olduğu Temsilciler Meclisi'nden Cumhuriyetçi Partili bir Başkan'ı yüksek bir oyla onaylayan bir kararın çıkması söz konusu istihbarat raporlarının siyaseti ne derece yönlendirdiğini göstermektedir.

Aynı şekilde Irak İşgaline destek veren İngiltere de istihbari açılardan ve yönetsel açılardan eleştirilmiştir. Dönemin İngiltere Başbakanı işgal sonrası kitle imha silahı bulunamaması üzerine istihbarat hatası olduğunu kabul etmiştir. Nitekim kendisi istihbarat hatalarından, strateji kuramamaktan ve Saddam Hüseyin sonrası Irak için gerekli öngörülerini yapamadığından ötürü özür dilemiş fakat Saddam Hüseyin rejiminin ortadan kaldırıldığı için özür dilemiyorum demiştir (Stewart vd., 2016). Her ne kadar Saddam Hüseyin'in ortadan kaldırılması Irak için bir kazanım olarak sunulsa da sonrasında yapılan hatalar Irak'ı terör örgütlerinin dizgininde dibe doğru çekmiştir. İşgali haklı çıkarmak için üretilen istihbarat verileri Irak'ı terör örgütlerinin savaş sahasına çevirmiştir.

4.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN KİTLE İMHA SİLAHLARINA İLİŞKİN İSTİHBARAT YETENEKLERİ KOMİSYONU

Şubat 2004'te ABD Başkanı Bush'un özel izniyle kurulan komisyondur. CIA ve Pentagon'da görevli personellerden oluşturulan ve David Kay başkanlığındaki Irak Araştırma Grubu (Iraq Survey Group-ISG) tarafından hazırlanmıştır. Irak'ta kimyasal silahların var olduğu yönündeki istihbarat raporlarının karşılığının olmaması üzerine Başkan Bush'un kararıyla kurulmuş bir komisyondur. Sadece Irak'ta kimyasal silah bulunduğu dair hatalı istihbaratları incelememiş, aynı zamanda Afganistan ve Libya'daki kitle imha silahı programlarına ilişkin istihbaratı araştırmak ve istihbarat toplama yeteneklerini incelemek ve tavsiyelerde bulunmak üzere için kurulmuştur. (National Archives and Records Administration, 2004)

İstihbarat raporlarının hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde siyasi iradenin etkilerini gözlemlememiş olup Irak işgali öncesindeki hatalı bilgilerin kaynağının üzerine gidilmemiştir.

4.3. BUTLER RAPORU

Kitle İmha Silahlarına İlişkin İstihbaratın Gözden Geçirilmesi ismiyle kurulan ancak komisyon başkanı olan Robin Butler nedeniyle bu isimle anılan rapordur. Başkan Bush'un talimatıyla kurulan Amerika Birleşik Devletleri'nin Kitle İmha Silahlarına İlişkin İstihbarat Yetenekleri Komisyonu'nun kurulmasından bir gün sonra 3 Şubat 2004 tarihinde kurulmuş ve rapor 14 Temmuz 2004 tarihinde sunulmuştur.

Rapor hakkında Tony Blair'ın hatalarını örtme niteliği taşıması nedeniyle eleştiriler getirilmiştir. Irak işgal kararı sürecinde istihbarat raporlarının hazırlanması, incelenmesi ve karar aşamasına gelmesi süreçlerinde kimseyi suçlamaması nedeniyle eleştirilmiştir (Usher, 2004). Lord Butler'ın raporun sunumu sırasında Baas Rejiminin nükleer silah üretme ve nükleer silah programına tekrar başlama hususunda "sınırlı istihbarat" bulunduğunu açıklamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası kitle imha silahlarının kullanımının yaygınlaşmasına dair korkuların olduğu fakat Irak'ın diğer ülkelere göre daha fazla tehdit içerdiğini gösteren bir istihbarat bulunmadığını açıklamıştır. Irak ile El-Kaide arasında bir iletişime rastlanmadığı, alınan kararlarda

Tony Blair'in kötü niyetli olmadığı ve istihbari bilgileri kasıtlı olarak çarpıtılmadığı yönünde tespitler bulunmaktadır (BBC Turkish, 2004).

4.4. DUELFER RAPORU

İşgal sonrası değerlendirme yapılması üzerine hazırlanmış ve 30 Eylül 2004 tarihinde sunulmuştur. Yine Irak Araştırma Grubu (Iraq Survey Group-ISG) tarafından, bu kez Charles Duelfer liderliğinde hazırlanmıştır. ABD ve Müttefiklerinin iddia ettikleri üzere Irak içerisinde kimyasal silah varlığına yönelik araştırmalar gerçekleştirilmiş ve kimyasal silahın yakın zamanda bulunmadığı vurgulanmıştır. Birinci Körfez Savaşı'nın ardından Irak'a uygulanan yaptırımlar ve baskılar sonucunda Baas Rejimi envanterinde bulunan kimyasal silahların imha edildiği savaş öncesinde de bulunmadığı belirtilmiştir (Scheschkewitz, 2004).

Irak'ta başlayan ayaklanma hareketlerine dahil olan unsurların kimyasal silah edinimine meyilli oldukları da ayrıca vurgulanmıştır. İsyancıların kimyasal silah kullanım yeteneklerine de erişmek için niyetli olduğuna değinilmiştir. Raporda ayrıca "Yabancı Terörist Savaşçı" vurgusu dikkat çekicidir. Iraklı isyancıların, Irak dışından cihat amacıyla gelen Yabancı Terörist Gruplarla iletişime geçtiği ve onlarla birlikte hareket etme durumunun gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Eski Irak ordu mensuplarının da direnişçiler ve yabancı terörist guruplara angaje hale gelme riskinin olduğu belirtilmiştir. (Mosher ve Parachini, 2004).

4.5. CHİLCOT RAPORU

İşgal sonrasında hazırlanan Chilcot Raporları temel alındığında Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu şeklinde raporların MI6 tarafından hatalı şekilde üretilmesi eleştirilmiştir. MI6 tarafından hazırlanan ve şüphe içeren raporlar Tony Blair tarafından parlamentoya kesin niteliğiyle sunulması parlamentonun yanlış yönlendirilmesine yola açmıştır. Nitekim Baas Rejimi'nin kitle imha silahları ürettiğine yönelik net bir bulguya ulaşamadığı raporda belirtilmiştir. Tony Blair işgal öncesinde Baas Rejimi'nin iki yıl içerisinde nükleer silah üretebileceğine yönelik istihbarat raporu kaynaklı uyarılarını ise kapsamlı bir çalışma gerektiren bu imkana erişme süresinin 4-5 yıl süreceği belirtilmiştir (MacAskill, 2016).

Bahse konu rapor Tony Blair'in ardından Başbakanlık görevine gelen Gordon Brown'ın talebi üzerine yedi yıllık bir sürede hazırlanmıştır. John Chilcot'un başkanlığını yaptığı komisyonca hazırlanan raporda askeri bir harekattan önce diplomatik, siyasi ve ekonomik kanalların kullanılabilmesi ve istihbari yanlışların politikacılarca kullanıldığı ve istekleri yönünde kararlar alınmasını sağladıkları belirtilmiştir. Nitekim Tony Blair savaş öncesinde gerçekleştirdiği sunumlarda Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarını ürettiği yönünde şüphe götürmeyecek istihbarat raporları bulunduğunu belirtmiştir (MacAskill, 2016).

The Chilcot Raporunda öncelikle ABD'nin Irak tutumu eleştirilmiş ve BM ortaklığı ile yol alma niyetinin bulunmadığı, nihai amacının askeri müdahale olduğu İngiltere'nin de bu hedefle hareket ettiği vurgulanmıştır. Nitekim ABD Başkanı Bush'un 2001 senesinde Saddam Hüseyin'i devirme konusunda kararlı olduğu belirtilmiştir. İngiltere'nin yol haritası hatalı istihbarat bilgilerinden oluştuğu ve gerekli araştırma ve incelemelerin gerçekleşmediği tespit edilmiştir. Saddam Hüseyin'e yönelik gerekli uluslararası baskı ve ambargonun uygulanmadığı belirtilmiş, silah denetimlerinin yeniden başlaması için 17 Aralık 1999 tarihinde kabul edilen 1284 sayılı kararla kurulan BM Gözetleme, Kanıtlama ve Denetleme Komisyonu'nun (UNMOVIC) gerekli şekilde çalışmadığı ve petrol kaçakçılığıyla illegal ticaret kazançlarının önemli ölçüde arttığı tespit edilmiştir. İngiltere'nin ABD Büyükelçisine Başkan Bill Clinton'a Aralık 2000'de Irak'ta bulunan Baas Rejiminin devrilmesi için sunum yapıldığı ancak dikkate alınmadığı belirtilmiştir. 11 Eylül Saldırıları sonrasında Tony Blair, Baas Rejimi ile El-Kaide arasında bir temas bulunduğu tespit dahi edilmeden terör hususunda Irak'a karşı daha kapsamlı bir değerlendirme yapılması gerektiğini Başkan Bush'a iletmiştir. Tony Blair ve dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Şubat 2002'nin sonlarında Irak'ın önemli bir tehdit olduğunu ve silahsızlanması veya silahsızlandırılması gerektiği belirtilmiştir. Tony Blair'in ABD Başkanı Bush'a 28 Temmuz 2002 tarihinde yazdığı mektupta "Ne olursa olsun yanında olacağım. Ancak bu, zorlukları açıkça değerlendirmenin zamanıdır. Bununla ilgili planlama ve strateji şimdiye kadarkilerin en zoru. Burası Kosova değil. Burası Afganistan değil. Körfez Savaşı bile değil. Bunun askeri kısmı tehlikeli ama ben başarı için esas olarak siyasi kısma odaklanacağım" sözlerini sarf etmiştir. Tony Blair'in Saddam Hüseyin kitle imha silahlarını yeniden üretmeye devam ettiğini açıkça

biliyoruz ifadesi eleştirilmiş ve işgal sonrasında gerçekleştirilen kontrollerde kitle imha silahı bulunmadığı anlaşılmıştır. 2009 senesine gelindiğinde Birleşik İstihbarat Komitesi (JIC) Irak'taki istikrara yönelik en büyük stratejik tehdidin Sünni, Şii ve Kürt toplumları arasında çıkabilecek gerilim olduğunu belirtmiştir (the Iraq Inquiry Comitee, 6 Temmuz 2016).

Yedi yıllık bir çalışmanın sonucu olarak 12 ciltlik ciddi bir rapor olmasına rağmen raporda bulunan “askeri seçenek son çare değildi” ifadesi ön plana çıkmıştır. Raporun yayınlanmasının ardından İngiltere’de Tony Blair’e yönelik ciddi tepkiler oluşmuştur. Raporun 3 yıl daha önceden hazır olmasına rağmen İngiltere Dışişleri Bakanlığı’nın dönemin ABD Başkanı Bush ile İngiltere Başbakanı Tony Blair arasındaki telefon görüşmelerini içermesi nedeniyle izin vermiyordu (Salcı, 2016).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SÜNNİ GRUPLARI RADİKALLEŞMEYE İTEN UNSURLAR

5.1. SÜNNİ GRUPLARI RADİKALLEŞMEYE İTEN UNSURLAR

ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde de ülke içerisinde ırklar ve mezhepler arasında demokratik bir birliktelik olmamıştır. Uzun yıllardır Sünni idaresinde yönetilen ülkede mezhepsel olarak Şii gruplar, ırk olarak da Kürtler ve Şii Türkler yönetimden dışlanmıştır. Baas Rejimi Özellikle Irak-İran Savaşı döneminde ve sonrasında Şiiilere ve Kürtlere yönelik sert müdahalelerde bulunmuştur. Ancak ABD'nin, Irak'ı terör destekçisi bir devlet olarak tanımlayarak operasyon düzenleme amaçlarından birini de demokratik bir devlet düzeni oluşturma olarak nitelendirilmesi amaç-sonuç değerlendirmesi yapılabilir hale getirmiştir.

ABD'nin her ne kadar işgal dayanakları ilerleyen süreçte yürütülse de işgal sonrasında Irak'ın düzene sokulması adına planlar yapıldığı, istihbarat raporlarının tutulduğu öğrenilmiştir. Ancak söz konusu plan ve raporların uygulamadan uzak kalması, siyasi planlar doğrultusunda hareket edilmesi, kurulacak yeni sistemin kırılmalıklardan uzak tutulması adına yapılan hatalar öncesinde yapılan hazırlıkları boşa çıkarmıştır.

Ortadoğu coğrafyasında devlet idarelerinin zayıflaması halinde ırklar ve mezhepler arası çatışmaların daha da hassaslaşmış ve belirli terör örgütlerinin yönetimin zayıfladığı alanları saha olarak kullanmıştır. Nitekim işgal sonrasında Irak'ın çökmüş devlet durumuna düşmesi hızlı bir devlet organizasyonun sağlanmasını gerekli kılmıştır. Ancak organizasyonun oluşturulmasında yapılan hatalar ve istihbarat raporlarının dikkate alınmaması Ebu Musab El-Zerkavi'nin Irak coğrafyasına giriş yapmasını kolaylaştırmıştır. Zerkavi, ideolojik olarak ABD'nin mücadele ettiği El-Kaide'den dahi daha radikal görüşlere sahip olduğunu gerçekleştireceği eylemlerle kanıtlamıştır. Nitekim özellikle Şii nüfusa yönelik eylemleri Usame bin Ladin'in yardımcısı Eymen El-Zevahiri'nin tepkilerine neden olmuştur. Zerkavi'nin terör anlayışı mevcut mücadele edilen terör anlayışını ileriye taşımış olup daha vahşi eylemler, bu eylemlerin sunuluşu ve hedefler olarak çok daha şiddetli bir hal almıştır.

Irak'ta oluşturulan devlet sistematığınınse çoğulcu bir anlayış gütmesi beklenerek demokrasinin temel edinildiği ve farklı ırk ve mezheplerin uyum içerisinde olduğu bir yapıya sahip olması beklenmiştir. Fakat kurulan sistematığın Irak'ın mevcut yapısı göz önünde bulundurularak özenli bir şekilde yapılması yerine işgal güçlerinin kendi ülkelerindeki siyasi tepkileri hafifletmek amacıyla göstermelik gelişmeleri izlemesi çökmüş devlete kırılğan sistem vermiştir. Yeni sistemin yapısı ve açıkları halihazırda iç çatışmaların ve mezhep kavgalarının yoğun olduğu ülkede belirli grupların gücünü yoğunlaştırmaya çalıştığı bir hal almıştır. Makamların mezhepler arasında dağıtmaya çalışmasına rağmen ülkedeki çoğunluk olan Şiiilerin yönetimin merkezinde olacağı beklenmiş fakat yönetim merkezindeki gereken olgunluğa erişilememesi mezhep kavgalarına devlet ögesini de çekmiştir.

Nuri El-Maliki'nin Başbakan olmasıyla yönetimdeki Şii ağırlık her geçen gün artmıştır. Buna ek olarak kadrolaşma fikri ve mezhepçi yapısı devlet idarecilerinin militan fikirlerde Şiiilerden oluşmasına yol açmıştır. Bu fikir ve yapıdaki kamu görevlilerinden, Sünni olmaları nedeniyle zulüm gören insanlar Zerkavi'nin oluşturduğu radikal ideolojiyle buluşunca uç terörist yapıdaki bireylere dönüşmüşlerdir.

Irak'ın mezhep kavgasının şiddetlenmesi ve farklı bir boyutta devam etmesi işgal sonrasında ABD'nin hatalı politikaları ve siyaset odaklı faaliyetleri, Ebu Musab Zerkavi'nin dönemin radikal fikirlerini daha da şiddetli bir boyuta taşıması ve Irak'ın uzun dönem Başbakanlığını yürüten Nuri El-Maliki'nin mezhep odaklı politikaları olarak değerlendirilmiştir.

5.2. ABD YÖNETİMİNDE YAPILAN POLİTİK HATALAR

ABD güçlerinin işgal öncesinde sahip olduğu iyimser ve Irak'ın yeniden inşasına ilişkin plan ile politikalar belli başlı konularda yüzeysel kalmasının yanı sıra sıklıkla hedeften sapmalar nedeniyle olumsuz bir sürece doğru evrilmiştir. Bu hususta yapılan planlamalar genel olarak doğru olmasına rağmen süreç içerisinde siyasi ve idari olarak danışılmadan alınan kararlar süreci akamete uğratmıştır. Özellikle siyasiler ya da bölgede görevli ABD'li asker veya idarecilerin tek başına aldığı kararlar, Irak'ın yeniden inşa sürecine onarılamaz zararlar vermiştir.

Saddam Hüseyin özellikle Birinci Körfez Savaşı sonrasında askeri kayıplarının oluşturabileceği otorite boşluğunun ikamesi adına Sünni Arap aşiretlere oldukça önem vermiş ve onlara geniş imkânlar tanımıştır. Saddam Hüseyin sonrası da aşiretler genel olarak sahip oldukları güç ve imtiyazları müdafaa edebilmek adına genel olarak ABD güçlerine yakınlaşmışlardır. Nitekim bu tespitler ABD'nin üst düzey komutanlarınca yapılmıştır. Yine gerçekleştirdikleri başka bir tespitle işgal güçleri olarak güçlerinin sorgulanmasına yol açabilecek başarısızlıkların aşiretleri başlarına buyruk hareket etmeye ve kendi otoritelerini oluşturmaya itebileceği vurgulanmıştır (Weis & Hassan, 2016, s. 48).

Mukteda el Sadr yine müttefik kuvvetlerin işgal sonrası başarısızlığı neticesinde oluşan gıda ve güvenlik açıklarını kullanarak popülaritesini ve gücünü arttırmış, 500-1000 kişilik eğitilmiş silahlı gücüne 5000-6000 gönüllü bulabilecek güce erişmiştir. Elde ettiği sosyal ve askeri güçle ABD'ye istediği politikaları dikte ettirmek için harekete geçmiş ve müttefik kuvvetlerine karşı direniş hareketinde bulunmuştur (Baştürk vd., 2013, s. 158).

ABD'nin benzer şekilde liberal demokrasiyi oturtmak adına benzer faaliyetlerde bulunduğu görülmüştür. Yine Irak işgaline benzer şekilde İkinci Dünya Savaşında Hitler sonrası Almanya'nın inşasında gerçekleştirdiği politikalar bu duruma örnek gösterilebilir. Özellikle Alman sermayesinin yoğun olduğu Bavyera bölgesinde Nazi üyesi sermayedarları dışlamak ve imkanlarını sonlandırmak yerine onlarla iletişim kurulmuş, Almanya'nın yeniden inşasında onlardan faydalanılmıştır. Her ne kadar SSCB tehdidi bu hamleye dayanak gösterilse de Irak işgalinde de İran tehdidinin bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim Irak'ın Şii nüfusu değerlendirildiğinde İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın etkisi altında kalabileceği Komünizm tehdidinden İran'ın Şii yayılcılığı tehdidi daha somuttur. ABD'nin işgal ettiği ülkelerin yeniden inşasında sahip olduğu deneyimin Irak'ın yeniden inşasında da kullanılabilmesi değerlendirilmektedir.

30 Ocak 2005 tarihinde düzenlenecek seçimlerin öncesinde Irak'ta sürekli olarak patlamaların olması, insanların öldürülmesi seçimlerin güvenliği konusunda endişeleri gündeme getirmiştir. ABD için seçimlerin başarıyla düzenlenmesi, işgal sonrasında kendilerine yöneltilen eleştirileri bastırmak adına önem arz etmiştir.

Seçimlerden kısa süre önce Irak Geçici Yönetimi Başbakanı İyad Allavi seçimlerin tüm ülkede güvenle düzenlenmesine yönelik şüphelerinin bulunduğunu, ertelenmesinin de düşünülebileceğini açıklamıştır. Fakat ABD yönetimi seçimlerin zamanında düzenleneceğini açıklayarak bu seçeneğin önünü kapatmıştır. Seçimlere katılım %58 olarak açıklanmış olup bu oran Irak'ın mevcut şartlarına göre ABD tarafından olumlu bulunmuştur. Ancak seçimleri Sünni grupların boykot etmesi ve oy verme imkânının ülke geneline uygun bir şekilde sağlanamaması seçim sonuçlarının temsil yeterliliğini kısıtlamıştır (İnat, 2006, s. 66).

Yeni Irak Anayasası'nın hazırlık çalışmalarında Sünni grupların karşı çıktığı hususlar genel olarak taslakta oylamaya sunulmuştur. Özellikle federalizm konusunda karşı çıkan Sünni grupların talepleri daha sonradan ABD yönetimi ve Celal Talabani'nin de talepleri doğrultusunda kısmen dikkate alınmıştır. Dönemin ABD Büyükelçisi Zalmay Halilzad, Anayasa taslağında Sünnilere verilen hakların daha da geliştirilebileceğini dile getirmiş fakat gelişme olmamıştır. Dönemin seçim kanununa göre yeni anayasanın en az üç vilayette üçte iki çoğunlukla reddedilmesi halinde kabul edilmemiş sayılması nedeniyle seçim kanununda değişikliğe gidilmiştir. Anbar, Diyala, Selahaddin şehirlerindeki Sünni çoğunluk göz önünde bulundurulduğunda reddedilmesinden çekinildiği için geçici yönetim bu yola başvurmuştur. Fakat Birleşmiş Milletler ve ABD yönetiminden gelen tepkiler sonrasında bu karardan geri adım atılmıştır. Seçimin sonucunda Sünnilerin yoğun olduğu iki vilayette yeni anayasanın reddedilmesi, sonucun evet çıktığını göstermiş ancak bu kez de seçim sonuçlarına Koalisyon Güçlerince müdahale edildiği söylentisi yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. (İnat, 2006, s. 70).

15 Mart 2006 tarihinde ABD Kongresince görevlendirilen tarafsız 10 uzmandan oluşan "Irak Çalışma Grubu" grubun eş başkanlarının adı olan "Baker-Hamilton" Komisyonu olarak da anılmıştır. Komisyon, ABD askerlerinin Irak'tan kademeli bir şekilde çekilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Komisyonun yaptığı önemli tespitlerden biri de Baassızlaştırma politikasının Irak halkının devlet içerisindeki temsiline zarar verebileceğini ve bazı eski Baas üyelerine devlet kademelerinde imkan verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dönemin Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, ABD güçlerinin Irak'tan çekilmesini istemelerine rağmen komisyonun eski Baas

üyeleri hakkındaki yaptığı tespitlerden rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir (Özcan, Irak 2006, 2008, s. 70-71).

ABD'nin Irak işgali kararını alma sürecinde attığı adım ilerleyen yıllarda bölgesel ya da küresel liderlik hedefi olan ülkeleri ABD karşıtı politikalara itmiştir. Nitekim ABD'ye karşı net şekilde tepki veren öncelikli ülkeler Çin ve Rusya olmuştur. Çin ve Rusya, ABD'nin Afganistan işgali sonrasında hem ulusal hem de bölgesel çıkar ve hedeflerine karşı tehdit olarak değerlendirdikleri ABD'yi bölgeden uzaklaştırmak adına faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu nedenle öncelikle Orta Asya'da bulunan üslerin kapatılmasını amaçlamışlardır. Özbekistan'da bulunan ABD askeri üssünün kapatılması için yoğun şekilde baskı yapmışlar ve bu amaçlarını da gerçekleştirmişlerdir (Alakel & Yıldırım, Nisan 2014 - Ekim 2014, s. 157).

ABD'nin atmış olduğu adımlar bazı ülkeler tarafından tepkiyle karşılanmasının yanı sıra ABD'nin işgal sırasında ve sonrasında bölgede yaratmış olduğu güvenlik zaafiyeti nedeniyle bölgeye akın eden radikal terör unsurları bölgesel krize neden olmuş, bu da toplumda radikalleşmeye veya radikalleşme karşısında savunmasız kalan sivil halkın sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Dolayısıyla ülke içerisinde meydana gelen Sünni ve Şii çatışmalarının yanı sıra ABD'nin Irak'ın kontrolünü ele aldıktan sonra dahi Irak'ın sınırlarını tam anlamıyla kontrol edememesi nedeniyle radikal terör örgütleri bölgesel hatta küresel boyuta varabilecek tehdit unsuru haline gelmiştir. Özellikle El-Kaide ve sonraki süreçte DEAŞ gibi terör örgütleri sınırlardaki güvenlik zafiyetleri nedeniyle bölgeye akın etmişlerdir. Bu durum sonraki süreçte bu tarz radikal terör örgütlerinin Suriye'ye geçiş yapmasına ve Irak'a komşu ülke olan Suriye'de de radikalizmin artmasına neden olmuştur. Bu husus ABD'nin bölgeye radikal unsurların girmesine neden olması nedeniyle yapmış olduğu en büyük hatalardan biri olmuştur. Bölge coğrafyasının demokratikleştirilmesi amacıyla girilen bu savaşta, radikalizm ve radikal terör örgütlerinin bölgede etkin olmasına neden olunmuştur.

ABD'nin Irak'tan çekilmeye dair aldığı kararı Irak'ın yapısı göz önüne alınarak değil ABD içerisindeki siyasi seçmenlerin tepkilerine göre verdiği değerlendirilmiştir. Irak Çalışma Grubunun çekilmeyi tavsiyesinin yanı sıra Irak'ta yapılması gereken düzenlemelerin dikkate alınmaması bunun göstergesi olmuştur.

5.3. EBU MUSAB ZARKAVİ

Ebu Musab Zarkavi, ABD'nin Irak işgali sonrasında süreci domine ederek ismini tüm dünyaya duyuracak aşırı bir terörist olarak ortaya çıkmıştır. İsmi Ahmet Fadıl Nazzal El-Haleyle olan Ebu Musab El-Zarkavi Ahmet Fadıl El-Haleyle, Ebu Ahmet, Ebu Muhammet, Ebu Muhannad, El-Mücover, Muhannad, Sakr Ebu Süvayd, Garib isimleriyle de anılmaktadır. 20 Ekim 1966 tarihinde ünvanında da belirtilen Ürdün'ü Zarka kentinde dünyaya gelmiştir. İsminden de anlaşıldığı üzere "Haleyle" aşiretine mensuptur (Blisard 2007, 21).

Zarkavi'nin radikalleşme süreci önemli bir değişim dönemini göstermektedir. Liseden sonra eğitim hayatını noktlayan Zarkavi, zor ve kavgacı kişiliği nedeniyle girdiği işlerde tutunamaz. Zorunlu askerlik görevini ifasından sonra ise iyice boşluğa düşer ve temel İslam öğretilerinin tam tersi bir şekilde vücuduna dövme yaptırır, içki içer kavgalara karışır, hatta bir tecavüz girişiminden ötürü yargılanır. Öyle ki 11 Eylül saldırıları sonrası CIA analisti olarak görev yapan Nada Bakos, Zarkavi hakkında araştırmalar yapmış ve radikalleşme öncesinde onun serseri bir hayat sürdüğünü, sürekli olarak hapse girip çıktığını ve yasadışı fuhuş organizatörlüğü dahi yaptığını belirtmiştir. Yine dönemin FBI terörlü mücadele biriminde çalışan Ali H. Soufan, Zarkavi'nin içki tüketiminin yanı sıra uyuşturucu madde de kullandığını ve vücudunun çoğu yerinde bulunan dövme nedeniyle arkadaşları arasında "Yeşil Adam" olarak hitap edildiğini belirtmiştir (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

Bulduğu durumdan rahatsızlık duyan annesinin yönlendirmesiyle belli cemaatlerin bulunduğu camilerde vakit geçirmeye başlar. Öncelikle Filistinli mültecilerin bulunduğu El Falah Camiinde zaman geçirir. Daha sonra selefi öğretilerin verildiği ve Afganistan'da SSCB'ye karşı mücadele eden mücahitlerin örgütlendiği Ali Bin Huseyn Camii Zarkavi'nin hayatına yön veren yer olur (Weis & Hassan, 2016, s. 2).

Afganistan Savaşı'nın ardından cihat amacıyla bölgeye giden radikal unsurlardan kimisi Bosna'da yaşanan iç savaşa katılmak için oranın yolunu tutar, kimisiyse evinde döner. Özellikle evlerine dönen cihatçılar yine organize olur ve yanlarına yeni cihatçıları da bulmak için çalışmalar yapar. Yine Afganistan'dan dönen Zarkavi'nin eniştesi Salih El-Hami bu durumu "Cihat etmek için uzun bir süre

geçirilince, bu, insan için oksijen haline gelir. Bundan vazgeçmek çok zordur” sözleriyle açıklamıştır (Blisard, 2007, s. 41). Bu nedenle söz konusu cihatçılar hep ülke istihbaratlarının takibinde olmuştur. Nitekim Zarkavi de Ürdün’e dönünce bu yoldan devam etmiş ve istihbarat birimlerinin dikkatini çekmiştir. Zarkavi Ürdün’e dönüşünden kısa bir süre sonra Makdisi’ye ulaşmaya çalışır. Makdisi bu durumu Zarkavi’nin kendisini ziyaret ettiği daha sonrasında birlikte çalıştıklarını ve ülkenin çeşitli yerlerinde ders verdiğini, birlikte risale hazırladıklarından söz etmiştir. İmamlar Birliği (Bey’at el-İmam) isimli örgütü kurarlar (Wagemakers, Winter 2014, s. 60). Birinci Körfez Savaşı’nın oluşturduğu ortamla birlikte çoğu Orta Doğu ülkesinin, bunların arasında Ürdün de var, İsrail ile barış anlaşması yapması ya da öngörmesi, ekonomik olarak da zorluklar yaşayan Ürdün’de Zarkavi’nin kolayca militan bulmasına ortam sağladı. Ayrıca Ürdün’de dağıtılan Muhammed’in Ordusu gibi örgütlerden ve “Afgan Arab” dostlarından tecrübeli militanlara ulaşır. Makdisi’nin 1992 senesinde, Saddam Hüseyin’in Kuveyt işgalinden kalan bir takım mühimmatı da örgüt envanterine katması organizasyonlarını tamamlamalarını sağladı (Blisard, 2007, s. 45).

Zerkavi 2004 senesine gelindiğinde El-Kaide’nin desteğini almak adına Usama Bin Ladin’e bağlılığını ilan etmiştir. Bu doğrultuda İslami Tevhit ve Cihat isimli grubunun adını Irak El-Kaidesi olarak değiştirmiştir (Al Jazeera, 2006). Bu Irak’ta örgütlenebilmek adına El-Kaide’nin küresel ağından faydalanma fırsatı tanımıştır. Dünya’nın farklı yerlerinden “cihat” düsturu ile yola çıkan militanlar Zerkavi’nin oluşturduğu yapılanmaya dahil olmuş ilerleyen süreçte Irak El-Kaide’si direnişçi gruplar arasında öne çıkmaya başlamıştır (Acun, Keskin, & Salaymeh, 2017, s. 16).

Kral Abdullah ilerleyen süreçte Zerkavi’nin genel bir aflu serbest bırakılmasının “belki bir hata olduğunu” fakat “ o dönemde kimse onun ne olacağını bilemeyeceğini” savunmuştur (Blisard, 2007, s. 64). Aslına bakıldığında Zerkavi, radikalleşmeyi son derece ciddi boyutlarda yaşamaktaydı ve serbest kaldığında yeni bir şeyler yapması gerektiğine dair kendini güdülediği bilinmekteydi. Zarkavi hapisten çıktıktan sonra vakit geçirdiği eniştesi Salih El-Hami onun durumunu “İçindeki cihat fikrini hissettim” cümlesi ile açıklamıştır (Blisard, 2007, s. 64).

Ürdün makamlarının bu örgütü çökertmesi ve yargılamasında örgütün tüm detaylarını ve amaçlarını niçin öncelikle Ürdün Krallığının alaşağı edilmesi gerektiğini anlatmıştır. Makdisi'nin Müslümanları doğru yola sevk ettiğini, Ürdün Krallığının ise onu engellemesinin yanı sıra İslam düşmanlarıyla müttefik olması nedeniyle yıkılması gerektiğini söyler (Blisard, 2007, s. 44).

Makdisi ve Zarkavi'nin avukatlığını yapan Muhammet Dveyk, Makdisi ve Zarkavi'nin aynı fikre sahip olduğunu fakat Zarkavi'nin onun bir örneği bile olmayı kabul edebileceğini, Makdisi'ninse herkesi ikna edebilen karizmatik ve dikkat çeken söylemleri olan oldukça tehlikeli birisi olduğunu söyler (Blisard, 2007, s. 51).

El-Kaide'nin Irak yapılanmasının organizatörü olarak ön plana çıkan Zarkavi, El-Kaide'nin öğretilerinden etkilendiği Abdullah Azzam'dan ziyade, kendi hocası olan Makdisi'nin öğretilerinden etkilenmiştir. Zarkavi öncelikle Azzam'ın öğretileri ile düşüncelerine şekil vermiş fakat Makdisi ile tanışması sonrasında fikirleri daha da aşırı yöne evrilmiştir. Önce Azzam daha sonra Makdisi ile şekillenen Selefi düşüncelerindeki retorik belliydi; modernitenin reddi, İslam'ın köklerine dönüş, hilafetin ilanı (Blisard, 2007, s. 35). DEAŞ ve Irak İslam Devleti'nin temelini oluşturan Irak El-Kaidesi, Afganistan merkezli El-Kaide'den farklı olarak Zerkavi ve Makdisi'nin inşa ettiği iki ayak üzerinde şekillenmiştir (Acun, Keskin, & Salaymeh, 2017, s. 13).

Irak'ta Ebu Musab Zarkavi'nin başlattığı sert mücadele sonrasında Zarkavi'nin aşireti Haleyle Kral Abdullah'a olan bağlılıklarını yineledikleri mektubu ona sundular (Blisard, 2007, s. 21). Yine Zarkavi'nin akıl hocası olan Makdisi onun Irak'ta şiiileri hedef almasına karşı çıktığını belirtti (Acun, Keskin, & Salaymeh, 2017).

Zarkavi, SSCB güçleri geri çekildikten sonra Afganistan'a gidebilmiş ve Afganistan İç Savaşında rol almıştır. 1989 senesinde İsam Muhammet Taher El-Berkavi yani Muhammet El-Makdisi ile tanışması hayatının dönüm noktası olmuştur. Özellikle 1992 senesi sonrasında Zarkavi için "ruhani bir baba" figürünü alacak ve onun fikirlerinin şekillenmesinde başrolde olacaktır.

Makdisi Selefi düşüncelere sahip radikal kişiler için en etkili fikir babasıdır. Öyle ki 11 Eylül saldırılarının sorumlusu Muhammed Atta'nın Hamburg'daki kişisel

eşyalarının arasında Makdisi'nin kaleme aldığı on sekiz makale ve yayın radikal saldırganları ne derece etkilediğinin bir kanıtıdır (Blisard, 2007, s. 29).

Al-Jafr hapishanesinde bulunduğu dönem koşu arkadaşları radikal düşüncelere sahip kişilerden oluşmaktaydı. MI5 ve MI6'te görev yapmış Richard Barrett dini aşırı fikirleri edinmenin yanı sıra hapishanede kendisini "lider" olarak konumlandırmayı başardığından bahsetmektedir (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016). İmamlar Birliği örgütüne mensup tutuklu bazı kişilerle aynı koşu tutulmaktaydı (Blisard, 2007, s. 51). Eski bir Pentagon üst düzey terörle mücadele danışmanının yorumuna göre "Hapishane, Zarkavi'nin okulu olmuştur" benzetmesi yerinde bir tanımlamadır (Weis & Hassan, 2016, s. 12). Hapishane onun için dışarıda edindiği kabadayılığı aşırı dini düşüncelerle harmanladığı yer haline getirdiği yer haline almıştır. Hatta jilet, bıçak ve asit gibi materyallerle vücudunda bulunan dövme kazınması onun önceden yaşadığı "günahkar" yaşamı reddettiğinin bir sembolü olarak değerlendirilebilmektedir. Beş yılın sonunda serbest kaldığında kendini tamamıyla cihada adanmış bir "mücahit" olarak nitelemiştir.

Zarkavi ve Makdisi hem tutuklu buldukları hapishanede hem de dışarıda ihtiyaç duydukları etkileşimi sağlayabiliyorlardı. Bundaki en etkili olan husus istedikleri her şeye gardiyanlara rüşvet vermek suretiyle erişebiliyor olmalarıydı. Hatta Makdisi, Zarkavi'ye yazdığı mektupta bu hususu vurgulayarak "cezaevinde verdikleri mücadelenin" davalarına olumlu bir etkisi olduğunu vurgulamıştır (Blisard, 2007, s. 52).

2002 senesinde kendini kanıtlayabileceği bir yer olduğunu düşündüğü Irak'a giderek orada örgütlenmenin faydalı olacağını düşünen Zarkavi İran üzerinden Irak'ın kuzeyine geçiş yapmıştır. CIA Zarkavi'nin bu hamlesini fark etmiş ve takibe başlamıştır. Bu konu üzerine çalışan dönemin operasyonlardan sorumlu CIA çalışanı Sam Faddis, Zarkavi'yi takip ettiklerini ve yer tespitlerini yaptıklarını belirterek onu ortadan kaldırmak için ABD Başkanlık makamından onay beklediklerini belirtmiştir. Sam Faddis muhbirleri aracılığıyla Irak-İran sınırında bulunan kampta Zarkavi ve adamlarının siyanür bazlı biyolojik ve kimyasal silahlar üzerine çalışmalar yaptığını belirtmiştir (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

Dönemin CIA yetkililerinden Michael F. Scheuer Zarkavi hakkında çekincelerinin olduğunu Saddam Hüseyin'in devrilmesi sonrasında sorun oluşturabilecek bir karakter olduğunun farkında olduklarını ve hatta onun "ölü" olmasının kendi çıkarları açısından çok daha iyi olacağını belirtmiştir (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

ABD Başkanı George W. Bush, 2002 senesinde Saddam Hüseyin'in ortadan kaldırılmasına odaklanmış durumda olduğunu ve Zarkavi'ye düzenlenecek operasyonun soruna yol açabileceğini belirterek planı reddetmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Collin Powell konuyu içlerinde "kötü çocukların" olduğu çeşitli kamplara operasyon düzenlenmesi teklifini hatırladığını ve Irak işgali için hazırlıksız olduklarını ve bu operasyonun savaşı başlatmak anlamına gelebileceğinden yola çıkarak Zarkavi'ye yönelik operasyonu reddettiklerini belirtmiştir. (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016). Buna ek olarak Powell BMGK'da gerçekleştireceği konuşmayı baltalama riski olduğu için operasyona çekimser davrandığını belirtmiştir (Breslow, 2016).

CIA çalışanları Nada Bakos ve Sam Faddis bu operasyonun gelecek adına büyük bir fırsat olduğunun ve Zarkavi'ye hareket imkanı vermenin gelecekte müttefiklerine ve Amerikan askerlerine olumsuz olarak geri dönüşü olacağını ve Beyaz Sarayın konuyla ilgili yanlış karar verdiğinin farkında olduklarını belirtmiştir. (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

Nada Bakos dönemin Başkan Yardımcısı Dick Channey'in konuyu farklı bir yönde ele alarak Zarkavi'yi Usame Bin Ladin ile Saddam Hüseyin arasındaki bir bağ olarak kullandığı ve 11 Eylül Saldırıları'nın aralarında görüşüldüğü veya saldırıya destek verdiği yönünde sorgulamalar yaptığını belirtmiştir. CIA çalışanları Nada Bakos ve Michael F. Scheuer Saddam Hüseyin ile Usama Bin Ladin veya Zarkavi arasında herhangi bir bağın tespit edilemediğini, Saadam Hüseyin ile bu yapının yakınlaşmasının mantıklı bulunmadığını kurum olarak belirttiklerini fakat Dick Channey'nin bu cevaptan pek memnun olmadığını vurgulamıştır. Scheuer, Zarkavi'yi, Saddam Hüseyin'in imkanı olsa gözünü kırpmadan öldüreceği bir karakter olduğunu belirterek söz konusu düşüncenin mantığı olmadığını belirtmiştir. (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016)

Zarkavi'nin güçlenmesinde radikal unsurlar arasındaki popülaritesi önem taşımaktaydı. Bu konuda ise Zarkavi'nin yardımına yetişen dönemin ABD Dışişleri Bakanı Collin Powell oldu. ABD'nin Irak'a yönelik müdahalesi hakkında Dünya'yı ikna etmek adına Collin Powell El-Kaide ve Irak yönetimi arasındaki “uğursuz bağı” anlatmaya çalıştığı konuşması olmuştur. Powell'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde gerçekleştirdiği konuşmada 21 kez Zarkavi'nin adını kullandı. Amacı Zerkavi'nin El-Kaide ile Irak Devleti arasındaki bağlantı olduğunu belirterek Saddam Hüseyin'i El-Kaide ile birlikte çalışıyor intibası oluşturmaktı. Ancak bu çaba bambaşka bir sonuç oluşturdu ve Zarkavi'nin radikal unsurlar arasında ünlenmesini sağladı ve Irak dışından gelen radikal unsurlarla birlikte ülke içindeki Baas Rejimi destekçisi kişilerin yakınlaştığı çatı lider durumuna gelmeye başladı (Breslow, 2016). Nada Bakos konuyu Zarkavi henüz hiçbir eylemde bulunmadan ikonik bir “cihat savaşçısına” dönüştü ve bu hiç istemediğimiz bir durumu şeklinde belirtmiştir (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016). Konu daha sonradan hatırlatıldığında Powell, Zarkavi hakkında bir şey hatırlamadığını ve eğer konuşmada bu kadar adı geçtiyse NIE (National Intelligence Estimate) biriminin bunun sorumlusu olduğunu vurgulamıştır (Breslow, 2016).

Colin Powell konuşma hakkında hazırlıksız olduğunu ve konuşmayı yetersiz bulduğunu dönemin Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice'a bunun nereden geldiğini sorduğunda Başkan Yardımcısı Dick Channey'nin ofisinde hazırlandığını öğrendiğini açıklamıştır. Yine Nada Bakos, konuşma örneğinin kendilerine önceden geldiğini fakat BMGK'da Powell'ın yaptığı konuşmanın oldukça farklı olduğunu vurgulamıştır. (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

Collin Powell'ın BMGK'da gerçekleştirdiği konuşma sonrasında Zarkavi hedefte olduğunu anladı ve ortadan kayboldu. Artık kayıplara karışarak ABD'nin Irak işgalinden sonra uygun zamanı bulduğunda harekete geçmek için organize olamaya başladı.

Paul Bremer işgal sonrası 15 Mayıs 2003 tarihinde Irak'a gelir ve yeni devlet inşasında izlenecek yol haritasından bahsederken yaklaşık 250.000 kişiden oluşan silah kullanma yeteneği olan tüm Irak ordusunun dağıtıldığını ve Baasçı tüm devlet kadrolarının feshedileceğini açıkladı. Yani Saddam Hüseyin etrafındaki “Sünni”

mezhebindeki asker ve devlet görevlileri artık işsizdi. Paul Bremer bu kararı Saddam Hüseyin'in Şiileri ve Kürtleri zapt edebilmek adına sahip olduğu yegane unsurun "ordusu" olması nedeniyle öncelikle onların dağıtılması gerektiğini gördüğünü, Baas döneminin bu şekilde bittiğinin hissedilebileceğini söylemiştir. İşgal kuvvetlerinin idaresinden sorumlu komutan olan General David Petraeus'a göre bu kararın etkisi oldukça yıkıcı olmuştur. Ona göre Sünni ayaklanmasının temelini bu karar oluşturmaktadır. İşten çıkarılan askerler maaşlarını ve işlerini geri istedikleri eylemlere başladılar. Dönemin Irak Koalisyon Yöneticilerinden Emma Sky yenilmiş ordular saygıyla muamele görmelidir fakat bu olmadı şeklinde yorumlamıştır. İşten çıkarılmış askerler her geçen gün daha kalabalık ve daha etkili şekilde eylemlerini arttırmaya devam etmişler ve kontrolden çıkma boyutuna gelmişlerdir. Gelineen noktada eylemlerden ölümlerin gelmesi son nokta olmuştur. Askerlerinin sesinin duyulmaması ve onların bir kenara atılması Zarkavi için onları kolay birer hedefe dönüştürmüştür.

Zarkavi "Vahşetin İdaresi" (The Management of Savagery) doktrini ile hareketini idame etmiş, ardılarını da bu şekilde örgütlemiştir. Söz konusu taktiğin yazarı Ebubekir Naci "eziyetin ve tükenmişliğin gücü" düşman birliklerinin yıpratılması planını içermektedir. Hedefi Ortadoğu'da ABD ve müttefiklerinin karşılıklarına çıkardığı yerel kuvvetleriyle mücadele ederek "vekalet savaşı" sürdürmek yerine doğrudan işgalci ülkelerin askerlerini hedef alan bir doktrine sahiptir. Bu sayede ABD ve müttefiklerinin sahip oldukları dokunulmaz ve yenilmez ordu imajının zedelenmesi, mücahitlerinse motivasyonunu arttırmaktır. İşgal kuvvetleri bu nedenle kaçacak boşluk oluşan alanlarda ise kaos ortamı oluşması sağlanacaktır (Weis & Hassan, 2016, s. 45).

Bombalı eylemlerle başlayan saldırı dalgası önce Ürdün Büyükelçiliği sonrasında Birleşmiş Milletler Merkezine büyük iki intihar saldırısıyla ayyuka çıkmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler Merkezi saldırısı sonrası BM yetkilileri ve sivil toplum kuruluşları ülkeyi terketmiştir. Amerikan ordusu ve asker sayıları fazla olmayan birkaç müttefik ülke Irak'ta kalmıştır. Dönemin ABD Askeri Danışmanı Bruce Hoffman Zarkavi'nin oluşturduğu strateji doğrultusunda ülkede ABD ordusu ve diğerleri şeklinde "siyah ve beyaz" ayrımını başarıyla oluşturduğunu, ABD ordusunun tepki çekmesiyle Zarkavi'nin her geçen gün daha fazla destek aldığını açıklamıştır.

İntihar saldırılarının ardından ABD toplumuna mesaj vermeye başlayan Zarkavi, Nickholas Evan Berg isimli Yahudi ve ABD uyruklu bir iş adamının kaçırılması ve başının kesilerek infaz edilme görüntüleri tüm dünyanın dikkatini çekmiştir. CIA Terörle Mücadele Danışmanlığı görevini 1992-2001 yılları arasında gerçekleştiren Richard Clarke, Zarkavi'nin bu videolarda infazı bizzat gerçekleştirmesinin onu tüm dünya daki radikal yabancı savaşçılar arasında popüler bir seviyeye yükselttiğini, yabancı savaşçıların ona katılma isteğini oluşturduğunu belirtmektedir. Ayrıca El-Kaide'ye katılmak için Afganistan'a gittiği dönem çok dikkat çekmeyen bir militandan Irak'ta azıllı bir "cihatçıya" dönüşmesi, 11 Eylül saldırılarından bu yana eylem gerçekleştiremeyen Usama Bin Ladin için Zarkavi'yi yeniden kendini hatırlatabileceği bir kaynak olarak kullanmasını sağlamıştır. Nada Bakos durumu "Zarkavi yeni bir girişim, Bin Ladin ise yatırımcı gibiydi. Bin Ladin onu El-Kaide markasının altında kullanmak istemişti." metaforuyla özetlemiştir. (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

Şekil 5.1: Nickholas Evan Berg isimli ABD vatandaşının servis edilen infaz görüntülerinden bir kare (**Nick Berg, 2017**).

Zarkavi, Bin Ladin'e yazdığı mektupta mezhepsel çatışma başlatmanın onları zafere götürecektir yegane başlangıç olduğunu ima etmiştir. Önce Irak'ta başlayacak bu savaş zamanla "gafil tüm Sünnileri uyandıracaktır" demektedir. Zarkavi'nin planı kabaca Şii'lere ve kutsallarına zarar vererek onları tahrik edecek, Şii'lerse duydukları aşırı öfkeyi ülkedeki Sünni azınlıktan çıkaracaktı. Zor durumdaki Sünni azınlığın Irak'taki hamisi ise Zarkavi ve militanları olacaktır. Bu şekilde dünyanın dört bir yanındaki Sünnilerin de desteği alınacaktı.

Zarkavi mezhep kavgası planına da bu dönemde başlamıştır. Şii'lere ait cami, türbe gibi yerlere intihar saldırıları düzenlenmiş ve yüzlerce Şii'nin ölümüne neden olmuştur. Ayrıca suikastler ve mahalle çatışmaları da körüklenmeye çalışılmıştır. Şiddet görüntüleri ise elden ele dolaşmakta ve gruplar arasında nefret körüklenmekteydi.

Yaşanan olaylarda Usama Bin Ladin ve Eymen El Zevahiri'nin oldukça rahatsız olduğu ve Müslümanlar arasındaki mezhep kavgasının yine Müslümanlara zarar verdiği düşüncelerini Zevahiri'nin Zarkavi'ye gönderdiği mektupla iletmişlerdir.

Bu eylemlerin amaçlarına aykırı olduğunu Zarkavi'ye net bir şekilde bildirmiştir. Zevahiri İnsanların esir alınarak kafa kesme videoları çekilmesi ve camilere yönelik saldırıları caiz bulmadığını iletmiştir (Acun, Keskin, & Salaymeh, 2017, s. 17). Zarkavi ise Bin Ladin ve Zevahiri'ye cevabı Şiiler için oldukça önemli olan tarihi El-Askeri camini havaya uçurarak vermiştir. Bu saldırı Şiiler açısından kabul edilemez bulunmuş ve Zarkavi'nin beklediği şekilde Sünnilere karşı sert şekilde tepki vermeleriyle sonuçlanmıştır.

CIA analisti Nada Bakos, intihar saldırılarıyla alakalı olarak hazırladığı raporda belirttiği “isyan, ayaklanma, direniş” anlamındaki “insurgency” kelimesini kullanması ABD'nin üst yönetimini rahatsız etmiş ve bu konuda kendisinden açıklama istemişlerdir. ABD Başkan Yardımcısı Dick Channey ve Dönemin CIA Şefi George Tenet'e göre Iraklıları utandıracak veya isyana sürükleyecek herhangi bir tutumlarının bulunmadığını savunmaktaydılar (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

CIA Terörle Mücadele Danışmanlığı görevini 1992-2001 yılları arasında gerçekleştiren Richard Clarke'a göre ABD Başkan Yardımcılığı Irak'ta yaşananların bir “ayaklanma,direniş” olduğunu, bu tutumun arkasında şeytani bir zekanın olduğunu ve bu şeytanın Zarkavi olduğunu çok geç anlamıştır şeklinde açıklamıştır (Kirk, Wiser, & Gilmore, 2016).

Nihayetinde Zarkavi artık ABD tarafından net bir hedef olarak görülerek başına Usama Bin Ladin ile aynı seviye olan 25 milyon \$ para ödülü koymuştur. Bu artık Zarkavi'nin ABD'nin baş düşmanlarından birisi haline geldiğinin göstergesidir.

5.4. MALİKİ YÖNETİMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN HATALAR

Saddam Hüseyin döneminde Sünni Arap Müslümanların tekelinde olan devlet idaresi müttefik güçlerin Irak İşgaliyle birlikte sonlandırılmış, Irak'ta yeniden kurulmaya çalışılan devlet sistemi sürecinde 2005 senesinde gerçekleştirilen seçimlerle birlikte Şii Müslümanların ağırlığındaki Irak yönetimi kurulmuştur.

Nuri El-Maliki, Dava partisi üyesi olarak 1980'li yıllarda Saddam Hüseyin'e karşı suikast düzenlediklerini fakat başarısız olduklarını belirtmiştir. Maliki Lübnan ve Suriye'de eylemlerine devam etmiş, özellikle Kuveyt'te ABD ve Fransa

Büyükelçiliklerini hedef alan faaliyetlerde bulunmuştur (Breslow & Wexler, pbs.org, 2014).

Irak Daimi Anayasası'nın yine 2005 senesinde hazırlanmasıyla Irak vatandaşlarına siyasi eylemlerde bulunma, siyasi parti kurma hakkı tanınarak terör, ırkçılık, tekfircilik ve mezhebe dayanan kırımcılık yasaklanarak siyasi hayatın topluma inmesi planlanmıştır. Belirli anlaşılabilir yasaklamalara rağmen serbestlik içeren bu yaklaşımda yasaklanan tek siyasi parti Baas Partisi olmuştur (Baştürk vd., 2013, s. 16-17).

Ortadoğu coğrafyasında Sünni Müslüman kimliğinin ağırlığını arttırmak adına politikalar güden Suudi Arabistan, Irak-İran savaşında olduğu gibi bölge coğrafyasını da bu yönde belirlemeye çalışmıştır. Bu minvalde Saddam Hüseyin sonrasında atanacak ilk başbakanın, Şii nüfusun çoğunlukta olduğu Irak'ta İran etkisinin arttırılmasını engellemek adına eski bir Baas Partili olan fakat yıllarca Suudi Arabistan ve İngiltere'de sürgün hayatı yaşayan İyad Allavi olmasını sağlamışlardır. Ayrıca bu süreçte Suud destekçisi Gazi Meşal el Yanvar'ı atanan Cumhurbaşkanı olarak atanmasına destek vermiştir. Suudi yanlısı hükümet oluşumu Saddam Hüseyin sonrasında yine bir Sünni odaklı iktidar oluşumuna izin vermemek adına Mukteda el Sadr'a bağlı Mehdi ordusu müttefik kuvvetlerine karşı yoğun direniş hareketlerinde bulunmuştur. Mukteda el Sadr, gösterdiği direniş faaliyetini işgal karşıtı ve Irak milliyetçiliği şeklinde göstermiş ve bunun karşılığında Sünni kesimden görece destek almıştır. Hatta Zerkavi, Mehdi Ordusu'nun ABD güçlerini hedef almasını takdir etmiş, bu nedenle onları hedef almamış hatta silah alışverişi gerçekleştirmişlerdir (Öztürk, Haziran 2018, s. 59-60). Fakat onun bu direniş hareketindeki amacı Sünni ve Suud yönetimi destekçisi İyad Allavi'nin yeni devleti dizayn etmesine karşı olmasıdır.

Her ne kadar Suud ve Sünni Arap destekçisi olsa da İyad Allavi, Baassızlaştırma politikasının Sünni Araplara olan yıkıcı etkisine karşı bir etkisi olmadı ve Sünni Araplar çare olarak radikal unsurları görmeye başlamıştır. Nitekim Ocak 2005 seçimleri öncesinde Sünni Arapların mükim olduğu semtlerde "Allavi'ye hayır, Zarkavi'ye evet" yazıları sokakları kaplamıştır.

Ocak 2005 seçimleri öncesinde Baas unsurları ve Zerkavi Sünni Arapların sandığa gitmesini istememiştir. Bu sayede İran desteği de alan Şii Dava Partisi ve onun adayı İbrahim el-Caferi seçilecek, yönetim Şiiilerin elinde olacak ve Sünni Arapların devletten dışlanmaları devam edecekti. Dışlanan ve zor durumda kalan Sünni Arapların da sığınağı Zerkavi'nin örgütü olacaktı. Zerkavi'nin seçim planı işlemiş ve aynı dönemde Şiiileri hedef alan saldırıları da artış göstermiştir (Weis & Hassan, 2016, s. 47).

Iraklı Sünni Araplar sahip oldukları politik gücün çoğunu boykot ettikleri Ocak 2005 seçimi sonucunda kaybettiler. Yaptıkların hatanın farkına varan Sünni Arap gruplar Aralık 2005 seçimlerine ise katılım göstermişlerdir. Nitekim Sünni Arapların yoğun şekilde yaşadığı Ramadi kentinde Ocak 2005 seçimlerine katılım oranı %2'yken Aralık 2005 seçimlerine katılım %80 seviyesine çıkmıştır (Weis & Hassan, 2016, s. 55).

El-Maliki ilk dönemlerinde Sadr grubuna bağlı aşırı gruplara yönelik faaliyetleriyle ve merkezileştirmeyi arttırmasıyla toplumun belli kesiminden destek görmüştür. Demokrasi hususundan ziyade güvenlik üzerinde durarak siyaset üretmesi onun otokrat bir Başbakan olmasına yol açmıştır. Irak Anayasası ve kanunları kullanarak askeri, istihbari, adalet ve kolluk birimlerinin oluşturulmasını ve kadro yapılarının belirlenmesini kendi kontrolü altına almıştır. ABD tarafından sağlanan ciddi maddi destekle Sünni aşiretleri kendi tarafına çekmiştir. El-Maliki ailesinden ve Dava Partisinden kendine yakın olanları devlet otoritesinde görevler vermiştir. Daha sonra Dava Partisinden de ayrılarak Hukuk Devleti Koalisyonu'nu kurmuş 2009 yerel seçimlerinde ciddi başarı elde etmiştir (Salihi, 2015, s.168-169) .

15 Aralık 2005 seçimlerinde Şiiilerin Birleşik İttifakı partisi lider parti olmuş, hükümeti kurma görevini de İbrahim El-Caferi üstlenmiştir. Zamanla El-Caferi'nin, Cumhurbaşkanı Talabani ile sorunlar yaşaması ve bir türlü hükümeti kuramaması üzerine partinin liderliğine Nuri El-Maliki getirilmiştir (Özcan, Irak 2006, 2008, s. 59-60). ABD El-Caferi sonrasında El-Maliki'nin hükümeti kurabileceğine ve ülkedeki çarpık düzeni toparlayacağına inanmıştır. El-Maliki'nin Sünniler ve Kürtlerden onay almasında bunun etkisi olduğu düşünülmüştür (Breslow & Wexler, pbs.org, 2014). Nitekim El-Maliki'de Sunni-Şii karşıtlığını bitirecek adımlar atacağını ima etmiştir.

Fakat dönemin Ulusal Güvenlik Danışmanı Stephen Hadley sahadan aldıkları raporlarda Irak Başbakanlık Ofisi'nin Sünni bölgelerine hizmet götürülmemesi, Şii hedeflere karşı müdahalenin sonlandırılması talimatlarının verildiği ve Şii grupların Sünni gruplara karşı kışkırtıldığı bilgisinin edinildiğini belirtmiştir (The New York Times, 2006). Nitekim geçmişinde aşırı faaliyetler bulunan bir ismin birleştirici bir şekilde Başbakanlık yapması umulmamıştır.

El-Maliki, Irak'taki Şii egemenliğini arttırmakla kalmamış, Şii toplumu aracılığıyla kendi "otokrat" düzenini de kurmuştur. Yargı, bürokrasi ve ordu atamalarını kendi kontrolü altına almış, kendi mezhebi olan Şiilik mensubu kişileri kayırmıştır (Sullivan, 2013, s. 9). Gelinen süreçte Şii milis güçlerinde görev alan kişilerin Irak devlet yapısı içerisinde kolluk ve askeri güçlerde görevlendirilmesi, geliştirilmek istenen devlet sistemine tam aksi yönde etki etmiştir. Görev verilen bu eski Şii milisler farklı mezheplerdeki kişilere karşı eski kurumsal olmayan şekilde muamelelerde bulunmuş haksız tutuklamalara ve hatta öldürmelere imza atmıştır (Özcan, Irak 2006, 2008, s. 72). Irak devletini temsil eden resmi görevlilerin bu gibi faaliyetleri Sünni grupları "devlet odaklarına" karşı düşmanca tavır almaya itmiştir. İlerleyen süreçte konu intikamcı bir tavırla farklı mezhep üyelerinin karşılık olarak adam kaçırmaya, eziyet ve toplu cinayet olaylarına evrilmesine neden olmuştur.

2010 senesinde düzenlenen seçimlerde El-İrakiye İttifakı İyad Allavi liderliğinde bünyesinde Seküler Iraklıları ve Sünni Türkmenleri barındıran bir oluşumla seçimlere girmiştir. 2010 senesinde düzenlenen seçimlerden birinci parti olarak çıkan El-İrakiye İttifakı, El-Maliki'nin başında olduğu Hukuk Devleti Koalisyonu'ndan iki sandalye fazla kazanmıştır. Mukteda El-Sadr, İbrahim El-Caferi ve Ammar El-Hekim'in oluşturduğu Şii Irak Milli İttifakı üçüncü olmuş, Kürtlerin grubu ise dördüncü parti olmuştur. Hükümet kurulması sürecinde hem Allavi'nin İttifakı seçim sonrasında dirayet gösterememiş hem de El-Maliki'nin iktidarı bırakmak istemeyişi nedeniyle süreci konsolide etmesi neticesinde yaklaşık 8 ay sonra Nuri El-Maliki Başbakanlığında hükümet kurulmuştur(Salihi, 2015, s.172).

Seçim öncesinde Amerikan askerlerinin Iraktan çekilmesi ve Irak'ın Iraklılara bırakılacağı vaatlerinde bulunan Barrack H. Obama'nın ABD Başkanı olmasıyla birlikte Irak üzerindeki ağırlığı da azalmaya başlamıştır. Nuri El-Maliki'nin o önemde

baskıcı ve mezhepçi politikaları ABD'nin ağırlığını azaltmasıyla birlikte kendini daha fazla göstermiştir. Bunu doğrular bir şekilde 18 Aralık 2011 tarihinde ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesi tamamlanmış, 19 Aralık 2011 tarihindeyse Sünni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık El-Haşimi hakkında yakalama kararı verilmiştir. El-Haşimi, El-Maliki'yi 2006 senesinden itibaren mezhepsel ayrılıkları derinleştirmek, yolsuzluk yapmak ve kamu kararlarında mezhepçilik yapmakla suçlanmıştır. El-Haşimi ise Şii kamu görevlilerine karşı suikast emirleri verdiği yönünde suçlamalara maruz kalmıştır (Aljazeera Türk, 2014).

2011 senesinin sonunda Maliki'nin iktidarı elinde tutma çabalarına karşı düzenlenen barışçıl gösterileri bastırmak adına uygulanan önlemler oldukça sert ve orantısız olmuştur. Oluşturulan yeni iktidarın Şii yoğunluğu ile İran politikasına kayması, ülkedeki Sünni siyasetçileri bertaraf etme çabası ve El-Maliki'nin tüm yönetimi gayri hukuki olarak ele alma çabası tepkilere yol açmıştır. Maliki'nin, Şii hegemonyası altına aldığı devlet düzenine karşı düzenlenen eylemlerde Sünni gruplara yönelik sert önlemler alınmış yüzün üzerinde insan hayatını kaybetmiştir (Filkins, The New Yorker, 2014).

SONUÇ

Ortadoğu ülkelerinin uzun yıllar boyunca canını yakan terör hadiselerinin 11 Eylül saldırılarıyla birlikte kıta ötesine sansasyonel bir şekilde uzaması ABD'nin terörün merkezi olarak gördüğü noktalara işgal hareketi başlatmasına neden olmuştur.

Irak Savaşı'nın başlaması istihbarat raporlarının değerlendirilmesi neticesinde değil savaş ilanını onaylayacak istihbarat raporlarının oluşturulmasına dayandığı anlaşılmaktadır. Kitle imha silahlarına dair temelsiz istihbari raporları siyasi amaçlar doğrultusunda şekil verilmesi suretiyle delil üretilmesi, Irak İşgalinden sonra Ortadoğu coğrafyasında özellikle siviller üzerinde kullanılan kitle imha silahlarının delilleri olmasına rağmen müdahale konusunda korkuyla yaklaşılmasına neden olmuştur. Toplanan istihbarat ve verilerin işlenerek elde edilen malumata göre hareket etmek yerine sadece belirlenen bir hedef için eldeki istihbarat ve veriler ihtiyaç olunan şekilde işlenmiş sonuç olarak tutarsız ve temeli ile uyumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Irak işgaline sebep gösterilen yanlış istihbarat raporları ilerleyen süreçte Birleşmiş Devletler nezdinde aşılmaz bir duvar oluşturmuş, Suriye ve Yemen'de elde edilen kanıtlı kitle imha ve işkence belgelerine rağmen hızlı ve kararlı bir duruş sergilenememiştir. Özellikle Bush sonrası Başkan olan Barack Obama'nın Irak'ta yaşananlara cevabi bir şekilde vaatlerde bulunarak Başkan olması, Afganistan'dan ve Irak'tan ABD ordusunun çekileceğini ilan etmesi yaşananlarda etkili olmuştur. Sebep olunan yıkım ve Irak'ın kırılğan yapısı gözetilmeden ve çekilmenin sonuçları değerlendirilmeden, ABD yönetiminin hatalarından kaçır şekilde hareket etmesi Irak'ın yeni bir iç güvenlik sorunuyla yüzleşmesine yol açmıştır.

İşgalin ardından başlayan "Baassızlaştırma" politikası tüm Sünni toplumu olarak algılanır şekilde uygulamaya geçirilmesi Sünni grupların öncelikle devletten zaman içerisinde toplumdan dışlanmasına yol açmıştır. Uygulanan bu politikanın katı bir şekilde ele alınması mezhep farklılığı yaşayan ülkede ayrışmayı daha da arttırmıştır. Özellikle devlet kademelerinde görevli olan Sünni grupların sivil toplum düzeninde yer alabilmesi onlar için oldukça zor olmuştur. Ayrıca orduda görevli Sünni grupların da ordudan çıkarılması aynı sonucu doğurmuştur. ABD'nin işgal öncesinde yaptığı değerlendirmelerde bahse konu ordu mensuplarının ülkenin işgal sonrası

kırılgan döneminde toplumsal güvenliğin sağlanması adına kullanabileceği göz önünde bulundurulmasına rağmen bu husus tercih edilmemiştir. Zira söz konusu silah kullanma konusunda usta olan bu kimseler Irak içerisindeki terör odaklarınınca kazanılabilecek hedef haline gelmiştir.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından Irak'ın sınır güvenliğini sağlayamayışı ve bölgeye akın eden radikal terör unsurlarının artması nedeniyle bölgede radikalizmin artışı görülmüştür. Özellikle DEAŞ gibi terör örgütlerinin El-Kaide temelinde ortaya çıkması ve Irak sınır güvenliğinin ortadan kalkmasıyla beraber bu gruplara katılmak isteyen radikal unsurların Irak'ın beklenilen aksine daha radikal olmasına neden olmuş, ABD'nin savaş öncesinde tehdit olarak gördüğü Saddam Hüseyin yönetimine kıyasla bölgenin daha fazla tehlikeli bir hal aldığı görülmüştür. Nitekim yalnızca Irak değil, bölge ülkelerinden olan Suriye'de de radikal terör örgütlerinin görülmesi nedeniyle bölgedeki mülteci, sığınmacı, göçmen sayısında artış görülmüş, komşu ülkeler ve Avrupa ülkeleri bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Radikal terör örgütlerinin bölgede hızlı artışı yalnızca ABD'ye karşı askeri anlamda olumsuzluklar yaşatmamış, aynı zamanda bölgede bulunan insanların radikal unsurlar karşısında korku yaşamalarına neden olmuştur. Yaşanan baskı, zorla örgüt üyeliği yapma, yaşam özgürlüklerinin kısıtlanması bölge coğrafyasında olumsuz etkilere neden olmuştur.

Irak'ta meydana gelen mezhepsel ayrışmaların tetikleyici mekanizmasını oluşturan Irak El-Kaidesi'nin kullandığı argümanlar ve "aktif cihat" içerisinde olmasının yanı sıra kullandığı görsel materyallerin Dünya'nın dört bir yanında dolaşıma girmesi dini terörizmi yeni bir fenomen haline getirmiştir. Zerkavi'nin gerçekleştirdiği eylemlerin görüntülerini internetten servis etmesi, terörün hedeflediği dehşet yayma faaliyetini yerine getirmesinin yanı sıra onun hedefi olan kaosu Dünya'ya yayma amacına ise son derece hizmet etmiştir. Nitekim 11 Eylül saldırılarıyla artan İslam karşıtlığı Zerkavi'nin yaydığı havaya uçurma, kafa kesme ve infaz görüntüleriyle daha da artış göstermiştir. Zerkavi'nin sağlamış olduğu bu popülarite "İslami Cihat" kavramını daha fazla yaygınlaştırmış ve gündem güne daha fazla fedai/gönüllü çekmeye başlamıştır. Karşısındaki terör örgütünün eylem ve

siyasetine karşılık vermek zorunda olan ABD bürokrasisi ise bu konuda başarısız olmuştur.

Ebu Musab Zerkavi'nin Irak'ta ABD'nin Sünnilere karşı uyguladığı dışlayıcı politikalar ile yabancı olduğu bir coğrafyada yeni terör örgütü üyelerine ulaşmak hususunda zorluk yaşamamıştır. Yönetimden ve toplumdan dışlanan Sünni toplum Zerkavi'nin terör eylemlerini çıkar yol olarak görmeye başlamıştır. Nitekim barışçıl eylemler düzenleyen Sünni gruplara yönelik sert müdahaleler onları çaresiz bırakmıştır. Laik bir yapıya sahip Irak Sünnileri gördükleri muameleler sonrasında çözümü Zerkavi'nin vahşi terör eylemlerinde bulmuştur.

Bu süreçlere ek olarak ABD'nin Irak'ta tesis ettiği demokrasi Sünni ve Şii gruplar arasında çatışmalara neden olmuş, ülkenin sınır güvenliğine ek olarak iç siyasetinde de güvenlik sorunlarının yaşandığı görülmüştür. ABD'nin Irak yönetimini Şii gruplara devretmesi, çoğunlukta olan Sünni grupların rahatsızlığına neden olmuştur. Bu durum siyasi çatışmaları, ülkedeki kaosun artmasını, istikrarsızlığın devam etmesini tetiklemiş dolayısıyla Irak ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda başarısızlıklar yaşamıştır.

ABD'nin işgal sonrasında ülkeden çekilme hususunu uzatmak istemediği bilinmektedir. Fakat mezhep ve ırk kavgalarının yoğun bir şekilde yaşandığı, radikal terör örgütlerinin saha bulmak adına toplumun içerisine sızdığı bir yapıda güvenlik durumunun sağlanmadan Anayasal düzenin oturtulmaya çalışması beyhude bir çaba olmuştur. Nitekim toplumun her kesimini memnun etmeye çalışan yeni anayasa olumsuz tepkilerden kaçınmak adına oldukça boşluklarla yürürlüğe sokulmuştur. Zamanla Nuri El-Maliki mezhepçi politikaları ve ihtirasları nedeniyle bu boşluklardan faydalanarak kendi otoriter düzenini sağlayacak değişiklikler gerçekleştirmiştir. Çökmüş devlet durumuna düşen Irak'ın güvenlik yapısının katı bir şekilde geliştirilmesinin ardından siyasi düzenin oturtularak terk edilmesinin daha olumlu sonuçlar verebileceği değerlendirilmiştir.

Yönetimin devrinden önce ABD yönetimince yapılan hatalı hamleler ilerleyen süreçte uzun süre Irak Başbakanlığı görevini yürütecek olan Nuri El-Maliki döneminde de devam etmiştir. Nuri El-Maliki, gençliğinde aşırı Şii gruplarla birlikte

eylemlerde bulunan bir kişi olduğu değerlendirildiğinde savaş sonrası daha birleştirici bir figüre ihtiyaç duyan Irak için yanlış bir seçenek olduğunu düşünmek hatalı olmayacaktır. Nitekim El-Maliki'nin göreve gelmesinin ardından ülkede oluşturulan kamu otorite yapılarının Şii militan yapılarından tercih edilmesi halihazırda kopuk durumda olan Şii-Sünni ilişkilerini daha da çıkmaza sokmuştur. Şii militan yapılarında görev almış kişilerin asker ve polis yapılarında görevlendirilmesi ve bu görevlilerin kamusal görevin ağırlığından önce militanca hedeflerini önceliklendirmesi nedeniyle Sünnilere karşı olumsuz tutumlar sergiledikleri çokça olaylar yaşanmıştır.

ABD'nin Irak'ın yönetim sistemini kendi iç güvenlik tehdidi olarak değerlendirmesi üzerine başladığı operasyon çok ciddi can kayıpları, insan hakları ihlalleri, para kaybının yanı sıra ekonomik etkinsizliğin getirdiği kayıplarla birlikte Irak'ın iç güvenliği daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Irak El-Kaidesi ile radikal terör örgütü mensuplarının temelini atmış olduğu mücadele yöntemi ilerleyen yıllarda çatışmayı Dünya'nın çok farklı köşelerine taşımış, çokça masum insanın canına mal olmuştur. Ülkelerin terörle mücadele konusunu yeknesak bir tanımlama ve mücadeleden çıkararak siyasi bir yorumla birlikte daha da çözümsüz hale getirmiştir.

Irak Savaşı nedeniyle gerçekleşen ekonomik sorunlar siyasi otoritenin eşitlikten uzak bir şekilde sürdürülmesi nedeniyle insani krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bölgede bulunan öğretmenlerin, akademisyenlerin ve öğrencilerin okullardan uzaklaşması eğitimin çökmesine neden olmuş, ayrıca savaş nedeniyle barajların ve su kaynaklarının aktif olarak kullanılamaması nedeniyle bölgede tifo, dizanteri gibi birçok hastalığın yaşandığı görülmüştür. Hastalıkların artışı Irak'ın sağlık harcamalarında artışlara neden olmuş, devlet bütçesinde sağlığa harcanan paranın üç kat daha fazla artmasına neden olarak hazinenin zarar etmesine neden olan bir başka neden olmuştur.

ABD'nin işgal ettiği Irak'tan çekilmesi kararı, Irak'ın mevcut durumu dikkate alınmasından ziyade ABD'deki siyasi odakların ve seçmenlerin tepkileri göz önünde bulundurularak alındığı anlaşılmaktadır. Ebu Musab Zerkavi'nin öldürülmesini teröre karşı atılmış dev bir adım olarak değerlendirmelerine rağmen öğretileri yayılmaya ve pek çok masum canın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Zerkavi'nin vahşi ideolojisinin yanı sıra bir Şii-Sünni çatışma sahası haline gelen Irak'ın sistemli bir

devlet otoritesine sahip olması adına daha güçlü ve sistemli bir askeri güvenlik yaklaşımının sergilenmesi Irak'ın daha güvenli olması adına doğru bir politika olacağı değerlendirilmiştir. Bu duruma ek olarak mezhepçi politikaları körükleyen bir Başbakan'a ülkeyi terk etmek ilerleyen yıllarda alınan kararların yanlışlığını ayrıca göstermiştir.

ABD'nin Irak devlet yapısının oluşturulmasında gerçekleştirdiği hatalar kendilerinin ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit eden yapıların da güçlenmesine yol açmıştır. Nitekim ABD'nin düşman olarak nitelendirdiği İran, Irak'taki Şii nüfusun devlet otoritesi içerisinde güçlenmesiyle Irak'a daha kolay bir şekilde nüfuz etmeye başlamıştır. Oluşan Şii milislerin güçlenmesi, bu yapıların silahlandırılması gerekli koşullarda İran tarafından yönlendirilmeleri ABD'yi olumsuz olarak etkilemiştir. Anlaşılacağı üzere ABD'nin Irak işgalinde gerçekleştirdiği stratejik hatalar kendi uluslararası çıkarlarını da olumsuz etkilemiştir.

KAYNAKÇA

- Acun, Can; Keskin, Bünyamin, ve Salaymeh, Bilal, (2017), *El-Kaide'den HTŞ'ye: Nusra Cephesi*, Ankara: SETA Yayınları.
- Ak, Tarık, (2018), “Dünya’da İç Güvenlik Yaklaşımının Değişimi ve İç Güvenlik Yönetimine Etkisi”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.3, S.6, s.74-93.
- Akyüz, Bilal, (2015), “Türkiye’de İç Güvenlik Algısının Değiştirilmesi: İç Güvenlik Teşkilatı’na Yönelik Yeni Yapılanma Modeli”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, C.14, S.1, s.65-87.
- Al Jazeera, (2006), *Abu Musab al-Zarqawi*, <https://www.aljazeera.com/news/2006/6/8/obituary-abu-musab-al-zarqawi>, (E.T. 19 Kasım 2021)
- Al Jazeera, (2014), *Portre: Tarık El Haşimi*, <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-tarik-el-hasimi>, (E.T. 20 Mayıs 2022)
- Alakel, Murat., ve Yıldırım, A. Safa, (2014), “11 Eylül Sonrası ABD’nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış”, *Ylaova Sosyal Bilimler Merkezi*, C.4, S.8, s.135-165.
- Arı, Tayyar, (2007), *Irak, İran, ABD ve Petrol*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, Tayyar, (2008), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: MKM-Marmara Kitap Merkezi.
- Arıboğan, D. Ülke, (2007), *Terör Korku Hali: Tarihin Sonundan, Barışın Sonuna*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Asser, Martin, (2004, Eylül 13). *BBC News. Media Spotlight On Baghdad Deaths* http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3652174.stm, (E.T. 10 Aralık 2021).

Ayhan, Halis, (2015), “Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler’in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.11, S.21 s. 117-147.

Bahgat, Gawdat (2007), “İslam’ın Siyasal Coğrafyası: Basra Körfezi’ndeki Şiiler, *Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, C.13, S.3, s.140-172.*

Bal, İdris, (2006), *Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Önemi 21. Yy’da Türk Dış Politikası*. Ankara: Agam Yayınları.

Baştürk, Levent vd., (2013), *Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: SETA.

BBC, (2005), *Ebu Gureyb’de Yedinci Mahkumiyet* https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050205_ebu_gureyb.shtml, (E.T. 10 Aralık 2021).

BBC Turkish, (2004), *Butler Raporu Neleri Değiştirecek?*, https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/07/040714_butler_wrap.shtml, (E.T. 16 Aralık 2021).

BİANET, (2008), *Bianet Bağımsız İletişim Ağı*, <https://m.bianet.org/bianet/dunya/105266-bush-un-3-trilyon-dolarlik-irak-iskali>, (E.T. 8 Aralık 2021).

Bilensoy, İrem, (2018), *George W. Bush Ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması*, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/lectio/issue/34436/362260>, (E.T. 17 Aralık 2021).

Blisard, J. Charles ,(2007), *Zarkavi*, Ankara: Elips Kitap.

Bojang, B.S. Malang, (2016), “*The Hidden Agenda Behind the Invasion of Iraq: The Unjust War Over Iraq in 2003*”, *Central European Journal of Politics*, C.2, S.2. s.1-14.

- Breslow, M. Jason, (2016), *Colin Powell: U.N. Speech "Was a Great Intelligence Failure"* <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/colin-powell-u-n-speech-was-a-great-intelligence-failure/> (E.T. 14 Aralık 2021).
- Breslow, M. Jason ve Wexler, Evan, (2016), *Who is Nouri Al Maliki*, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/who-is-nouri-al-maliki/> (E.T. 14 Aralık 2021).
- Cabbar, A. Faleh, (2004), *Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- CBS News, (2006), *Whiskey And Golf Before Rape-Murder?*, <https://www.cbsnews.com/news/whiskey-and-golf-before-rape-murder/> (E.T. 10 Aralık 2021).
- Cleveland, L. William, (2015), *Modern Ortadoğu Tarihi*, Colorado: Agora Kitaplığı.
- CNN, (2003), *Transcript Of Blix's Remarks* <http://edition.cnn.com/2003/US/01/27/sprj.irq.transcript.blix/>, adresinden alındı (1 Aralık 2021).
- CNN Türk, (2004), *Ebu Garib'teki İşkenceyi Bu Kez Bir Iraklı Kadın Anlattı* <https://www.cnnturk.com/2004/dunya/08/04/ebu.garibteki.iskenceyi.bu.kez.bir.irakli.kadin.anlattı/25422.0/index.html>, (E.T. 14 Aralık 2021).
- Collins, J. Joseph, (2008), *Choosing War: The Decision to Invade Iraq and Its Aftermath*. Washington D.C.: Institute for National Strategic Studies National Defense University.
- Çelik, Abdullah, (2021), *Radikalleşme Türleri Nelerdir? (G. A. Birliği, Röportaj Yapan)*
- Demirden, Ahmet. (2019), *Terör Örgütlerinde Radikalleşme Süreçlerinin Psikolojik Analizi: FETÖ Örneğinde İki Piramitli Model*, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, C.21, S.2, s.149-162.

Durutürk, Bilge, (2018), “Küreselleşme ve Kimlik Politikaları: Liberal Demokrasinin Alternatifleri”, *OPUS - Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.9, S.16, s.1415-1439.

DW, (2006), DW <https://www.dw.com/tr/yeni-i%C5%9Fkence-foto%C4%9Frafklar%C4%B1na-tepki/a-2522394>, (E.T. 13 Aralık 2021).

Ergil, Doğu, (1992), “Uluslararası Terörizm”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.47, S.3, s.139-143.

Filkins, Dexter, (2021), *Colin Powell's Fateful Moment* <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/colin-powells-fateful-moment>, (E.T. 13 Aralık 2021).

Fisher, W. Baine, (2003), *'Iraq' Physical and Social Geography The Middle East and North Africa*, London and New York: Europa Publications.

Fukuyama, Francis, (2006), *Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika*, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Gilani, İftikhar, (2021), *Tragic Tales Of US' Guantanamo Bay Prison*, <https://www.aa.com.tr/en/americas/tragic-theses-of-us-guantanamo-bay-prison/2404488>, (E.T. 27 Kasım 2021).

Greenhouse, Linda. (2006). *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2006/06/29/washington/29cnd-scotus.html>, (E.T. 10 Aralık 2021).

Güler, Muhammed Çağrı, (2022), “Politik Söylemlerin Öteki Oluşturma Süreci: Yeni Muhafazakârlar, Irak Savaşı Ve İslamofobi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.9, S.3, s.272-286.

Güler, Muhammed Çağrı, (2019), *Yeni muhafazakarlar, Irak savaşı ve İslamofobi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği Uluslararası İlişkiler Enstitüsü.

Hünseler, Peter, (2011), “The Historical Antecedents of the Shatt al-Arab Dispute”.
M. S. El Azhary El (ed.), *The Iran-Iraq War An Historical, Economic and Political Analysis*, London and Canberra: Croom Helm, s. 8-19.

Iraq Body Count, (2021), *Documented Civilian Deaths From Violence*,
<https://www.iraqbodycount.org/database/>, (E.T. 8 Aralık 2021).

İçel, Kayıhan, (2016), “Çağdaş Ceza Hukukunun Evrensel İlkelerinin Kabahat Türünden Eylemler Alanındaki Boyutları”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C.1, S.7, s.621-635.

İnat, Kemal, (2006), “Irak 2005” İnat, Kemal ve Balcı, Ali (ed.), *Ortadoğu Yıllığı 2005*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s.53-78.

Jackson, Patrick, (2021), *11 Eylül Saldırıları: 2001'de Nasıl Düzenlendi, Kaç Kişi Öldü, Sonrasında Ne Oldu?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58462900>, (E.T. 02 Aralık 2021).

Jhaveri, J. Nayna, (2004), “Petroimperialism: US Oil Interests and the Iraq War” *Antipode*, C.36, S.2, s.2-11.

justhuman99. (2007). *Youtube*.
https://www.youtube.com/watch?v=7FD1jHueZZc&ab_channel=justhuman99, (E.T. 10 Aralık 2021).

Kami, Aseel, (2012), *Iraq Says To Take Legal Action For Haditha Victims*
<https://www.reuters.com/article/us-iraq-massacre-idUSTRE80P1JA20120126>, (E.T. 14 Aralık 2021).

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. (2017). *Güvenlik Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları.

Kaplan, Murat, (2019), *Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikasının Radikalleşmeye Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kasalak, Kadir, (2007), “Irak’ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-Irak İlişkileri”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.9, s.196.
- Kaynak, Muhteşem, (1992), *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)*, Ankara: TANMAK.
- Keskin, Arif, (2007), “Şii Jeopolitiği ve İran”, *ASAM Yayınları*, C.13, S.3, s.70-92.
- Kirk, Michael; Gilmore, Jim; Wisner, Mike (Yapımcı), (2016), Kirk, Michael (Yönetmen) , *The Secret History Of ISIS* [Sinema Filmi], ABD: PBS Frontline.
- Kodal, Tahir, (2009), “II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Irak İlişkileri ve Irak Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: Ziya Karamürsel’in Irak Seyahat Notları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.40, s.393.
- MacAskill, Ewan, (2016), *Spy Agencies 'Produced Flawed Information On Saddam's Wmds'*, *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/jul/06/spy-agencies-flawed-information-saddam-wmds-iraq-chilcot>, (E.T. 14 Aralık 2021).
- Marr, Phebe, (2012), *The Modern History of Iraq*. Philadelphia: Westview Press.
- McIntyre, Jaie, (2003), *Lynch: Military Played Up Rescue Too Much*, <http://edition.cnn.com/2003/US/11/07/lynch.interview/>, (E.T. 10 Aralık 2021).
- Mosher, E. David ve Parachini, V. John, (2004), *Rand, Rereading The Duelfer Rapor*, <https://www.rand.org/blog/2004/11/rereading-the-duelfer-report.html>, (E.T. 13 Aralık 2021).
- Muratlı Bezirgan, İnci, (2012), ABD ve Irak Şiiileri Arasındaki İlişkiler: 2003-2010 Dönemi. Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ABD*. Ankara.

- National Archives and Records Administration, (2004), *Federal Register*, govinfo.gov: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2004-02-11/pdf/04-3170.pdf> (E.T. 12 Aralık 2021).
- NTV MSNBC, (2005), *ABD Askerlerinin İşkence Görüntüleri* <http://arsiv.ntv.com.tr/news/312753.asp>, (E.T. 10 Aralık 2021).
- Nick Berg, (n.d.), https://en.wikipedia.org/wiki/Nick_Berg#/media/File:NickBergandFiveMen.JPG. Wikipedia, (E.T. 10 Eylül 2021).
- Okur, A. Mehmet, (2010), *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Online Etymology Dictionary, (n.d.), *Online Etymology Dictionary* https://www.etymonline.com/word/terror#etymonline_v_10670, (E.T. 15 Aralık 2021).
- Ömer, A. Muafak, (2007), *Saddam Sonrası Irak'ta Şiilerin Yeni Konumları ve Körfez Ülkeleri Üzerindeki Olası Siyasal Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, Mesut, (2003), *Sorunlu Miras Irak*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Özcan, Mesut, (2008), "Irak 2006" İnat, Kemal ve Ataman, Muhittin (ed.), *Ortadoğu Yıllığı 2006*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s.57-77.
- Özgür, Erdem ve Erciyes, Erdem, (2017), "Kamu Yönetiminde Yaşanan Dönüşümlerin İç Güvenlik Sektörüne Yansımaları", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.6, S.1, s.79-110.
- Öztürk, Selim, (2018), "Ortadoğu'daki Gelişmeler Çerçevesinde Mukteda El Sadr ve Hareketinin Irak'ta Yükselişi", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, C.20, S.1, s.57-71.

Öztürk, Selim, (2022), *Ortadoğu'da Dini İstismar Eden Örgütler*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Rayburn, D. Joel ve Sobchak, K. Frank, (2020), *Irak Savaşı'nda ABD Ordusu*. Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları.

Resolution 1441, S/RES/1441 (United Nations Security Council November 8, 2002).

Resolution 1483, S/RES/1483 (UNSC May 22, 2003).

Saatçi, Suphi, (1996), *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, İstanbul: Tarih Araştırma, Dökümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

Salcı, Tayfun, (2016), *İngiltere'de Beklenen Irak Raporu Açıklandı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingilterede-beklenen-irak-raporu-aciklandi/603466>, (E.T. 10 Aralık 2021).

Salihi, Emin, (2015), *Irak Devletinin Yeniden Yapılandırılma Sürecinde Çatışma ve Güven Sorunu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Samaraie, N. Ahmed, (2007), "Humanitarian Implications of the Wars in Iraq", *International Review of the Red Cross*, C.89. S.868, s.929-942.

Scheschkewitz, Daniel, (2004), *DW*, <https://www.dw.com/tr/duelferin-raporunda-r%C3%BC%C5%9Fvet-iddialar%C4%B1/a-2525928>, (E.T. 10 Temmuz 2021).

Schmid, Alex, (2013), *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*, Lahey: The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT).

Schrader, Marin, (2005). *DW*, <https://www.dw.com/tr/powell-pi%C5%9Fman-oldu/a-2523846>, (E.T. 10 Aralık 2021).

- Schubert-Ankenbauer, Joachim, (2006), *BM Guantanamo Raporu*, <https://www.dw.com/tr/bm-raporu-guantanamo-kapat%C4%B1s%C4%B1n/a-2522393>, (E.T. 10 Aralık 2021).
- Sluglett M. Farouk ve Sluglett, Peter, (1987), *Iraq Since 1958 From Revolution to Dictatorship*, New York: I.B. Touris.
- Sputnik Türkiye, (2018), *Ebu Garib Cezaevi'nin Eski Mahkûmları Yapılan İşkenceleri Anlattı*, <https://tr.sputniknews.com/20180320/ebu-garib-cezaevinin-eski-mahkumlari-yapilan-iskenceleri-anlatti-1032716444.html>, (E.T. 13 Aralık 2021).
- Stern, Jessica ve Berger, J. M, (2015), *ISIS: The State of Terror*, London: William Collins.
- Stewart, Heather; Mason, Rowena, ve Asthana, Anushka, (2016), *Tony Blair: 'I Express More Sorrow, Regret and Apology than You Can Ever Believe, The Guardian*, <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/jul/06/tony-blair-deliberately-exaggerated-threat-from-iraq-chilcot-report-war-inquiry>, (E.T. 12 Aralık 2021).
- Stork, Joe, (1989), "Class, State and Politics in Iraq", Berberoglu, Berch (ed.), *Power and Stability in the Middle East*, London: Zed Books.
- Sullivan, Marisa, (2013), "Maliki's Authoritarian Regime", Institute of The Study of War: Middle East Security Report 10, Washington DC.
- Svensson, Birgit, (2009). *Ebu Gureyb'in Laneti* https://archive.md/20130429080226/http://tr.qantara.de/wcsite.php?wc_c=15053 (E.T. 10 Aralık 2021).
- Statista Research Department, (2021), *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/263798/american-soldiers-killed-in-iraq/>, (E.T. 8 Aralık 2021).

Stratejik Ortak, (2017), Hitler'in Pek Bilinmeyen Operasyonu: IRAK, <https://www.stratejikortak.com/2017/11/hitlerin-irak-operasyonu.html>, (E.T. 1 Ekim 2021).

Şen, Y. Furkan ve Gümüş Özuyar, E. Sevilay, (2015), *Terör ve Terörizm Üzerine*. Ankara: Yargı Yayınevi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, (1991), www.mevzuat.gov.tr.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.doc#:~:text=Ter%C3%B6r%20ve%20C5%9Fiddet%20kullanarak,T%C3%BCrk%20Devletinin%20ve%20Cumhuriyetin%20varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1>, (E.T. 10 Ekim 2021)

Tehrani, I. Anvari, (1993), "Iraqi Attitudes an Interpretation of the 1975 Agreement", Farhang Rajaei (ed.), *The Iran-Iraq War, The Politics of Agression*, Florida: University Press of Florida, s.11-23.

The Associated Press, (2009), *Most Guantanamo detainees are innocent: ex-Bush official*, <https://www.cbc.ca/news/world/most-guantanamo-detainees-are-innocent-ex-bush-official-1.804550>, (E.T. 13 Aralık 2021).

The Iraq Inquiry Comitee, (2016), *The Report of the Iraq Inquiry*. Londra: Crown.

The New York Times, (2006), *Text of U.S. Security Adviser's Iraq Memo*, <https://www.nytimes.com/2006/11/29/world/middleeast/29mtext.html>, (E.T. 13 Aralık 2021).

The Middle East, (2005), Congressional Quarterly Press.

The White House Archives, (2003), G.W.B *White House Archives*, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/powell-slides/20.html>, (E.T. 13 Aralık 2021).

Tripp, Charles, (2000), *A History of Iraq*, Cambridge: Cambridge University Press.

TRT Haber, (2013), *Irak Savaşının Dudak Uçuklatan Maliyeti*, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/irak-savasinin-dudak-ucuklatan-maliyeti-77408.html>, (E.T. 16 Aralık 2021).

Tunç, Hakan, (2004), *Amerika'nın Irak Savaşı*, İstanbul: Harmoni Yayınları.

Global Issues, (2002), *The situation between Iraq and Kuwait*, <https://www.globalissues.org/external/1441Speeches.pdf> , (E.T. 01 Aralık 2021).

United Nations Development Programme, (2015), *Root Causes of Radicalization in Europe and the Commonwealth of Independent States*, New York: United Nations Development Programme.

Usher, Sebastian, (2004). *Media Scepticism at UK Iraq Probe*, *BBC News*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/3894447.stm, (E.T. 15 Aralık 2021).

Wagemakers, Joas, (2014), "A Terrorist Organisation That Never Was: The Jordanian "Bay'at al-Imam" Group", *The Middle East Journal*, C.68, S.1, s.59-75.

Weis, Micheal ve Hassan, Hassan, (2016), *IŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

White, Debora, (2019), *Congress Members Who Voted Against the 2002 Iraq War*, www.thoughtco.com/2002-iraq-war-vote-3325446, (E.T. 14 Aralık 2021).

Yamaner, M. Batur vd., (2009), *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Yaşa, Gökhan, (2021), "Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.17, S.40, s.795-824.

Yeni Şafak, (2006), *Yenisafak* <https://www.yenisafak.com/arsiv/2006/subat/16/d01.html>, (E.T. 13 Aralık 2021).

